

Homofobija u Europi u XX. stoljeću

Kamber, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:951523>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

DORA KAMBER

HOMOFOBIA U EUROPI U 20. STOLJEĆU

Diplomski rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

DORA KAMBER

HOMOFOBIA U EUROPI U 20. STOLJEĆU

Diplomski rad

JMBAG: 03030552019, **redoviti student**

Studijski smjer: Povijest- latinski

Predmet: Povijest predrasuda i diskriminacija od početka XX. st. do danas

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Iva Milovan Delić

Pula, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana studentica Dora Kamber, kandidat za magistra ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Dora Kamber dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom Homofobija u Europi u dvadesetom stoljeću koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	1
1. PRVI SVJETSKI RAT I „LUDE DVADESETE“	3
1.1. PREKRETNICA U POIMANJU HOMOSEKSUALNOSTI U EUROPI TIJEKOM ZADNJIH DESETLJEĆA 19. STOLJEĆA	3
1.2. HOMOSEKSUALNA PRIJATELJSTVA NA RATIŠTU	6
1.3. POČECI HOMOSEKSUALNOG AKTIVIZMA U EUROPI	10
1.4. ZAKONODAVSTVO U VEZI HOMOSEKSUALNOSTI U 20. STOLJEĆU	15
1.5. GRADOVI S VISOKIM BROJEM POPULACIJE HOMOSEKSUALNE ORIJENTACIJE TIJEKOM PRVOG SVJETSKOG RATA	17
1.5.1. BERLIN	17
1.5.2. LONDON	21
1.5.3. PARIZ	23
2. HOMOSEKSUALNOST PRIJE I TIJEKOM DRUGOGA SVJETSKOGA RATA 26	
2.1. RUŽIČASTI TROKUTI I HISTERIČNA HOMOFOBIA U DOBA NACISTIČKOG REŽIMA	28
2.2. KAŽNJAVANJE HOMOSEKSUALNOSTI U NACISTIČKIM KONCENTRACIJSKIM LOGORIMA PREMA ISTRAŽIVANJU RICHARDA PLANTA	32
2.3. ZAKONODAVSTVO EUROPSKIH DRŽAVA U VEZI HOMOSEKSUALNOSTI ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA	40
2.3.1. AUSTRIJA	40
2.3.2. ČEHOSLOVAČKA	41
2.3.3. FRANCUSKA	42
2.3.4. VELIKA BRITANIJA I MAĐARSKA	43
2.3.5. ITALIJA	44
2.3.6. ŠVICARSKA I DANSKA	46
2.3.7. ŠVEDSKA	47
2.3.8. SOVJETSKI SAVEZ	48
3. PRIMJERI HOMOFOBIE U SOCIJALISTIČKOJ HRVATSKOJ	51
3.1. REAKCIJA KOMUNISTIČKE PARTIJE NA HETEROSEKSUALNE PRIJESTUPE	52
3.2. OSVRT MILOVANA ĐILASA NA MLADOG PARTIZANSKOG HOMOSEKSUALCA	54

3.3. NOVI USTAVNI I DRUŠTVENI POREDAK: ZATOČENI IZMEĐU STAROG I NOVOG ZAKONA.....	55
3.4. VAKUUM IZMEĐU HOMOFODIJE I HOMOFILIJ.....	57
3.5. PUT DO DEKRIMINALIZACIJE HOMOSEKSUALNOSTI.....	60
4. HOMOSEKSUALNOST NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA.....	63
4.1. PRVA DESETLJEĆA NAKON RATA.....	63
4.2. (HOMO)SEKSUALNA REVOLUCIJA.....	69
4.3. VIRUSNE OSAMDESETE.....	72
4.4. MODERNA HOMOFODIJA.....	75
ZAKLJUČAK.....	77
POPIS LITERATURE, ARHIVSKIH I DRUGIH IZVORA:.....	79
SAŽETAK.....	84
SUMMARY.....	85

UVOD

„Ja sam pobunjenik. Bunim se protiv postojeće situacije jer smatram da je to stanje nepravde. Borim se za slobodu od progona i pogrda. Zahtijevam priznanje [homoseksualne] ljubavi. Zahtijevam ga od javnog mnijenja i od države. Kao što su javno mnijenje i država priznali urođenu heteroseksualnu ljubav, tako i ja od njih zahtijevam priznanje da je urođena [homoseksualna] ljubav opravdana.“¹

Karl Heinrich Ulrich, Vindica, 1865.

Ovaj se diplomski rad temelji na podacima prikupljenima iz raznih znanstvenih članaka, knjiga, časopisa i na arhivskim izvorima. Arhivsko istraživanje u Hrvatskome državnome arhivu trajalo je od 5. do 9. kolovoza 2019. godine. Detaljno su istražene informacije u Fondu 1007, kutiji 527., odluke okružnoga suda u Zagrebu. Zatražila sam i fond 1596, VS NRH, kutiju 261, Presudu okružnoga suda u Zagrebu K 285/49 18. veljače 1950. godine. Dokument mi je Hrvatski državni arhiv ustupio 20. kolovoza 2019. godine. U svrhu moga istraživanja analizirala sam i članke časopisa Start: broj 73 (3. 11. 1971.), broj 74 (17.11.1971.), broj 75 (1.12.1971.), broj 76 (15.12.1971.), broj 77 (29.12.1971.), broj 174 (29.9.1975.), broj 341 (13.2.1982.) i broj 364 (4.12.1982.). Časopise sam dobila u Sveučilišnoj knjižnici Pula, a njihova je analiza trajala od 12. do 19. kolovoza 2019.

Moje povijesno istraživanje dokazuje da je homoseksualnost postojala stoljećima unazad, no za nju nije postojalo riječi. Zbog toga homoseksualnost kao tema znanstvenih i stručnih djela nije privlačila previše pažnje sve do kraja devetnaestoga stoljeća. Nekoliko stotina godina mnoge su institucije smatrale da je homoseksualnost nešto što osoba namjerno radi na štetu svih pa su je nazivale sodomijom, zločinom protiv prirode ili Boga. Tek je na izmaku devetnaestoga stoljeća došlo do svojevrsnoga pomaka pa je nekolicina počela razmatrati homoseksualnost kao nešto što osoba jest, a ne nešto što osoba namjerno čini. Takav nas pomak dovodi do upoznavanja s riječi homoseksualnost koja, doduše, postoji od najranijih vremena.

¹ Francis Mark Mondimore, *Prirodna povijest homoseksualnosti* (Biblioteka Historia, Zagreb 2003.), str. 215.

Prema homoseksualnosti i razne religijske grupe imaju svoj stav i u tom smislu često se homoseksualnost smatra bolešću koja se treba liječiti. Mnoge su biheviorističke znanosti započele s patološkom potragom „bolesnoga“ čovjeka da bi nakraju medicina pronašla rješenje u psihoanalizi koja je potvrdila da su homoseksualci emocionalno nestabilni. A kako znamo da su nestabilni? Jer sami dolaze izliječiti svoje „stanje“. Tek je krajem dvadesetog stoljeća znanost došla do zaključka da postoje razlike u kromosomima između homoseksualaca i heteroseksualca i da je bitno naglasiti razlike, a ne abnormalnosti.

Teška represija, antipatija, homofobija, stigmatizacija i pokušaj identifikacije homoseksualne osobe dovelo je do krize identiteta ljudi koji su u sebi prepoznali homoseksualne osjećaje. Neki su se uspjeli izdići, neki su nesretno završili, a neki su do kraja života nosili teret stigmatizacije na svojim leđima. Beskrupulozne vlasti dvadesetoga stoljeća gurale su ih u svijet straha i gađenja, uništavali im živote i podučavali ih o samomržnji. Provodili su politiku ispiranja mozga, i većine i homoseksualne manjine, a to su nazivali reparacijom.

Homoseksualne su manjine prvo zahtijevale pravo na dostojanstven život, a u novije vrijeme pravo na osobnu i političku slobodu te uključivanje u javni život. I dan danas homoseksualci se bore protiv vlastodržaca koji su ih ugnjetavali i proganjali ih. Svatko tko se, 40-ih godina 20. stoljeća, usudio pobuniti se i boriti se za pravo slobode, nosio bi ružičasti trokut i bio bi nemilosrdno ubijen. Danas ih mnogo više nosi taj ružičasti trokut, slave ono što jesu i marširaju za svoja prava i slobodu. Je li moguće da će jednoga dana predrasude o homoseksualcima nestati? To prepuštam vama na razmišljanje, no jedno je ipak sigurno – iako je još ostalo mnogo posla i prostora za bolje, učinjen je veliki napredak.

Ovaj rad posvećujem svima koji traže informacije da bi razumjeli sami sebe, svoju djecu, prijatelje, kolege, sugrađane, susjede ili bilo koju drugu osobu homoseksualne orijentacije. Tako zamršene i suprotstavljene emocije s kojima ljudi pristupaju osobama homoseksualnoga određenja dio su ekonomskih i političkih sredstava najviše u dvadesetome stoljeću, a nešto manje i u dvadeset i prvome stoljeću.. Činjenica da se takva pozicija i dalje doživljava ekscentričnom pokazuje nam koliko nas još borbi čeka u budućnosti.

1. PRVI SVJETSKI RAT I „LUDE DVADESETE“

1.1. PREKRETNICA U POIMANJU HOMOSEKSUALNOSTI U EUROPI TIJEKOM ZADNJIH DESETLJEĆA 19. STOLJEĆA

Godine između 1870. i 1940. prekretnica su u povijesti europske homoseksualnosti. Zašto je baš 1870. godina uzeta kao početna? Zato što se riječ homoseksualnost počinje koristiti tek 1869. godine kada je mađarski pisac Károly Mária Kertbeny u otvorenome pismu upućenome pruskome ministru pravosuđa upotrijebio taj pojam. U tom pismu, Károly je kritizirao zakon koji je kriminalizirao „neprirodne radnje“. Nakon što je 1869. godine Károly upotrijebio pojam homoseksualnosti, taj se pojam postupno počeo upotrebljavati u novinama, medicinskim tekstovima pa i u svakodnevnome životu. Iako se u razdoblju prije, tijekom i nakon završetka Prvoga svjetskoga rata, odnosno u razdoblju „laganog“ oslobođenja, počinju pojavljivati prvi homoseksualni pokreti i aktivne gej i lezbijske scene, a mjesto homoseksualnosti dali su i novinski stupci i književni pisci, ipak se ne smiju izbjeći stvarna represija i utjecaj homofobnih dijaloga koji su, bez obzira na homoseksualno iznjedranje, etiketirali to razdoblje, ovisno o rodu i podrijetlu tih pojedinaca.²

Da bih uopće mogla napisati nešto o homoseksualizmu i homofobiji u 20. stoljeću, moram se referirati na kasno 19. stoljeće jer se tada budi homoseksualnost i u institucionalnome i u stvarnome svijetu, odnosno u svakodnevnici. Sve dok se mađarski liječnik nije dosjetio latinskoga pojma homoseksualnosti, sodomist je bio homofobni pojam koji se koristio među pukom. Zločinac pred Bogom značilo je da je zaslužio najveću kaznu jer je „djelovao“ protiv društva i društvenih normi, a u isto je vrijeme bio bolestan, perverznan i iskvaran, odnosno sodomistu se moglo podjednako suditi kao i liječiti ga. U medicinskim se tekstovima kasnog 19. stoljeća mogu pronaći svakakve oprečne definicije koje su doprinijele kontradiktornoj terminologiji i „specifikaciji“ homoseksualnosti. Inverzija, uranizam, uniseksualnost, biseksualnost, psihički hermafroditizam, suprotni seksualni osjećaji, sve su to, većinom homofobni nazivi koji se nalaze u medicinskim dokumentima raznih medicinara i psihijatara. Da bi se međusobno složili oko jedinstvene terminologije, liječnici i psihijatri krenuli su

² Robert Aldrich, *Povijest gej i lezbijskog života i kulture*, (Zagreb - Beograd 2011.), str. 167.

istraživati fiziološke dokaze koji bi precizno odredili seksualnu orijentaciju pacijenta.³ U takvome istraživanju istaknuli su se sudski medicinski savjetnik Ambroise Tardieu koji je sastavio popis „znakova pederastije“ prema fizičkom izgledu osobe, najpoznatiji teoretičari degeneracije poput Richarda von Krafft-Ebinga koji je napisao *Psychopathia Sexualis* 1885. godine i Alberta Molla koji je napisao *Suprotni seksualni osjećaji* 1891. godine. Svi su se oni složili da je homoseksualnost definirana kao perverzija, ali se ona u ovakvome slučaju ne smije smatrati zločinom, budući da je urođena, a u slučaju da je stečena prostitucijom i različitim drugim porocima, zahtjeva adekvatno liječenje. Također, svi psihijatri, osim Jean-Martin Charcota i Victora Magnana koji su naglasili muževne osobine svojih homoseksualnih pacijenata, složili su se da postoje znakovi ženstvenosti, a među njima i Karl Heinrich Ulrichs, tvorac termina „Urnig“,⁴ koji je smatrao da homoseksualac pripada „trećem spolu“ i ima žensku dušu, zarobljenu u tijelu muškarca. Na temelju Ulrichsovih izjava, homoseksualni aktivist i seksolog Magnus Hirschfeld popularizirao je stereotip da su svi homoseksualci feminizirani i odredio je skalu na kojoj su homoseksualci bili smješteni između „savršenog muškog seksualnog tipa“ i „savršenog ženskog seksualnog tipa“ i došao je do zaključka sličnim Freudovim teorijama, „broj zamislivih ili stvarnih seksualnih varijanti je gotovo neograničen.“⁵

Muška homoseksualnost često je bila povezana s kriminalitetom i etiketiranjem, ali kod lezbijki to nije bio slučaj. U svojoj knjizi *Sexual Inversion* iz 1897. Havelock Ellis razlikovao je „prave“ maskuline lezbijke od „pseudo-homoseksualnih“ feminiziranih lezbijki, odnosno one koje nisu mogle privući partnera pa su se zadovoljile partnericom. Liječnici se nisu pretjerano bavili lezbijkama, stavljali su ih na marginu, a neki su i sumnjali u njihovu postojanost. Smatrali su da su te žene zapravo frustrirane ili lude jer žena nije mogla biti zadovoljna bez muškoga sjemena. Međutim, Ellisova teorija da su lezbijke maskulinizirane nije bila općeprihvaćena, a njoj se najviše protivila pjesnikinja Natalie Clifford Barney koja je maskulinizaciju žena smatrala pokoravanjem muškarcima, što za nju nije bilo točno, stoga je rasvijetlila homoerotsku ljubav u pozitivnome smislu i ponudila je alternativu za ograničenja tipična za Viktorijansko doba, a to su brak i obitelj. Radclyffe Hall je u svom romanu *The Well of Loneliness*

³ Aldrich, str. 167.

⁴ Homoseksualci koje su, prema njegovoj teoriji, mogli privlačiti samo heteroseksualni muškarci („Dionings“).

⁵ Magnus Hirschfeld, *Les Homosexuelles de Berlin*, (Lille, 2001.), str. 91-108.

koristila kršćanske motive pa je glavnu junakinju svojeg romana usporedila s Kristom te je na taj način povezala lezbijstvo s mučeništvom, veličajući samilost.⁶

Sve te medicinske teorije i romani u koje su pretočene ideje homoseksualizma nisu usmjeravali pažnju široke javnosti koliko skandali praćeni novinskim stupcima i masovnim medijima. Takav dobro popraćen homoseksualni skandal bio je suđenje Ernestu Boultonu i Fredu Parku zbog njihova pojavljivanja u javnosti u ženskoj odjeći, prostitucije i sodomije. Njihovo je javno suđenje poslužilo kao upozorenje svima koji na jednak način prelaze granice javnoga reda i mira. No, rezultat suđenja bio je oslobađajući jer je tužiteljima u to doba bilo teško donositi odluke o „spolnoj inverziji.“ Definitivno najveći i najpopularniji homoseksualni skandal u povijesti bio je, već spomenuto, suđenje Oscaru Wildeu. Alan Sinfield smatra da se Wildeovo suđenje „feminiziranost, lijenost, nemoral, luksuz, nehajnost, dekadencija i esteticizam“ predstavilo kao pokazatelj „seksualne inverzije.“⁷ Wilde se, na svoju nesreću, zaljubio u mladoag aristokrata Lorda Alfreda Douglasa koji je, kao i Wilde, bio homoseksualac ali i sin Johna Douglasa, devetoga markiza od Queensberryja, glavni uzrok pada Oscara Wildea. John Douglas, naravno, nije afirmirao njihovu ljubavnu vezu, no njegov je sin na to odgovorio jednostavnim odgovorom „kakav si ti smiješan mali čovjek“.⁸ Za takvo je ponašanje svoga sina krivio Wildea optužujući ga da je sodomist. Wilde je donio odluku koja ga je povukla u bitku za moć dvojice osvetoljubivih muškaraca, tužio je Johna Douglasa za klevetu. Douglasova moć bila je prevelika za ustrajnoga Wildea koji je izgubio na sudu i koji je naposljetku osuđen zbog „odvratne nemoralnosti među muškarcima“ Laboucherovim amandmanom. Wilde je pokušao sebe obraniti, a pritom se, ne shvaćajući u kakvoj se situaciji nalazi, zauzimao za razumijevanje homoseksualnosti: „ljubav koja se ne usuđuje reći svoje ime...krasna je, nježna, ona je najplemenitiji oblik ljubavi. U vezi s njom nema ničeg neprirodnog...Svijet je ismijava i ponekad zbog nje ljude izvrgava javnom ruglu.“⁹ Ovaj je slučaj poznat i po tome što je razvio svijest kod čitatelja žute štampe i to na više načina. Neki su počeli prihvaćati određene načine identifikacije, učvrstio je različite osjećaje ogorčenja i/ili uzbuđenja u pojmovima vezanih uz moral te je potaknuo homoseksualce da reagiraju na opasnost

⁶ Ed Madden, „The Well of Loneliness“ of the Gospel According to Radclyffe Hall“, *Journal of Homosexuality*, sv.33, br.3/4, str. 86- 163.

⁷ Aldrich, str.171-172.

⁸ John D'Amilio, *Sexual Politics, Sexual Communities*, (University of Chicago Press, 2012.), str. 65-66.

⁹ Mondimore, str. 188- 196.

koja im je prijetila, tako da se ili povuku ili počnu zahtijevati priznavanje svojih prava. Kao i Oscara Wildea, Philipa von Elenburga uništili su politički neprijatelji u borbi za moći, optužbama o njegovoj homoseksualnosti diskreditirali su ga, a on je završio uništenjem, bolešću i progonom.¹⁰

1.2. HOMOSEKSUALNA PRIJATELJSTVA NA RATIŠTU

„U razdoblju Prvoga svjetskoga rata pitanja seksualnosti dobivala su na publicitetu, a obične ljude počelo je sve više zanimati kako da poboljšaju svoja seksualna iskustva te istovremeno nešto saznaju i promisle o tuđim izborima...“¹¹

U Prvome svjetskome ratu najviše ljudskih gubitaka bilo je u tri vodeće ratne države. U Engleskoj su ugašena 744.000 života vojnika, a od oštre zime 1818. na 1819. godinu još 100.000. U Njemačkoj je u ratu poginulo 2,000.000 vojnika i 740.000 civila. Francuska broji 1,300.000 žrtava koje su poginule na fronti, a još ih je 150.000 povezano s ratnim gubicima. Takve brojke stvaraju 600.000 udovica i 760.000 siročadi.¹² Zbog tako velikog ratnog gubitka ljudi patili su i bračni i izvanbračni parovi. Prva je posljedica Prvoga svjetskoga rata razdvajanje unovačenih vojnika od obitelji. Parovi su se razdvajali na nekoliko godina, a katkada i zauvijek. Žena bi tada preuzela muške poslove u čemu se pokazala i više nego sposobna i snažna. Kako se Prvi svjetski rat reflektirao na partnerstvo i intimne odnose? Prije svega, brisala se granica između muškaraca i žena, upravo zbog toga što su se žene osposobile u poslovima koji su nekada bili isključivo muški. Takav način reorganizacije spolova reflektirala se na samopouzdanje muškaraca. Osim neizbrisivih granica između muškaraca i žena, čak i kada bi se muškarci uspjeli vratiti iz rata, često bi bili teško ozlijeđeni, osakaćeni ili traumatizirani ratnim zbivanjima. Psihološka šteta također je imala posljedice u utjecaju na intimno partnerstvo.¹³

Svaki je rat, zbog svoje prirode i okruženja, pa tako i Prvi svjetski rat, plodno tlo za razvoj homoseksualnih prijateljstava, budući da su muškarci bili skloni zbližavanju u

¹⁰ Aldrich, str. 175-177.

¹¹ Herzog Dagmar, *Seksualnost u Europi dvadesetog stoljeća*, (Zagreb Pride, Zagreb 2015.), str. 43.

¹² Florence Tamagne, *A History of Homosexuality in Europe*, vol. I., Berlin, London, Pariz 1919.- 1939., (New York: Algora Publishing), str. 25.

¹³ Herzog, str. 43-44.

situacijama ekstremne opasnosti da bi ublažili napetosti i drame koje ih okružuju. Na taj su se način stvarala „bratstva“ među vojnicima, primjerice, „bratstvo rovova“ u Francuskoj, gdje su se u rovovima vojnici i časnici smatrali jednakima, međusobno si pomažući i pružajući si utjehu te istodobno osjećajući trenutke intenzivne simpatije.¹⁴

Takav način zbližavanja poznavala je i njemačka terminologija gdje je postojao kult *Frontkameradschaft*. Postavlja se pitanje kako je rat dozvolio diskretnu homoseksualnost, a u normalnim vremenima su na takve odnose gledali s prijezirom i osudom. Svoja su stajališta, ratni veterani potkrijepili tvrdnjom da su prijateljstva stvorena u rovovima izgrađena na drugačijoj logici, odnosno da su se muška društva zbližavala kodeksom časti i zajedničkim iskustvima, no vlasti nisu bile jednakoga mišljenja. Prvi svjetski rat Engleska je vidjela kao vrstu „pročišćenja“ svoje nacije od svih mrlja, posebno onih seksualne prirode, budući da se javnost još uvijek sjećala „sramotne“ seksualne orijentacije osuđenog Oscara Wildea, na kojeg je cijela zemlja bacila ljagu. Oscar Wilde bio je simbol dekadencije „starih“ dana, a Engleska je ušla u Prvi svjetski rat spremna pročititi kriminalizirane seksualne grijehove i ponovno se uspostaviti kao muška pobjednička nacija. Jedna od najširih tema Engleskih propaganda bila je protiv seksualne devijacije, posebice homoseksualizma, koja je smatrana njemačkom slabošću. To je značilo da je u početku rata homoseksualnost kriminalizirana i etiketirana gotovo kao izdaja prema domovini. Zbog toga su uvedene razne kazne kako bi se suzbila homoseksualnost među vojskom: dvije godine zatvora za bilo koje počinjeno homoseksualno djelo u javnosti ili privatnome životu te deset godina zatvora u slučaju sodomije. Unatoč tome, homoseksualna aktivnost i dalje se odvijala među vojničkim redovima. Tijekom rata 22 su časnika te 270 vojnika¹⁵ bili osuđeni zbog homoseksualnosti.

Homoseksualnost u Engleskoj dosegla je toliku razinu mržnje da se to smatralo zločinom protiv vojske, ali i zločinom protiv Engleske u ratu i to toliko da je tadašnji saborski zastupnik Noël Pemberton Billing pokrenuo „križarski rat“ protiv homoseksualaca, vojnih ili civilnih. Billing je 1918. godine objavio članak pod nazivom *Prvih 47.000*, što se odnosi na broj homoseksualca, poznati i njemačkoj tajnoj službi, koji su navodno prema tom popisu ucjenjivali ljude na visokim pozicijama da otkriju

¹⁴ Tamagne, str. 21-22.

¹⁵ Samuel Haynes, *A War Imagined. The First World War and English Culture*, (New York, Atheneum, 1991.), str. 225.

državne tajne u zamjenu za šutnju o njihovom seksualnom statusu. Osim toga, bavio se i slučajem Maude Allan koja je igrala ulogu Salome u predstavi Oscara Wildea. Naime, Billing je osuđivao način na koji je predstava predstavljena svijetu. Smatrao je da je predstava direktno usmjerena na seksualne perverznojake, sodomite i lezbijke. Osim toga, javno je izrazio i mišljenje da je u vrijeme opasnosti nacije Velike Britanije od rata i ratnih posljedica producent J. T. Grein odabrao predstaviti izopačenu predstavu o izopačenom čovjeku koji je već najstrože osuđen za djela protiv prirode.¹⁶ Zbog takve osude, Maud Allan odlučila je pravnim putem obračunati se s Billingom. Suđenje je u medijima popraćeno kao veliki skandal, no sud nikada nije osudio Billinga za klevetu zato što je na sudskim parnicama širio govor mržnje i osude protiv homoseksualaca, a sebe je predstavio kao rodoljuba koji brani svoju zemlju od sodomista koje je zavela Njemačka.¹⁷

Prvi svjetski rat zbližio je muškarce, pogotovo kada su oni bili suočeni s velikim opasnostima na ratištu. Tako je svjetski rat otvarao plodno tlo za homoseksualna prijateljstva među vojnicima, ali i među vojnicima i časnicima. Prvi svjetski rat je, također, izbrisao već postavljeni stereotip „feminiziranog invertita“ jer se u ratnoj atmosferi naglašavala maskulinitet uniformama i mišićavim nagim tijelom, a vojnici i časnici našli bi se zarobljeni između svojih homoseksualnih želja i strogoga koncepta dužnosti i vojničke discipline. Rat je, također, budio svijest o lezbijstvu, budući da su se žene znale prijavljivati u sanitet, što je izazivalo zabrinute reakcije u medijima zbog mogućih „neprirodnih“ osjećaja između žena koji bi se mogli pojaviti, ali, s druge strane, hvalio se maskulinitet i hrabrost tih žena. Može se slobodno reći da je Prvi svjetski rat bio prekretnica u načinu na koji se homoseksualnost počela prikazivati, „počeo se otvarati svijet muškaraca i otkrivati mnoge uloge koje su oni igrali te je razotkrio i fluidnost između maskuliniteta i femininosti.“¹⁸

Tu pojavu promjene paradigme i popularizacija homoseksualne estetike javnost je prikazivala kao kult žrtvovane mladeži i nuspojava modernizacije.¹⁹ Paul Fussell u svojem djelu piše da su takva homoseksualna prijateljstva s fronte uspostavljena između mladih časnika i njihovih ljudi, uglavnom pripadnika više klase ili dobrostojeće srednje klase, koji su već iskusili homoseksualna prijateljstva u srednjim školama

¹⁶ Haynes, str. 227.

¹⁷ Tamagne, str. 20.

¹⁸ Joanna Bourke, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain and Great War*, (London 1996.), str. 136.

¹⁹ Aldrich, str. 174-176.

budući da su odrastali među muškim vršnjacima, daleko od djevojaka.²⁰ Problem takvih zbližavanja u rovovima bila je prevelika privrženost časnika sa svojim kolegama i povećana predanost svojim ljudima koja se nije mogla kontrolirati. Mnogi su se našli rastrgani između seksualnih osjećaja prema kolegama i stroge vojne discipline prema kojoj se nisu smjeli vezati i osjećati empatiju. U konfliktu između osjećaja prema kolegi i vojne discipline našao se i Siegfried Sasson, pjesnik i vojnik u Prvome svjetskome ratu, koji je ostavio svoje pjesme većinom proturatnog raspoloženja, prožete detaljima surove zbilje vojnika i tugom za izgubljenim prijateljem za kojeg se smatra da je bio s njime u homoseksualnoj vezi. Nakon rata, Sasson je priznao svoju homoseksualnost i stvorio novi model „normalne homoseksualnosti“, bez ograničenja.²¹

Homoseksualizam u ratu nije svjedočen samo kroz strah u rovovima, već i izvan bojišta. U mnogim memoarima bivših vojnika opisuju se nježnosti i tijekom zajedničkih kupanja, praćenih nježnim pogledima oficira: „goli vojnik stajao je pod mlazom vode...a ljepota njegovog krhkog, svijetlog tijela, tako bijelog pod suncem, probudilo je u meni nešto toliko jako, što me probijalo od bola poput koplja.“²² Tako je Prvi svjetski rat na svijetlo dana iznio homoseksualne osjećaje, misli i djela, na ratištu ali i izvan njega, što se suprotstavlja otprije postavljenoj etiketi o izopačenim i kriminaliziranim homoseksualcima. U doba kada je svijet bio pogođen ratom „vojnici su se, jedan po jedan, upuštali u iskušenja koja su bila protiv prirode, a takva iskušenja su probali čak i oni koji su prije rata bili najviše homofobni“.²³

Stoga, „lude“ dvadesete godine, donose pregršt slobode i liberalizma. Stvarale su se potrebe, posebice među engleskim intelektualnim krugom, za pronalaskom „prijatelja za život,“ a ta očajna potraga za partnerom podsjećala je na prijateljstva iz ratnih godina, kada se bratstvo među muškarcima ostvarivalo bez ograničenja, bez razmišljanja o vanjskom svijetu izvan bojišta, o ženama, majkama i sestrama.²⁴

²⁰ Paul Fussel, *The Great War and Modern Memory*, ((Oxford University Press, 2013.), str. 273.

²¹ Tamagne, str. 21.-22.

²² Citat Reginalda Farera u Paul Fussel, *The Great War and Modern Memory*, (Oxford University Press, 2013.) str. 301.

²³ Richard Devenport- Hines, *Seks, Death and Punishment*, (HarperCollins Publishers 1990.), str. 148.

²⁴ Tamagne, str. 23.

1.3. POČECI HOMOSEKSUALNOG AKTIVIZMA U EUROPI

Razdoblje prekretnice u europskoj homoseksualnosti, između 1870. - 1940. obilježeno je jačanjem homoseksualnoga aktivizma u Europi. Tako je na inicijativu Magnusa Hirschfelda 1897. godine u Njemačkoj nastao *Wissenschaftlich- humanitäres Komitee* (WhK), koji je imao zadatak educirati javnost o homoseksualnosti sa zaključnim ciljem suzbijanja homofobije. Odmah nakon osnivanja, WhK je pokrenuo peticiju koja je zahtijevala ukidanje paragrafa 175. njemačkoga zakona, budući da je taj zakon predviđao kaznu zatvora za muškarce koji su prakticirali homoseksualne odnose. Zanimljivo je da su peticiju potpisali i mnogi intelektualci poput Thomasa Manna, Alberta Einsteina, Emilea Zole i Lava Tolstoja. Hirschfeld nije stao samo na tome, 1919. godine u Berlinu je osnovao *Institut für Sexualwissenschaft* (Institut za seksologiju) s ciljem prikupljanja svih zapisa o homoseksualnosti.²⁵

Na Istoku Europe također se događaju promjene u poimanju homoseksualnosti. Godine 1917. započela je revolucija u Rusiji koja nije promijenila samo tijek rata, već je promijenila stav i poglede na homoseksualnost. Naime, na prvi pogled represivna revolucija kojoj je u prvom planu bilo srušiti Rusko Carstvo i izvući Rusiju iz rata, 1920. godine dobiva drugo lice. S ruskim boljševizmom, socijalizmom i anarhizmom na svjetsku scenu stupa dekriminalizacija pobačaja i homoseksualnosti. Buđenjem zanosa ruskih revolucionara, diljem Europe raslo je nepovjerenje prema crkvenome nauku u polju seksualnoga morala i planiranja obitelji. Shvativši da gubi svoju ulogu i utjecaj među klerom je nastupila s kontra-strategijom koja uz pobačaj i kontracepciju, zabranjuje i homoseksualnost. Kontra-strategija je uključivala predstavljanje kršćanskoga nauka usuglašenoga sa seksualnom bračnom srećom ispunjenom uzajamnom ljubavlju.²⁶ Taj crkveni „projekt“ stvarao je predodžbu među klerom da crkva više ne propagira patrijarhalni i čistunski, već prijateljski i senzualni brak. Također, iako se crkva propagirala kao protivnik uplitanja u prokreacijsku slobodu, naglašavala je svrhe bračnoga snošaja koje je 1931. godine nabrojao sam papa Pio XI.: „uzajamna pomoć, njegovanje međusobne ljubavi i sprezanje pohote.“²⁷

²⁵ Tamagne, str. 176.

²⁶ Herzog, str. 45-47.

²⁷ Pio XI, *Casti Connubii*, [Pio XI](#), stranicu posjetila 17. srpnja.

Stara, čvrsta uvjerenja doživjela su zaborav jer je novo vrijeme donosilo klimu koja je otvorena za eksperimentiranje. Takva klima potaknula je nizozemskoga ginekologa Theodora van de Veldea da napiše knjigu *Fiziologija i tehnika idealnoga braka*. Knjiga, iako zabranjena od strane Katoličke crkve, zato što je temeljni motiv knjige da bračna sreća ovisi o seksu u kojemu oba partnera mogu uživati, nevezano kojega su spola, prevedena je na mnogobrojne jezike i prodana je u više od milijun primjeraka. Nadalje, eksperimentiranje se proširilo tjeskobom vjernika kojima je crkva zabranjivala kontracepciju, pobačaj i užitak radi užitka, no upravo u razdoblju Prvoga svjetskoga rata ta tjeskoba „natjerala“ je europske građane da počnu istraživati i prakticirati druge oblike erotike, one oblike koje crkva i njezin nauk ne dopuštaju.²⁸

Doba Prvoga svjetskoga rata, u pitanju seksualnosti i užitka, jedni su doživjeli kao prijetnju, a drugi kao nešto novo i osvježavajuće. Ta nova i osvježavajuća klima mogla se vidjeti svugdje te je bila dostupna za sve, i heteroseksualce i homoseksualce. Tako su, primjerice, bili popularni ljubavni trokuti u intelektualnim i umjetničkim krugovima, klubovi za lezbijsku i homoseksualnu klijentelu te naturistička golotinja. Ovi javni oblici eksperimentiranja bili su potaknuti širenjem informacija i sve većom dostupnošću kontracepcijskih sredstava. Važno je spomenuti kako nije bilo naočitih razlika između liberalnoga sjevera i konzervativno- katoličkoga juga Europe, gdje su se boemska eksperimentiranja tijekom Prvoga svjetskoga rata i u godinama nakon njega također reflektirala. Tako nailazimo na primjere na jugu Europe gdje su se pod krinkom anarhističke i socijalističke politike koja se tada širila europskim državama te žudnjom za eksperimentiranjem anarhistkinje i feministkinje zalagale za upotrebu kontracepcijskih sredstava te su javno kritizirale instituciju braka zagovarajući slobodnu i pluralnu ljubav bez razlike u seksualnim mjerilima. Među poznatim anarhistkinjama i feministkinjama u razdoblju Prvoga svjetskoga rata i nakon njega, poput Amparo Poch y Gascón, Ette Federn, Marie Lacerde de Moura i Federice Montseny, našla se i suosnivačica Švedskoga udruženja za spolno obrazovanje Elisa Ottesen- Jensen, koja je na scenu izišla s tada kontroverznim riječima: „sanjam o danu kada će svako novorođenče biti dobrodošlo, muškarci i žene jednaki, a seksualnost postati izraz intime, radosti i nježnosti.“²⁹ Svojim riječima predstavila je međuratno razdoblje aktivizma i uzleta raznih reformi poput većega pristupa kontracepciji u

²⁸ Herzog, str. 49.

²⁹ Elise Ottosen- Jensen, <https://www.rfsu.se/om-rfsu/om-oss/rfsus-historia/>, stranicu posjetila 17. srpnja 2019.

klinikama, sakupljanja potpisa za peticije za promjenu pravnoga statusa homoseksualnosti, prijedloga za spolno obrazovanje u školama i sveukupnom razvitku transformacije seksualne politike i kulture. U cijelome razdoblju eksperimentiranja, boemskih netradicionalnih seksualnih oblika i borbe s uspostavom reformi koje mijenjaju tradicionalan status europskih država, najznačajniju ulogu u aktivističkom djelovanju ima osnivanje Svjetske lige za seksualnu reformu na kongresu aktivista za seksualna prava 1928. godine u Kopenhagenu.³⁰

Iako liga zapravo nije imala svjetski doseg, članove lige moglo se pronaći diljem Europe, što dokazuje činjenica da je Liga povezivala 190.000 impresivnih ljudi, liječnika, aktivista i feministkinja koje nalazimo u samome vodstvu lige: ruski liječnik Grigorij Btkis, revolucionarna feministkinja Aleksandra Kolontaj, poljski liječnik Tadeusz Boy-Żeleński, liječnik i aktivist za pravo na kontracepciju Henrik Rubinraut, francuska feministkinja za pravo na kontracepciju i pobačaj Berty Albrecht, nizozemski liječnik Bernard Premsele, britanski ginekolog Norman Haire, britanska socijalistička feministkinja Dora Russell, španjolska aktivistkinja Hildegart Rodriguez, nemjački marksistički frjodijanac Wilhelm Reich te austrijski pedijatar i psihoanalitičar Josef Friedjung. Liga je zahtijevala jednakost žena i muškaraca, promicanje sigurne kontracepcije te jednaka prava za one koji su „nesposobni za brak“- homoseksualce. Rizične zahtjeve lige koji su se suprotstavljali zakonima nekih država, u međuratnome dobu seksualnog aktivizma, političke stranke su tolerirale te zahtjeve, čak štoviše, neke su i financirale.³¹

Budući da se aktivizam budio i sve više širio Europom, traganja za raznim užitkom bila su sve češća. Jedan od primjera je sve češća homoseksualnost u bogataškim privatnim školama u Britaniji u kojima se školovala buduća intelektualna elita zemlje. Bilo je jako puno eksperimentiranja, škole su poticale sparivanje starijega dječaka s nekim mlađim koji bi mu stajao na raspolaganju, ali to nije značilo da će ti dječaci biti ili ostati homoseksualci. Dugačak je popis onih Britanaca koji su se deklarirali kao homoseksualci u srednjim školama, no za neke je to bilo puko eksperimentiranje u mlađim danima, što je i sam učenik Haileyburyja rekao : „O da, seksa je bilo na

³⁰ Herzog, str. 50-52.

³¹ Tamagne, str. 102.

bacanje. Jel' zbog toga netko bio peder? Ma kakvi. U tom smislu najaktivniji je momak kojega se sjećam kasnije postao glasoviti ženskar.“³²

Također, dvadesetih godina 20. stoljeća nastajali su i drugi homofilni pokreti od kojih su neki i lezbijski i homoseksualni u cilju zajedničke borbe za prava. Jedan od takvih primjera je *Bund für Menschenrecht* (BfM), no ta skupina se više bavila promicanjem homoseksualne kulture objavljivanjem časopisa *Die Freundschaft* i *Die Freundin*, namijenjenim gej i lezbijskoj publici nego bitkom za njihova prava. Druge organizacije imale su osebujniji pristup djelovanju, poput organizacije *Gemeinschaft der Eigenen*. Takva organizacija bila je sklona muškome homoseksualnome prijateljstvu, što nije ni čudno, budući da ju je osnovao Adolf Brand, poznati ženomrzac i antimodernist čija je vizija bila stvoriti *Männerbund*, odnosno viteško i muževno društvo vezano čašću i kultom prijateljstva.³³

Aktivizam u dvadesetim godinama 20. stoljeća donio je vidljiv napredak, ali taj je napredak bio umjeren. Taj je aktivizam dao priliku, pogotovo u Njemačkoj, a pritom mislim na Berlin, tisućama mladih da iziđu iz izolacije, imaju mjesta na kojima se mogu nesmetano družiti, izgrade i pokažu svoj identitet i da se pokušaju izboriti za svoja prava, ali borbom za svoja prava nisu uspjeli u glavnome cilju, a to je dekriminalizirati homoseksualnost. Utjecaj desnice bio je prevelik, a ta ista desnica represivno bi stiskala vođe homoseksualnih organizacija.³⁴

Francuska nije imala primjere aktivizma, u jednu ruku zato što nije bilo ni potrebe budući da homoseksualnost nije kriminalizirana, a drugi razlog tomu, Francuska je imala koncept republikanskog univerzalističkog modela države koja se ne brine o manjinskim skupinama, već samo o pojedincima, stoga nije bilo potrebe da se homoseksualci bore da ih država afirmira kao zajednicu. Velika Britanija također je imala samo neke pokušaje poput *British Society for the Study of Seks Psychology* (Britansko društvo za proučavanje seksualne psihologije). Njihov najvažniji cilj bio je dekriminalizacija homoseksualnosti, no pokret nije bio aktivan, a i bio je ograničen samo na intelektualne krugove. I njemački i britanski model homoseksualnosti u to vrijeme bio je prilično neobičan jer je homoseksualnost bila zakonski kažnjiva, no također se u velikoj mjeri prakticirala, posebice u krugovima intelektualne i umjetničke

³² Tamagne, str. 108.

³³ Aldrich, str. 175.

³⁴ Isto, str.176.

elite. U Engleskoj je to bilo moguće zbog puno homosocijalnih institucija poput privatnih škola, sveučilišta i klubova koji su legitimirali odnose među muškarcima, štoviše, te su odnose prikazivali kao odraz odanosti, domoljublja i patriotizma. Sveučilišta su svakako bili najveći primjeri gdje su se poticala muška prijateljstva, osobito na Oxfordu i Cambridgeu. Na Cambridgeu se, početkom 20. stoljeća, formirala skupina *The Apostoles* (Apostoli) koja je veličala mušku homoseksualnost kao najviši oblik ljubavi, a na Oxfordu je, dvadesetih godina 20. stoljeća, tzv. „kult homoseksualnosti“ bio, sa svojom ekscentričnom odjećom oprečnoj heteroseksualnim sportašima, na samome vrhuncu.³⁵

Da je nakon Prvoga svjetskoga rata došlo do autonomnosti i aktivizma homoseksualne kulture dokazuju i različiti umjetnici koji su pretočili tu slobodu izražavanja i homoseksualnoga načina života u svoja umjetnička djela, poput Platonove *Gozbe* i Shakespearovih soneta. Osim klasičnih djela, tu su bila i druga književna djela poput *Smrti u Veneciji* Thomasa Manna, *Sodome i Gomore* Marcela Prousta, *Stranputica osjećaja* Stefana Zweiga, *Orlanda* Virginije Woolf, već spomenuto djelo Radclyffe Hall *Vrelo samoće* i *Škorpion* autorice A. E. Weirauch. Homoseksualne teme svoje su mjesto pronašle i u drugim vrstama umjetnosti poput *Portreta* Romaine Brooks i radova autorice Hannah Gluckenstein koji svjedoče o prihvaćanju lezbijskih tema u umjetnosti i to na način da ne služe samo za buđenje erotske fantazije kod muškaraca. Novi identiteti prikazivali su se i kroz pjesme, osobito onih koje su izvodile Damia i Suzy Solidor, kazališne predstave i kroz kinematografiju kada se 1919. godine pojavio film *Različiti od drugih* (*Anders als die Andern*) Richarda Oswald. Glavni cilj toga filma bio je zahtjev za ukidanje Paragrafa 175. njemačkog zakona, a sam Magnus Hirschfeld pojavljuje se na kraju filma da bi podržao njegovo ukidanje i zagovarao jednakost i toleranciju. Jedanaest godina poslije, Leontina Sagan režisira film *Mädchen in Uniform* koji donosi radnju iz njemačkoga internata gdje se djevojka Manuela zaljubila u svoju učiteljicu. Bez obzira na to bili oni fascinirani ili ne, umjetnici su svojim djelima prikazivali teme homoerotike i time stvorili novu vidljivost homoseksualnosti.³⁶

Nakon Prvoga svjetskoga rata homoseksualci i lezbijke bili su jedni od simbola i glavnih likova ludih dvadesetih godina odnosno godina moralnoga prevrata, erotike i modernosti koji su prekinuli svaku vezu s generacijom koja je svijet uvukla u rat i stvorili

³⁵ Aldrich, str. 175-177.

³⁶ Isto, str. 182-183.

su nove trendove - maskulinizirane žene koje su bile temelj buduće emancipacije žena i feminističkoga pokreta i feminizirane muškarce koje se shvaća kao znak prekida s militarizacijom, ne znajući da će njihov trend trajati do dolaska nacizma koji će vratiti militarističke vrijednosti muškarca, a erotiku iskoristiti kao sredstvo veličanja muškoga tijela.³⁷

1.4. ZAKONODAVSTVO U VEZI HOMOSEKSUALNOSTI U 20. STOLJEĆU

Početak 20. stoljeća, zakonodavstvo vezano za homoseksualnost, bilo je različito u pojedinim dijelovima Europe. Zakonodavstvo se može podijeliti na zemlje čija je kultura bila pretežito katolička i romanska- Francuska, Italija, Španjolska i Portugal, zemlje koje su naslijedile Napoleonov kazneni zakonik i u kojima nije bilo zakona koji bi kriminalizirao homoseksualnu praksu, a s druge strane bile su tu germanske, anglosaske i slavenske zemlje koje su bile pod protestantskim ili pravoslavnim zakonodavstvom koje je kažnjavalo odnose između muškaraca strogim zakonima i stereotipima protiv „seksualnih prijestupa“ i neumorno mijenjalo spolne i društvene norme na način kako je država zahtijevala.³⁸

Njemački zakon, koji je naslijeđen još od pruskoga doba, kažnjava sve „neprirodne radnje“ između muškaraca ili muškaraca i životinja. Tom stavkom, koja se nalazi na 175. mjestu njemačkog zakona, prijestupnici, odnosno homoseksualci, gube svoja građanska prava i odlaze u zatvor. Engleska, početkom 20. stoljeća, osim homoseksualnosti, kažnjavala je i mušku i žensku prostituciju Britanskim zakonom o skitnji (*Vagrancy act*) odnosno *Labouchèreov* zakon za žensku prostituciju. Međutim, zakoni u državama koje su kriminalizirale homoseksualnost, postojali su samo za muškarce, budući da su se države bojale da bi žene mogle saznati za ostale prakse uslijed zakonskih promjena. Malo koja europska država nametala je zakone koji su kriminalizirali lezbijstvo, iznimke su bile samo Austrija, Švedska, Finska i neki švicarski kantoni. Razlog zbog kojega su Finska i Švedska kriminalizirale lezbijstvo, isto kao i seksualne prijestupe među muškarcima je taj što ondje nije bilo znatne polarizacije

³⁷ Aldrich, str. 183-186.

³⁸ Jan Löfström, „A Postmodern Legacy: The „Easy“ Criminalization of Homosexual Acts in the Finnish Penal Code of 1998., Scandinavian Homosexualities: Essays on Gay and Lesbian Studies“, *Journal of Homosexuality*, sv.35., br. 3/4, 1998., str. 35.

među spolovima budući da su poneke Finkinje i Šveđanke radile rame uz rame s muškarcima na farmama te su bile ravnopravnije.³⁹

Iako je u doba nakon rata homoseksualnost u manjoj mjeri „puštena na slobodu“ još uvijek su bili aktivni zakoni koji su kriminalizirali homoseksualnost, no postojale su razlike u broju osuđenih homoseksualca u različitim državama, ali i u gradovima. Primjerice, njemački gradovi Dresden i München bili su primjer represivnih gradova, dok je situacija u Berlinu i Hamburgu bila mnogo opuštenija, smatra se, zbog tajnih dogovora između policije i homoseksualnih grupa budući da su Berlin i Hamburg bili gradovi gdje su homoseksualci bili prilično aktivni pa se smatralo da se u tim njemačkim pokrajinama homoseksualna praksa dekriminalizirala, što zapravo nije bio slučaj. Policijske snage motrile su mjesta koja su bila poznata kao mjesta prostitucije i mjesta gdje homoseksualci traže partnere, poput parkova i javnih toaleta. Da bi uvjerali suce u njihovu krivnju, policijski agenti znali su raditi i u civilnoj odjeći kao „agenti provokatori,“ i to najviše dva mjeseca kako se ne bi „zarazili“ od homoseksualaca.⁴⁰

Policija je uzimala sve u obzir i pomno zapisivala svoja izvješća u kojima je nađeno kako su se prijestupnici odijevali, koje predmete su posjedovali (puder, krema za lice, zrcalo, itd.), kako su razgovarali i zbog koje vrste prijestupa su uhvaćeni, budući da je postojala ljestvica prijestupa. Najčešće bi bili osuđeni srednji i niži slojevi društva, dok bi slavne osobe i ljudi na visokim pozicijama često izbjegle kazne jer su mogli platiti usluge glasovitoga odvjetnika koji je vješt u manipulaciji sudskoga postupka ili su pak mogli platiti drugu porotu. Francuska je bila poznata po nepostojanju kaznenih zakona za homoseksualne radnje, ali su ipak pod velikim policijskim nadzorom bili homoseksualni barovi u Parizu i luke poput Toulona i Bresta gdje se odvijala prostitucija vojnika za koju se ne zna da li je svojevrsna ili su ipak na to bili primorani. Takve bi akcije najčešće završavale samo disciplinskim mjerama, snižavanje čina, otpustima iz službe ili odlaskom dva mjeseca u zatvora jer nisu postojali zakoni na kojima bi se temeljile.⁴¹

³⁹ Löfström, str. 36.

⁴⁰ Aldrich, str. 186.

⁴¹ Isto, str. 187-190.

1.5. GRADOVI S VISOKIM BROJEM POPULACIJE HOMOSEKSUALNE ORIJENTACIJE TIJEKOM PRVOG SVJETSKOG RATA

Na europskoj se sceni 1920.ih godina odvija pravo seksualno oslobođenje. U nekim dijelovima Europe izraženije, a u nekim dijelovima manje, ali sigurno je da se postratno razdoblje držalo kao simbol užitka i slobode seksualnoga izričaja. Berlin, London i Pariz, glavni gradovi država koje su imale glavnu ulogu u Prvome svjetskome ratu, držali su i titulu glavnih gradova seksualnoga oslobođenja. Bogatstvo homoseksualnih scena, obilje homoseksualnih druženja, raskoš noćnih svečanosti, sve su to bili užitci koji su u sjećanjima ostali desetljećima nakon toga. Međutim, u sva tri grada, homoseksualni barovi, koji su također bili otvoreni i za heteroseksualce, nalazili su se izvan grada, u provincijskim mjestima, čiji su vlasnici u skoro svim slučajevima bili također homoseksualci.⁴²

1.5.1. BERLIN

Eksperimentiranje je cvalo u većini glavnih europskih gradova, posebice u Berlinu. Berlin je bio kolijevka iz koje su prštale razne mogućnosti. Te mogućnosti privlačile su i domaće stanovnike i turiste. Grad je blijestio barovima i klubovima koji su ugađali svakoj želji i fetišu. Grad je u svakome pogledu vrvio liberalizmom, od lezbijskih i gej klubova, lezbijskih i homoseksualnih časopisa do klubova za transvestite i ljubitelje sadomazohizma.⁴³

Budući da ljudi više nisu bili skloni skrivati svoju seksualnu orijentaciju, a vidljivost homoseksualnosti dosegla je, unatoč tradicionalnim protivljenjima, veliki uzlet, međuratno razdoblje kod mnogih se znanstvenika tumači kao doba seksualne revolucije. Uz sve eksperimente te razne klubove i časopise za homoseksualce, veliki uzlet doživjela su i književna djela koja su prikazivala homoseksualnost, kroz onu bolnu ali i prkosnu stranu. Takva vrsta žanra dobivala je sve više publiciteta, posebice u Francuskoj, Britaniji, Njemačkoj, te nešto manje u Švedskoj, Švicarskoj i Španjolskoj.⁴⁴

⁴² Tamagne, str. 37.

⁴³ Isto, str. 37-40.

⁴⁴ Herzog, str. 53-54.

Berlin je bio obavezno mjesto zaustavljanja europskih homoseksualca: „stigao sam ovamo iz Venecije. Radost me sprječava da zaspim. Ovdje ima jako puno zgodnih muškaraca.“⁴⁵

Kako su opisali strani posjetitelji, cijeli grad bio je u rukama homoseksualca. Iako se vjeruje da pretjeruju, grad je doista imao puno lokacija u kojima su mogli zajednički se družiti i uživati. „Homoseksualni barovi i noćni klubovi iznikli su ne samo na „trendi“ mjestima zapadnog Berlina, nego, također, i u siromašnim četvrtima. „Muškarci i žene, koji su možda i bili heteroseksualci, koji su gledali odlaske i dolaske „underground“ društava, pridružili bi se zabavi i plesali s partnerima istoga spola.“⁴⁶

Titulu najpopularnijeg „queer“⁴⁷ mjesta u Berlinu držao je klub Eldorado u Lutherstrasse. Bio je to slavan klub diljem Europe zbog svojih transvestitskih predstava. Bio je mjesto susreta umjetnika, pisaca i glumaca, homoseksualaca i heteroseksualca, Berlinaca, ali i stranaca. U svakome slučaju, oni koji su htjeli biti viđeni, došli bi tamo. Mikado, Bülov- Kasino, Kleist- Kasino i Silhouette bili su također mjesta revije homoseksualaca i transvestita. Također, poznati su bili i barovi uz Siegesallee- Zum kleinen Löwen, Windsbona- Kasino, Marien- Kasino, Amicitia, Palast- Europa i Palast- Papagei, cijeli „homoseksualni red“ barova koji je vodio sve do Branderburških vrata. Svaki klub ili bar bio je različitoga karaktera, klijentele i ambijenta. Neki su priređivali različite predstave dok su drugi jednostavno bili mjesto za flert i druženje gdje se može naći partner za ples i noć. Svi ti barovi i klubovi bili su temelj berlinskog homoseksualnog života u međuratnim godinama. Berlin je bio glavni grad i muške i ženske homoseksualne subkulture, posebice nakon što je Ruth Margarite Rölling izdala *Lezbijke Berlina* 1928. godine. Njemačka prijestolnica nudila je čak pedesetak lezbijskih objekata, a svaki je težio udovoljiti zahtjevima klijentica: „ovdje svaka može pronaći svoj oblik sreće, za njih je poanta udovoljiti svakom ukusu.“⁴⁸

⁴⁵ Pismo Renéa Crevela Marcelu Jouhandeau, 1928. godine, u *Masques*, br. 17., proljeće 1983., str. 49

⁴⁶ Wolff Charlotte, *Hindsight*, London, Quartet Books, 1980., str.73.

⁴⁷ Queer (eng.- ekscentričan, nekonvencionalan, blago poremećen, sumnjiv, čudan, smiješan, slab, mekušac, nepriseban) nekoć pogrdan naziv za muške homoseksualne osobe. Unazad deset godina termin je prihvaćen u homoseksualnoj zajednici kao pozitivno samoodređenje i aktivni način suprotstavljanja homofobičnom svijetu.

⁴⁸ Rolling Ruth Margarite, „Les lesbiennes de Berlin (1928.)“, Pariz, *Cahiers Gai-Kitsch-Camp*, br.16., str. 53.

Die Freundin su bile njemačke novine koje su davale informacije o svim popularnim „ženskim“ mjestima susreta. Oni su, većinom, bili smješteni u istim berlinskim kvartovima, pa čak i u istim ulicama, stoga je kontinuitet rada bio osmišljen tako da svakoga dana u tjednu drugi klub ili bar ima tzv. tematsku večer osmišljenu samo za lezbijke. No nisu sve lezbijke bile sklone odlaziti na najmodernija mjesta u gradu, neke su jednostavno odlazile u lokalne kafiće, a neke u sjenovite, mračne barove smještene u kvartove lošega glasa. Tako su novine *Die Freundin* ponudile popis kafića, klubova i barova za sve vrste karaktera, od najpopularnijih gdje je vrijedila izreka „dođi i budi viđen“: Damenklub Harmonie, Association des Amies, Heiderose, Verona- Diele, Damenklub Tatjana, Erâto club, Damenklub Sappho i Violetta, do onih manje popularnih: Auluka, Kafe Olala i Toppkeller.⁴⁹

Nije svako mjesto homoseksualne prirode u Berlinu bilo vezano uz iskazivanju svoje homoerotike. Berlin je nudio i drugu varijantu druženja, onu gdje su razne ustanove, ovisno o homoseksualnoj klijenteli, nudile privatna mjesta za druženje, da njihovi privatni članovi budu među ljudima poput njih, gdje mogu međusobno razgovarati o svojim problemima, ili se jednostavno upoznati. Tako se Berlinska Liga prijateljstva utorkom nalazila u prostorijama koje su se nalazile u Alt- Jakobstrasse, a u istoj ulici nalazila se i Udruga ženskih prijateljica. Znali su održavati maskenbale, konferencije o književnosti, umjetnosti, znanosti pa čak i grupne izlete. Ipak, upoznavanje članova bila je glavna ideja takvih druženja i ustanova koja su homoseksualcima pružila mjesto da budu svoji bez ikakve opasnosti i da mogu na diskretniji način upoznati nove ljude.⁵⁰

No, uz sve te barove, klubove, kafiće i mjesta diskretnih druženja, još uvijek je bilo homoseksualnih radnji na javnim mjestima, na što je berlinska policija često intervenirala. U međuratnim godinama, Berlin je bio hram muške prostitucije koja je porasla od 1920. do 1923. godine prateći ekonomsku krizu u državi. Stoga je 1920. godine u Berlinu bilo oko 650 profesionalnih radnika muške prostitucije, ali ako se računaju i oni koji su se prostituirali povremeno, brojka raste do 22.000, dok je prije rata bilo 12.000 muških prostitutki, a 400 profesionalnih. To znači da je u postratnom razdoblju došlo do povećanja od preko 60 posto. Odgovor na pitanje zašto su se tako mladi Berlinci upuštali u prostituciju daje nam Richard Linsert, reformator za seksualna prava. Prema njegovim istraživanjima većina mladih muškaraca, koji su bili dio njegova

⁴⁹ Tamagne, str. 41.

⁵⁰ Isto, str. 42.

istraživanja, nisu se bavili profesionalnom prostitucijom. Njih četrdeset i devet prostituciji se okrenulo nakon gubitka posla. Međutim, devetnaest muškaraca se prostituiralo radi pokrivanja dodatnih troškova i malo džeparca. Ostali su dali različite razloge kao što su zabava, plaćanje nečega konkretnoga, stanarina ili dosada.⁵¹

Kada se gleda njihova spolna tendencija, njih trideset i jedan izrazilo se kao heteroseksualci, trideset i četiri kao homoseksualci, a dvadeset i dvije osobe bile su biseksualne. Broj muških prostitutskih poslova rastao je kako je rasla i ekonomska kriza. Statistički podaci iz Ureda za odnose mladih pokazali su ekstremni rast brojki u godinama od 1920. do 1923. godine, zatim 1929. godine kada je postotak profesionalne muške prostitucije porastao na 87 posto. U sljedećim godinama taj se postotak smanjio pa postotak iz 1930. godine nije bio iznad 40 posto. Čini se da je njemačka homoseksualna scena bila posebno živahna. Nudila je širok spektar usluga zadovoljavanja svake želje, od jednostavne zabave do „šik“ plesnih dvorana, od sramežljivih upoznavanja do neobuzdane potrebe za istospolnim odnosima. Ipak, ne zna se da li su se muškarci htjeli baviti prostitucijom ili su na takvo što bili primorani. Isto tako postavljamo si pitanje- jesu li muške prostitutke bili homoseksualci ili heteroseksualci koji se zbog teške životne situacije bavili takvim poslom? Iako je Berlin bio središte njemačke queer scene, i provincije su imale što ponuditi. Onaj koji je čitao svima dostupne homoseksualne novine, na koje se svatko mogao pretplatiti, nije propustio niti jedan homoseksualni objekt u njihovom području budući da su te novine nudile širok popis kafića, barova, klubova i ostaloga. Za mnoge koji se ne bi usudili tražiti muške prostitutke na ulici, klubovi su bili način ulaska u homoseksualnu zajednicu. Čini se da je njemačka homoseksualna scena prilično živahna. To je ponudilo široki spektar usluga zadovoljavanja svake želje, od jednostavnih zabava do elegantnih plesnih dvorana, od sramežljivih upoznavanja homoseksualaca do nesmetanog lova muških prostitutki na ulicama. Berlin je bio centar takvih zbivanja, ali i okolni gradovi imali su što za ponuditi. Svatko tko je čitao homoseksualne novine, koje su svima bile dostupne uz pretplatu, nisu mogli propustiti listu mjesta najpopularnijih okupljališta homoseksualca. Za one koji se nisu usudili prići muškim prostitutkama, klubovi su bili ulaz za njihovu homoseksualnu zabavu.⁵²

⁵¹ Tamagne, str. 43.

⁵² Isto, str. 44.

1.5.2. LONDON

Homoseksualna scena u Londonu 1920.-ih godina, živa kakva je bila, nije bila niti sjena onoj u Berlinu i Parizu. Bilo je mnogo manje mjesta gdje su homoseksualci mogli izlaziti, a i ono što su nudili bilo je mnogo manje slikovito. Veliki maskenbali, kojih je u Njemačkoj bilo pregršt, u Londonu su vidno nedostajali, a homoseksualni plesnjaci bili su rijetki. Udruge homoseksualaca nisu imale novaca, tako da praktički nije bilo mjesta za njih i njihove sastanke. Londonska je scena, također, bila raširenija i teže ju je bilo prepoznati od one u Berlinu, vjerojatno jer se u Londonu provodio zakon koji je kriminalizirao homoseksualnost.⁵³

S obzirom na policijske akcije, homoseksualni život u Londonu najčešće se vodio noću. Mjesta njihova susreta nisu bila mjesta namijenjena isključivo za njih, već su ih oni sami preuzimali, a da vlasnici nisu znali što se u njihovim klubovima i kafićima događa. The Maida Vale je bio jedan od poznatijih klubova po homoseksualnoj atmosferi. Tamo su dolazili mnogi homoseksualni umjetnici i pisci, poput Lionela Charltona, Toma Wichela, Stephena Spendera, Williama Plomera i J. R. Ackerleya, koji su u brzom roku „kolonizirali“ to mjesto. Homoseksualne večeri u Londonu počele su u galerijama kazališta, a poslije i u pojedinim kafićima. Kultno mjesto okupljanja homoseksualaca bio je i Coventry Street Corner House. Tamo bi homoseksualci proveli večeri, no običavali su dolaziti i tijekom popodneva jer vlasnice kafića, dvije starije gospođe, nikada nisu primijetile da je njihov kafić okupljalište homoseksualaca bez obzira koliko su očiti njihovi gosti bili, stoga nije bilo straha za njihovom intervencijom.⁵⁴

U Londonu nije bilo isključivo homoseksualnih klubova kao u Berlinu, no postojali su određeni klubovi koji su bili donekle dobrodošli za njih, poput Caravan Cluba, Rumbaba Cluba, Apollo Cluba i Floride. Također nije bilo ni puno barova. Ono što je London nudio bilo je Cavour Bar i JB's u Leicesteru, zatim Dickens, The French Hour i York Minister, no u barovima nije bilo sigurno opuštati se u homoseksualna prijateljstva, jer je policija često znala dolaziti i uhićivati potencijalne homoseksualce. Mjesta za druženja lezbijki bilo je još manje, tako da se London nije mogao niti uspoređivati s Berlinom i Parizom. The Orange Tree Club 1921. godine bio je jako

⁵³ Tamagne, str. 45

⁵⁴ Isto, str. 46.

poznat među ženskim društvom, sve do 1930.-ih kada je Gateway's Club ili skraćeno Gates preuzeo ulogu lezbijskoga središta grada.⁵⁵

Radclyffe Hall daje prilično sumoran opis ženskih okupljališta u Londonu u svojoj knjizi *The Well of Loneliness*. Za nju su pak Narcissus i Alec's Bar bili simboli svega što je nedostajalo homoseksualcima. „Gdje su mogli ići ako ne u barove? Nije bilo drugog mjesta gdje su dvije žene mogle zajedno plesati bez izazivanja komentara ili ismijavanja, bez da na vas gledaju poput nekog čudovišta.“⁵⁶

U Londonu je, također, bilo dosta prostitucije, osobito muške, većinom u skrivenim ulicama, javnim toaletima i stanicama, poput onih na Piccadilly Circusu i trgu Leicester. No, policija je i tu često intervenirala i kažnjavala prijestupnike tako što su slali kolege u civilu, koji bi se predstavili prostitutkama, no kada oni pomisle da imaju klijenta, tada ih kazne zatvorskom kaznom. Kao i u Njemačkoj, muška se prostitucija širila zbog nezaposlenosti, a oni koji bi se time bavili iz nužde, ipak su običavali suvremeniju praksu koja nije uključivala ulice te javne toalete i stanice. Suvremena praksa bila je takva da bi dvojica mladića sjedila zajedno i dijelila jedno pivo.⁵⁷ Zatim bi im prišao klijent i ponudio platiti drugo pivo, a nekoliko trenutaka kasnije jedan od mladića bi se povukao ostavljajući drugog samog s klijentom. Većina muškaraca koji su se bavila prostitucijom bili su homoseksualci, ali to nije uvijek bilo slučaj. Bilo je i onih koji su jednostavno trebali novac za preživljavanje, ali i onih koji bi štedjeli za nešto što im treba, poput „štednje za isplatiti vjenčanje.“⁵⁸

Drugu skupinu muškaraca koji se bave prostitucijom čine vojnici i mornari. Za razliku od prve skupine prostitutskih radnika oni nisu ulazili u taj svijet iz financijske potrebe, već zbog tradicije. Najčešće su takvu tradiciju prakticirali u londonskim parkovima- Hyde Park, Kensington Gardens i Saint James Park. Ta je crvena odora stražara i mornarska uniforma izazivala fascinaciju i erotsku privlačnost: „svi više vole to nešto u uniformi.“⁵⁹

U velikim gradovima u kojima su se nalaze sveučilišta, baš poput Londona, također je bio veliki broj homoseksualca. Oni su se, naravno, nalazili u raznim barovima, ali i na

⁵⁵ Tamagne, str. 47-50.

⁵⁶ Radclyffe Hall, *The Well of Loneliness*, (Wordsworth Edition, 2014.), str. 403.

⁵⁷ Tamagne, str. 45-50.

⁵⁸ George Mallory, „Gay in the Twenties,“ *Gay News*, br. 30, str. 9.

⁵⁹ Quentin Crisp, *The Naked Civil Servant*, (Penguin Classics, 1997.), str. 96.

velikim godišnjim natjecanjima između fakulteta koja su bila najbolje opcije za njihove susrete. Čini se da je londonska homoseksualna scena bila mnogo tradicionalnija od njemačke homoseksualne scene.⁶⁰ Bila je pod većom policijskom represijom i manjom tolerancijom za javnim pokazivanjem. Zbog te veće policijske represije, upoznavanja u klubovima i barovima bila su puno direktniji budući da nije bilo vremena za duže razgovore koji bi privlačili poglede, jednostavno je traženje cigarete ponekad bilo dovoljno da se privuče partnera.

1.5.3. PARIZ

Pariz, mjesto najvećega homoseksualnoga oslobođenja 1920-ih godina. Glavni grad Francuske nalazio se u ozračju relativne tolerancije gdje su mnogi homoseksualni barovi i za muškarce i za žene bili vratima širom otvoreni. Pariz je na takav način stekao reputaciju raznovrsnosti noćnih užitaka jednako kao i u Berlinu, no kada su nacisti tridesetih godina dvadesetog stoljeća provalili u Berlin, Pariz je preuzeo titulu središta homoseksualnoga života.⁶¹

Prostori u kojima su se pariški homoseksualci mogli nalaziti, družiti i plesati koncentrirana su na tri glavne lokacije u Parizu - Montmartre, Pigalle i Montparnasse. Još od 19. stoljeća Montmartre bilo je glavno mjesto susreta pariških lezbijki, gdje su smjele biti viđene kako sjede zajedno i plešu na Moulin- Rouge, kao i u prvome otvorenome lezbijskome klubu Monocole, u koji su žene dolazile obučene u muška odjela, noseći „bob“ frizuru. Pariz je bio bogat i homoseksualnim barovima, a neki od njih su: Tonton, la Petite Chaumiére, Palmyre, Liberty's, Rubis, Tanagra, Récamier, Maurice Bar, Chez ma Cousine, Graff, Blanche te Clair de lune u koji su dolazili većinom marinci. Događaji poput homoseksualnih balova i maskenbala u postratnim su godinama bili prilično popularni u Parizu. Najpoznatiji takav bal bio je Magic-City koji je, na njihovu nesreću, zabranjen 6. veljače 1934. godine. Nakon te zabrane, homoseksualci su se pokušavali vratiti i uklopiti na „normalnim“ balovima što je završilo njihovim povlačenjem na periferiju grada. Magic-City zasigurno je bila najveća atrakcija u Parizu koju homoseksualci nisu htjeli propustiti ni za što na svijetu, a nije manjkalo

⁶⁰ Tamagne, str. 45-50.

⁶¹ Isto, str. 50.

ni heteroseksualca koji su htjeli vidjeti „show“ koji su transvestiti priredili kroz svoje raskošne kostime.⁶²

Kao grad poznat po velikome broju „homoseksualnih delacija“, Pariz se od Berlina razlikovao i po većem broju muške prostitucije. Prostitucija se odvijala na javnim mjestima - autobusnim i željezničkim stanicama, javnim toaletima i na raznim trgovima koji su bili prilično otvoreni i vidljivi. Neki puta bi se slučajni prolaznici pridružili, ako bi htjeli, no neki puta bi se prostitucija prijavljivala policiji radi vrijeđanja javnoga reda i mira. U takvome slučaju kazne su se kretale od 500 do 4.500 franaka. Muška prostitucija u Parizu bila je dobro organizirana. Za razliku od Berlina i Londona, većina muške prostitucije bila je profesionalna, a odvijala se u specijaliziranim bordelima. Muškarci su u tom prilično kohezivnom svijetu prostitucije, koji koristi svakakve kodekse, radili samostalno, no ipak ima slučajeva kada su si međusobno pomagali i u paru izvukli novac od klijenta.⁶³

Dakle, Pariz je primjer grada u kojemu je prvi puta bilo moguće pokazati se kao homoseksualac, odlaziti u specijalizirane homoseksualne barove, kafiće i klubove bez skrivanja ali i prići nekome homoseksualne orijentacije bez opasnosti, a ako bi policija i intervenirala, kazne nisu bile represivne, niti bi netko zato što je homoseksualac bio zatvoren kao što je bio primjer u Londonu.⁶⁴ Takav osjećaj sigurnosti širio je i ohrabrivao kontakt među homoseksualcima, olakšavao njihove sastanke u barovima i na raznim plesnjacima. Ovakva vrsta slobode stvorila je problem u kasnijim, 1930-im godinama, jer su Parižani zaboravili da se vanjski svijet promijenio, da je u Engleskoj i Njemačkoj homoseksualnost kriminalizirana, a taj povratak na „zakon i red“ za Pariz je bio bolno iznenađenje.

Ipak, način na koji se homoseksualnost počela predstavljati nakon Prvoga svjetskoga rata, rast muških i ženskih homoseksualaca te njihova svakodnevna vidljivost u europskim metropolama stvarala je iluziju da su stavovi prema njoj doživjeli veliku promjenu. Stigmatizirajući stereotipi, socijalno isključivanje i policijske prakse upućivale su na homofobne akcije i često suprotstavljanje homoseksualcima. Homoseksualci su često opisivani kao „asocijalni“ ljudi čija je seksualnost „neproduktivna.“ Često puta homoseksualnost je povezivana s pedofilijom pa su

⁶² Tamagne, str. 51-55.

⁶³ Isto, str. 56-57.

⁶⁴ Isto, str. 56-58.

optuživani da mlade ljude usmjeravaju na krivi put aludirajući da su zarazni.⁶⁵ Također, homoseksualci su bili etiketirani i kao „unutarnji neprijatelji“ od strane svih klasa, i radničke i više aristokratske, te kao dvolični i nevidljivi ljude s puno poroka, koji žive na margini društva. Zbog takve etikete, često se znalo optuživati protivnike za homoseksualnost u javnim debatama, bez obzira je li to stvarna seksualna orijentacija protivnika, a također povezivala se i s Komunističkom partijom budući da je SSSR bio tolerantan prema homoseksualcima, a njemačka Komunistička partija dala je potporu homoseksualnim kampanjama, a oni koji su bili i homoseksualci i simpatizeri komunizma dobili su pogrdan naziv „Hominterna.“⁶⁶

Osim ova tri glavna homoseksualna grada, u početku 20. stoljeća postali su popularni turistički odlasci u mediteransku Italiju. Tako su mediteranske i pastoralne čari Sicilije i Capria, koje su fotografirali barun von Gloeden i Wilhelm von Plüschow, postale dio seksualnog turizma koji je privlačio različite intelektualce, umjetnike i pripadnike otmjenih krugova koji su prekinuli svaku vrstu socijalizacije i odlazili na privremeni bijeg od pogleda drugih. Takva mjesta su mnogim homoseksualcima, pustolovima, vojnicima i ostalima pružala mogućnost da zadovolje sve svoje homoseksualne želje a da pritom budu zaštićeni anonimnošću koje nije bilo u Berlinu, Londonu i Parizu.⁶⁷

⁶⁵ Aldrich, str. 186-190.

⁶⁶ Izraz su smislili Cyril Connolly i Maurice Bowra.

⁶⁷ Aldrich, str. 182.

2. HOMOSEKSUALNOST PRIJE I TIJEKOM DRUGOGA SVJETSKOGA RATA

Prateći „lude dvadesete“ i unatoč ekonomskoj krizi, tridesete godine dvadesetoga stoljeća u Europi su počele prilično bezbrižnim pogledom na homoseksualne odnose. Gotovo svi glavni gradovi imali su plesne dvorane, barove i diskretne kafiće koji su bili mjesta na kojima su se sastajali homoseksualni muškarci i žene. Širom kontinenta, zahvaljujući napretku u prometnim putevima, homoseksualni turizam nastavio se povećavati od Sredozemlja do Baltika, preko Atlantika i Sjevernog mora. Tijekom međuratnoga razdoblja osude za homoseksualnost većinom su bile vezane za muškarce. Neodobranje ženske homoseksualnosti bilo je suptilnije jer se vodilo mišlju da će žene, ako su lezbijke, nanijeti manje štete državi i naciji. Neki povjesničari tvrde da je Drugi svjetski rat, više nego Prvi svjetski rat, stvorio nove erotske situacije koje su olakšavale homoseksualne prakse i poticale razvoj homoseksualnih i lezbijskih identiteta nakon rata.⁶⁸

Ratno je vrijeme povoljno vrijeme za zakonodavne promjene. Zakoni vezani uz homoseksualnost mogu se podijeliti u tri različita stava: države koje su zadržale status quo prema homoseksualcima, države koje su pojačale njihovu zakonodavnost i države čija se zakonodavnost ublažila. Njemačka, Austrija, Rumunjska i Sovjetski Savez zadržali su postojeće zakonske odredbe, no one su pooštrene prije početka Drugoga svjetskoga rata. SSSR je 1934. ponovno regrutirao homoseksualnost, Njemačka je povećala strogost stavkom 175. 1935. godine, a Rumunjska je uvela koncept seksualne inverzije prilikom reformiranja svog Kaznenog zakona 1937. godine. U Njemačkoj su 12. srpnja 1940. godine nacisti dali naredbu da se u koncentracijske logore smjesti sve ljude koji su proglašeni krivi za homoseksualno zavođenje. Nakon Anschlusa, Njemačka je zahtijevala od Austrije da izmjeni svoj Kazneni zakon vezan za homoseksualce i uskladi ga sa njihovom stavkom 175. Francuska je 6. kolovoza 1942. godine donijela zakon u koji se uvodi pojam „neprirodnoga čina“, koji se odnosi na homoseksualne odnose između odrasle osobe i maloljetne osobe mlađe od petnaest godina, pa je tako prekinula dekriminalizaciju homoseksualnih odnosa uspostavljenu za vrijeme Francuske revolucije. Ipak francuski zakon je donesen kako bi zaštitio djecu od pedofilije. U anektiranim francuskim regijama njemački je zakon

⁶⁸ Régis Schlagdenhauffen, *Queer in Europe during the Second World War*, (Council of Europe/ Conseil de l'Europe, September 18, 2018.), str. 7-10.

vrijedio od siječnja 1942. godine. Ubrzo nakon toga, u tim regijama broj uhićenja naglo je eskalirao. Također, njemački zakon nije vrijedio za povredu toga u slučajevima nakon donošenja zakona, već su muškarci bili osuđivani za djela počinjena u vrijeme kada homoseksualnost nije bila prekršaj. Njemački zakon se primjenjivao i u Sudetima, regiji koju je Njemačka pripojila 1938. godine. Stoga je na području Sudeta uhićeno 210 homoseksualca 1941. godine, 110 homoseksualaca 1942. godine i 48 homoseksualca u prvoj polovici 1943. godine.⁶⁹

U slučajevima okupacije, okupacijska je vlast mogla izmijeniti odredbe u anektiranim državama kao u slučaju Austrije nakon Anschlusa. U Nizozemskoj je zbog toga došlo do preklapanja dviju struja pravila. Uz članak 248. Nizozemskoga Kaznenoga zakonika koji je kriminalizirao homoseksualne odnose između odraslih i maloljetnika mlađih od petnaest godina, okupatorska je vojska 31. srpnja 1940. godine proglasila Naredbu br. 81/40 koja nije bila ništa drugo već preslika Paragrafa 175., no kako nizozemska policija nije previše surađivala s njemačkom policijom, podneseno je vrlo malo tužbi. Između 1940. i 1943. godine, na osnovu Odredbe 81/40, pred sud je izvedeno 138 muškaraca, 90 ih je osuđeno od čega 54 kojima je izrečena zatvorska kazna, a destorici muškaraca određeno je psihijatrijsko liječenje. U Mađarskoj je vlada Miklósa Horthyja usvojila drugu vrstu tretmana za homoseksualce. Naime, mađarske sigurnosne službe sastavile su popise homoseksualaca. Prema tim popisima, 992 mađarskih homoseksualaca smatrala su se podobnima za prisilni rad jednako kao Židovi i politički desidenti. U Poljskoj, zemlji koja je 1932. godine dekriminalizirala homoseksualnost, pronađeni su tragovi samo jednoga slučaja tijekom okupacije, što svjedoči o nedostatku njemačkog interesa za represiju homoseksualaca izvan Reicha. Poljak koji je bio u ljubavnoj vezi s njemačkim vojnikom osuđen je 1942. godine na pet godina zatvora zbog kršenja stavke 175. Poljska nije bila jedina zemlja koja je dekriminalizirala homoseksualnost neposredno prije rata jer je to isto učinila i Danska. Finska je pak dekriminalizirala homoseksualnost tijekom rata 1940. godine, a slijedila ju je Švicarska koja je homoseksualnost dekriminalizirala 1942. godine. Ipak, budući da je Švicarska podijeljena na četiri kantona, u kantonima njemačkoga govornoga područja homoseksualnost je kažnjiva prema članku 175., a kantoni francuskog i talijanskog govornog područja oslanjali su se na talijanski ili francuski zakon.

⁶⁹ Schlagdenhauffen, str. 11.

Posljednja europska zemlja koja je dekriminalizirala homoseksualnost tijekom Drugoga svjetskoga rata bila je Švedska 1944. godine.⁷⁰

2.1. RUŽIČASTI TROKUTI I HISTERIČNA HOMOFBIJA U DOBA NACISTIČKOG REŽIMA

Jedan od najvećih događaja u „homoseksualnoj“ povijesti zasigurno je bio Holokaust. Sve do pojave AIDS-a, Holokaust je bio pokazatelj teškoga položaja homoseksualaca u kulturi koja je pretežito bila heteroseksualna.⁷¹ Adolf Hitler, osoba koja je obećala oživljenje njemačke srednje klase te da će obitelj, pošten rad i disciplina biti na prvome mjestu njemačkoga društva i da u tom novonastalom društvu neće biti mjesta za homoseksualce, štoviše, u procesu nastajanja te nove vizije Hitlerova društva, homoseksualci u Njemačkoj, ali i u ostalim europskim državama koje su Nijemci anektirali, bit će uhićivani i poslani u koncentracijske logore, a tamo mučeni i ubijani na najgore načine.⁷²

Kada se zahuktavala borba za ukidanje Paragrafa 175. Njemačkoga zakona, nova Nationalsocijalistička stranka jasno je iznijela svoj stav: „Svatko tko pomišlja na homoseksualnu ljubav je naš neprijatelj. Ne priznajemo ništa što oslabljuje naš narod i čini ga igračkom za naše neprijatelje... Njemački narod mora iznova naučiti kako postići disciplinu. Stoga ne priznajemo nikakav oblik raskalašenosti, pogotovo ne homoseksualnost, zbog toga što nas lišava posljednje prilike da naš narod oslobodimo okova“.⁷³ Sljedeće godine, nakon što je Magnus Hirschfeld pred Reichstagom⁷⁴ održao govor kojim je uvjerio parlamentarni odbor da ukine Paragraf 175. novine nacističke njemačke su napisale: „Nemojte misliti da ćemo mi Nijemci dopustiti da ti zakoni izdrže jedan dan nakon što dođemo na vlast... Među mnogim zlima koja karakteriziraju židovsku rasu, osobito je kobno ono koje se tiče spolnih odnosa. Židovi neprestano pokušavaju propagirati spolne odnose među braćom i sestrama, između ljudi i

⁷⁰ Schlagdenhauffen, str. 11-13.

⁷¹ Gregory Woods, *A History of Gay Literature: The Male Tradition* (Yale University Press, New Haven and London, 1999.), str. 247.

⁷² Mondimore, str. 196.

⁷³ Richard Plant, *The Pink Triangle: The Nazi War against Homosexuals*, (New York, Henry Holt, 1896.), str. 24.

⁷⁴ Njemački parlament.

životinja, te između muškaraca i muškaraca. Mi nacionalsocijalisti uskoro ćemo ih raskrinkati i zakonski osuditi. Ova nastojanja nisu ništa drugo do prostački, izopačeni zločini, a kaznit ćemo ih progonstvom ili vješanjem“.⁷⁵

Sve dok nacisti nisu preuzeli vlast, u Njemačkoj su postojale mnoge homoseksualne organizacije i udruge, a Berlin se, uz Pariz i London, smatrao gradom s velikim brojem homoseksualne populacije, bez obzira na Paragraf 175. koji se do 1935. godine nije primjenjivao. U Njemačkoj se, represija prema homoseksualcima, odvijala postupno. Kako je država poticala rasno podobne ljude (viši sloj) na heteroseksualne bračne i izvanbračne aktivnosti, tako je rasla, s vremenom, smrtonosna homofobija. Sve se dogodilo iznenada, nekoliko tjedana nakon što je Adolf Hitler 10. siječnja 1933. godine došao na vlast, a s njim i Heinrich Himmler. Međutim, sve do 1934. godine mnogim je homoseksualcima bilo teško vjerovati da režim uistinu može biti toliko homofobičan budući da je, Ernest Rhöm, glavni zapovjednik nacističkih SS-ovaca i sam bio homoseksualac.⁷⁶ Ipak, tako velika mržnja prema homoseksualcima nije mogla proći bez posljedica za Röhma pa je Hitler u noći 8. lipnja 1934. godine, popularno nazvanoj Noći dugih noževa, dao uhititi članove SA i optužiti ih za urotu protiv Hitlera. Među tisućama optuženih bio je i Röhme te su svi ubijeni pod izlikom da su „homoseksualne svinje“. U listopadu 1934. godine osnovan je Reichov centar za suzbijanje homoseksualnosti, a nakon usvajanja Nürnberških zakona, reorganiziran je i Paragraf 175. koji više ne zabranjuje samo seksualne odnose između muškaraca, već i bilo koje bestidne aktivnosti među muškarcima što znači da su muškarci mogli biti osuđivani za poljupce, držanje za ruku ili puko stavljanje ruke oko ramena drugoga muškarca.⁷⁷ Također, postojećem stavku nadodali su članak 175a s posebnim kaznama za zavođenje maloljetnika i zloupotrebe položaja zavisnosti. Članak 175a nije homofoban već je štiti maloljetnike od pedofilije. Mijenjanje zakona za homoseksualce bio je početak eskalacije homofobije i progona homoseksualaca.⁷⁸

Nacisti su opravdanje za njihova restriktivna djelovanja protiv homoseksualaca pronašli u knjizi *Spol i karakter* Ottoa Weiningera koji je smatrao da su muškarci superiorniji od žena, inteligentniji, mudriji i uzvišeniji, a žene su površne, nezrele, nesposobne za znanstvena ili bilo kakva druga postignuća. Po njemu su muškarci

⁷⁵ Plant, str. 24.

⁷⁶ Schlagdenhauffen, str. 24.

⁷⁷ Mondimore, str. 197.

⁷⁸ Isto, str. 199.

prirodni vođe i smatrao je da se te uloge moraju tako zadržati jer će društvo jedino tako moći opstati. Također, u knjizi je napisao da su muškarci židovskoga porijekla prirodno ženskasti i prema tome opasni za društvo, a homoseksualci abnormalni prijelazni tipovi koji kvare društvo.⁷⁹

Nekoliko tjedana nakon Rhöмова ubojstva, Gestapo je pod vodstvom Himmlera, 24. listopada 1934. godine, poslao telegram svakoj policijskoj stanici u Reichu naredivši da pošalju u Berlin dosjee o muškarcima koji su poznati po homoseksualnim radnjama. U isto su se vrijeme izvršile policijske racije po barovima za koje se znalo da su mjesta okupljanja homoseksualaca. Zbog represivnoga zakona broj osuđenih homoseksualaca rastao je iz dana u dan. Progon homoseksualaca još je više pojačan 1936. godine kada je Himmler naredio stvaranje Središnjeg ureda za borbu protiv homoseksualnosti i pobačaja. Do 1940. godine, Himmler je prikupio 41 000 dosjea o homoseksualcima iz cijele Njemačke.⁸⁰ Budući da je Himmler bio opsjednut rasnom čistoćom ne čudi nas da je upravo on upravljao nacističkim ratom protiv homoseksualaca. U svojem govoru upućenom generalima SS-a 1937. godine je naglasio razliku između „stvarnih“ homoseksualaca i onih koji su bili „zavedeni“ i koji se, jer se nisu rodili bolesni, još uvijek mogu izliječiti. Također, tvrdio je da je homoseksualnost vanjski utjecaj koji je došao miješanjem rasa. Smatrao je da između homoseksualaca i Židova postoji tanka linija jer su obje inferiorne skupine „feminine“. Također, nije slučajno da se prvo čišćenje homoseksualaca radilo u SS-u jer su oni bila elita njemačkoga društva koja je sustavno radila na obnovi zemlje od nepodobnih rasa, stoga nije bilo mjesta u SS-u za homoseksualce.⁸¹ Himmler je 12. srpnja 1940. godine izdao Dekret koji je predviđao da se muškarce, koji su izdržavali zatvorske kazne zbog homoseksualnosti, pošalje u koncentracijske logore, a da se povreda Paragrafa 175. kazni smrću.⁸² Njegova svijest i mržnja išla je toliko daleko da je vjerovao kako su se homoseksualci i Židovi ujedinili i skovali zavjeru čiji je cilj bio uništenje Njemačke. Homoseksualce je smatrao velikom prijetnjom jer bi oni, kada bi se „dočepali“ moći, postavili na više pozicije još homoseksualaca te bi na kraju podčinili „normalne“ ljude i uništili društvo.⁸³

⁷⁹ Otto Weiniger, *Sex and Character*, (New York: G. P. Putnam's Sons, 1906.), str. 89.

⁸⁰ Schlagdenhauffen, str. 25.

⁸¹ Aldrich, str. 191-192.

⁸² Schlagdenhauffen, str. 25.

⁸³ Mondimore, str. 199.

Nacisti su proganjali homoseksualce zato što su oni odbijali živjeti prema idealima koje je nacionalsocijalizam predodredio - isticanje muževnosti i reprodukcija kojoj je cilj rađanje njemačke arijevske djece. Također, Nijemci su se bojali da ih vanjski svijet doživljava kao homofilnu državu, a taj strah je rastao kada su homoseksualnost počeli povezivati s nacističkim jednospolnim institucijama poput vojske, Hitlerove mladeži i SS-a, zbog čega su nacisti na brutalan način dokazivali svoju heteroseksualnost.⁸⁴

Nijemci su bili opsjednuti muškom spolnošću, a ženska ih spolnost uopće nije zanimala. Čak ni Paragraf 175. nije spominjao kriminaliziranje ženske homoseksualnosti, vjerojatno zato što su žene bile prisiljene vratiti se tradicionalnoj ulozi supruge i majke, i zato što su nacisti smatrali da se ženska seksualnost može lako kontrolirati.⁸⁵ Postoji nekoliko slučajeva u kojima su lezbijke četrdesetih godina dvadesetog stoljeća uhićivane i otpremljene u koncentracijske logore ali samo zato što je SS zatvarao koga god je stigao i iz bilo kojega razloga.⁸⁶

Između 1937. i 1940. godine različite su službe za nadzor evidentirale oko 100 000 homoseksualca, a 92 posto optuženih bilo bi proglašeno krivima.⁸⁷ Broj osuđenih homoseksualaca možda bi bio i veći da nisu na vrijeme uništene članske liste organizacija za prava homoseksualca, no to nije spriječilo Himmlera da zaplijeni policijske popise osumnjičenih za homoseksualizam, po kojim ih je dao uhititi i mučiti sve dok nisu dali imena drugih homoseksualaca. U zamjenu za izdaju njihovih prijatelja, partnera ili ljubavnika, SS jedinice, obećavale su im blaži postupak.⁸⁸

Ponekad su pronađene fotografije, pisma ili razglednice, također, dovodile do imena homoseksualca kao u slučaju Heinza Hegera koji je kao student pozvan u Gestapov stožer u Beču. Na početku je mislio da će ga pitati o antinacističkim aktivnostima na fakultetu no razvoj situacije bio je drugačiji: „U meni se srušio cijeli svijet, svijet ljubavi i prijateljstva prema Fritzu. Naši planovi za budućnost, da ostanemo vjerni i da nikada ne otkrijemo naše prijateljstvo, sve se to činilo iznevjerenim. Drhtao sam od uzbuđenja, ne samo zbog dokorskog ispitivanja, nego i zato jer je naše prijateljstvo sada otkriveno. Doktor je uzeo sliku i okrenuo je. Pročitao je: 'Mom prijatelju Fritzu za vječnu

⁸⁴ Herzog, str. 69.

⁸⁵ Aldrich, str. 191.

⁸⁶ Ingo Müller, *Hitler's Justice: The Courts of the Third Reich*, (Cambridge: Harvard University Press, 1991.), str. 201.

⁸⁷ Aldrich, str. 192.

⁸⁸ Mondimore, str. 200.

ljubav i najdublju odanost!' Čim mi je pokazao fotografiju, znao sam da je moj ljubavni zavjet na poledini. Dao sam je Fritzu 1938. godine, za Božić. Smjesta sam pomislio: mora da je pala u krive ruke“.⁸⁹ Heger je odmah optužen, zatvoren, a kasnije je poslan u koncentracijski logor obučen u uniformu s ružičastim trokutom koji je bio obilježje homoseksualaca u logorima. Većina ružičastih trokuta doživjela je brutalno mučenje, bili su najomraženijih od svih logoraša, što nam dokazuju i svjedočanstva monstruoznih istina: „Bio je mlad i zdrav homoseksualni muškarac. Prvo večernje postrojavanje nakon što su ga dodali našoj kaznenoj grupi bilo mu je i zadnje. Nakon što je stigao šćepali su ga i ismijavali, potom ga istukli i na koncu pljuvali po njemu. Muke je podnosio sam i šutke. Tada su ga stavili pod hladan tuš, bila je studena zimska večer, i on je čitavu zimsku noć stajao izvan baraka. Kad je došlo jutro, njegovo je disanje postalo čujno hripanje. Poslije je priopćeno da je uzrok smrti bronhijalna upala pluća. No prije nego je do toga došlo, opet su ga istukli. Tada su ga vezali za stup i postavili pod električnu lučnu svjetiljku dok se nije počeo znojiti, pa ga ponovno stavili pod hladan tuš, i tako dalje. Umro je tijekom večeri.“⁹⁰

2.2. KAŽNJAVANJE HOMOSEKSUALNOSTI U NACISTIČKIM KONCENTRACIJSKIM LOGORIMA PREMA ISTRAŽIVANJU RICHARDA PLANTA

Drugi svjetski rat nastavio se na represivnu politiku homoseksualnosti Prvog svjetskoga rata, ali još brutalnije do neslućenih namjera. Čitav europski kontinent bio je prekriven krvlju, a „nepodobna“ rasa bila je dio svakodnevnice koncentracijskih radnih logora i logora smrti. Nacisti su provodili beskompromisnu sterilizaciju homoseksualca koja je prerasla u masovno mučenje i ubijanje istih, a počiniteljima takva brutalnost nije teško padala. Unutar koncentracijskih logora, čuvari bi ponekad, iz razonode, zahtijevali seksualne usluge od logoraša i to vrlo često istoga spola, a logoraši su većinom pristajali jer bi im to produžilo život budući da su znali dobiti komadić hrane ili neki prijeko potreban predmet. Takva vrsta razonode u logorima je bila dopuštena od strane Trećeg Reicha. Sam Himmler je u desetak koncentracijskih

⁸⁹ Heinz Heger, *The Men with the Pink Triangle*, (Boston, Alyson, 1980.), str. 22

⁹⁰ James D. Steakley, *The Homosexual Emancipation Movement in Germany*, (Arno Press: New York, 1975.), str. 116.

logora otvorio bordele kako bi zadržao produktivnost vojske, ali služili su i kao mjesta za eksperimente poput tjeranja homoseksualaca na spolni odnos s heteroseksualcima. U bordelima su radile zatvorenice koncentracijskih logora, većinom kao seksualne robinje koje bi, iako su dobivale veće obroke, bile osuđivane na smrt. Nacisti su uživali u seksualnom kažnjavanju i nije bilo dovoljno to što su poslani u koncentracijske logore, već su svoju mržnju usmjeravali i na uništavanje žrtvine seksualnosti kao rezultat napada na najintimniji dio njihovih identiteta.⁹¹

Ta dosada i natjecanja čuvara logora u brutalnosti rasonode logoraša donosi strašne podatke o nećudorednim akcijama usmjerenih na homoseksualne osobe, poput polijevanje testisa naizmjenice vrućom pa hladnom vodom, a potom silovanje drškom metle ili slučaj kada je u Buchenwaldu logoraš naglavačke obješen s dovratka užetom vezanim oko genitalija. Nasilje se, također, vršilo i u ime „zdravstvenog istraživanja“. Naime, muškarci i žene bili bi eksperimentalno sterilizirani, a u genitalije bi im zatvorski liječnik uštrcao kaustične supstance. O takvoj groteski svjedoči i Olga Lengyel, preživjela logorašica i liječnikova pomoćnica: „Svi znamo za bešćutnu djecu koju veseli nožice i krilca kidati kukcima. Tamo se stvar razlikovala samo u jednome pogledu: kukci su bili ljudska bića. Postojale su i druge „okrutne igrice“: sterilizirani dječaci podvrgavani su masaži prostate metalnim instrumentima kako bi se utvrdila preostala sposobnost na erekciju.“⁹²

Devedeset posto homoseksualaca poslanih u logore bilo je radničke klase. Preostalih deset posto je iz više društvene ljestvice. Kao rezultat toga, povijest homoseksualaca pod Trećim Reichom prvenstveno je povijest muškaraca radničke klase, onih koji su najmanje sposobni obraniti se od nacističke represije. U razdoblju od 1940. do 1945. godine udio homoseksualaca u koncentracijskim logorima bio je nešto veći od jedan posto svih zatočenika, nasuprot ostalih zatočenika. Otkriveno je da je od svih muškaraca koji su poslani u koncentracijske logore zbog homoseksualnosti 50 posto poslano direktno iz policijske stanice, 20 posto od strane Gestapa i 33 posto je premješteno iz zatvora. Homoseksualce su svrstavali u najstrože kaznene jedinice, što je značajno povećalo njihovu smrtnost. Najčešće disciplinske kazne za homoseksualce u logorima bile su testiranje cipela i rad u kamenolomima.⁹³ Naime,

⁹¹ Herzog, str. 79-83.

⁹² Olga Lengyel, *Scientific Experiments*, u Carol Ritter i John K. Roth, *Different Voices: Women and the Holocaust*, (St. Paul, MN: Paragon Press, 1993.), str. 120.

⁹³ Schlagdenhauffen, str. 25-32.

homoseksualne zatvorenike tjerali su da hodaju ili trče po trideset kilometara i usput mijenjaju cipele kako bi testirali čvrstoću. Ovakve kaznene zadatke najčešće su dobivali ako bi imali homoseksualne odnose unutar logora i trajali bi godinu dana, ali prema istraživanju nitko od njih nije živio duže od šest mjeseci.

Tim mladih istraživača pod vodstvom Rudigera Lautmanna istražili su većinu materijala koji su bili na raspolaganju od 13 ili čak 14 institucija u kojima su bili zatvoreni homoseksualci za vrijeme Drugoga svjetskoga rata. Lautmann i njegov tim istraživača otvorili su teritorij koji nitko prije njih nije istraživao. Njegova statistička i sociološka analiza onoga što se dogodilo s homoseksualcima u nacističkim logorima, koja se većinom temeljila na sjećanjima zatočenika koji nisu nužno homoseksualci, objavljena je u Njemačkoj 1977. godine. Ipak, bez obzira na ogroman trud koji su uložili, Lautmann je priznao da njegovi istraživači nisu mogli pribaviti cjelovite podatke jer nacisti nikada nisu držali uredne knjige.⁹⁴ Čitava se statistika vezana uz nacističke logore mora uzeti s velikim oprezom. Na primjer, do današnjega dana ne znaju se točni podaci koliko je bilo homoseksualaca u određenome logoru tijekom određenoga mjeseca. Kako je to moguće? Nacistička kaznena birokracija bilježila je šture podatke zatvorenika kao što su ime, starost i razlog zbog kojega je poslan u logor. Podaci poput profesionalnoga ili bračnoga statusa, mjesta prebivališta i koja policijska jedinica ga je dala uhititi gotovo nikad nisu zabilježeni. Za takvu birokraciju krivi se nedostatak kompetentnih službenika koji nisu znali ispuniti službene obrasce, a neki put nisu znali napisati teže ime zatvorenika, stoga su i neka njihova imena u knjigama netočna. Osim što fali podataka zbog loše birokratske organizacije nacista, također, pred kraj rata SS je spalio bezbroj dokumenata.

Homoseksualci su u logorima činili manjinu i bili su, izuzev emigranata i transfera oružanih snaga, najmanja skupina. Primjerice, u logoru Natzweiler- Struthof u Alsace-Lorraine, od 1942. do 1944. godine broj homoseksualaca varirao je između 20 i 50. U knjigama logora Mauthausen na području današnje Austrije, od veljače 1944. do srpnja iste godine zabilježena su imena između 50 i 60 homoseksualnih zatvorenika. Nešto veći broj homoseksualaca zabilježen je u logorima Buchenwald u Njemačkoj, između 60 i 160 homoseksualnih zatvorenika, i Dachau gdje je zabilježeno 150 homoseksualnih zatvorenika u razdoblju od ožujka 1938. do rujna iste godine.⁹⁵ Ovo

⁹⁴ Plant, str. 73.

⁹⁵ Isto, str. 75.

su samo polovični podaci, s nedostatkom puno mjeseci pa čak i godina. Koliko je homoseksualca zadržano u logorima ostaje neizvjesno, ali je sigurno da su razne nacističke ustanove u svakom trenutku držale nekoliko stotina homoseksualaca, a kasnijih se godina povećalo na oko tisuću. Ukupno je negdje između 5,000 i 15,000 homoseksualaca dalo svoje živote iza ograde bodljikave žice. Razni logori nisu mogli pratiti imena zarobljenika, posebno ona imena koja su nepoznata Nijemcima. Knjigovođe su također izostavljale vrlo važne podatke. Primjerice u Buchenwaldu su određenoga dana zabilježena imena 61 homoseksualca, a već sljedeći dan zabilježeno je samo 58. Nije jasno da li su trojica homoseksualaca umrla, jesu li premješteni u Dora-Mittelbau radnu jedinicu ili su premješteni u posve drugi logor. Drugi izvori informacija većinom su od onih koji su bili dovoljno sretni da prežive logor i napišu memoare, no i tu su podaci rijetki, budući da je većina memoara napisana od strane bivših židovskih i antifašističkih zatvorenika, a ne homoseksualaca. Osim Rudolfa Hößa, niti jedan izvršitelj nacističkog kaznenog sustava nije istaknuo svoja sjećanja iz logora. Kada je Lautmann javno pozvao preživjele homoseksualne zatvorenike da dođu na intervju, samo je mali broj prihvatio njegovu ponudu. Ta mala brojka bivših „ružičastih trokuta“ koji su ponovno živjeli civilnim načinom života, većinom je izmišljala razloge njihovih uhićenja. Primjerice, neki su govorili da su uhićeni kao antinacisti. Nekolicina ih se oženila i dobila djecu i unuke.⁹⁶ Vjerojatno zato što nitko nije htio da se prošlost ponovno pojavi i prijeti njihovim sadašnjim životima.

Budući da su Himmler i Theodor Eicke promijenili institucionalni mehanizam logora kako bi dominirali nad logorašima, postavlja se pitanje kako su na taj novi mehanizam reagirali homoseksualni zatvorenici budući da je novi mehanizam stvarao svađe i zavjere među logorašima? Nakon što bi stigli u logor kao pridošlice, doživjeli bi prvi šok i duboke traume. Naime, odmah pri dolasku bili bi šamarani, premlaćivani i izvrijeđani. Skupa sa Židovima bili bi smješteni u najgore barake i na najgore ležajeve, obrijali bi im stidne dlake, dok su ostalim zatvorenicima obrijali samo kosu. Jedan od zatvorenika logora Dachau je opisao dolazak homoseksualca u logor 1941. godine: „Jedan je čovjek došao zbog zločina protiv Paragrafa 175. Bio je obučen u lisice, prisiljen da detaljno objasni što je učinio i kako. Zatim su se obrušili na njega tako što su ga tukli.“ Druga se žrtva također prisjetila svojega dolaska u logor Sachsenhausen: „Kad su pozvali moje ime, ja sam zakoračio i spomenuo stavak 175., onda su me počeli

⁹⁶ Plant, str. 75-76.

vrijeđati i prozivati pogrđnim nazivima 'ti prljava pederčino dolazi ovamo..', a zatim, nakon što sam dobio nekoliko udaraca, sam poslan kod SS-ovog narednika zaduženog za moj blok. On me prvo toliko snažno udario da sam pao na pod, zatim mi je snažno podignuo koljena u prepone, nacerio se i rekao 'ovo je bila tvoja ulaznica prljava bečka svinjo'.“ Treći se svjedok sjetio svojega ulaska u Logor Natzweiler: „Mogu se zakunuti da sam zbog svog trokuta bio odvojen od ostalih zatvorenika. SS-ov narednik me zlostavljao na najgori mogući način. Tri puta me šakama pogodio u lice, tako da sam tri puta pao na pod. Kad sam se uspio ustati, nastavio me tući i udarati. Zatim sam poslan u svoju baraku, prekriven krvlju“.⁹⁷

Ne zna se je li ikada postojala naredba da se homoseksualci odvajaju u posebne barake ili su pak dijelili sobe s ostalim zatvorenicima različitih trokuta na uniformama. Sigurno je da su logori Dachau, Flossenburg i Sachsenhausen neko vrijeme odvajali homoseksualce u posebne barake. Rudolf Höß, jedan od Eickeovih odlikovanih učenika, dužnosnik Dachaua, a zatim zapovjednik logora Sachsenhausen i Auschwitz, u svojim je memoarima objasnio da je naredio izolaciju homoseksualaca kako bi ih lakše kontrolirao. Höß je također bio pristalica nacističke teorije da „rad oslobađa“ i tu je teoriju isprobao nad homoseksualcima u logoru Sachsenhausen i Auschwitz. Toliko im je teškoga posla zadavao u cementari da su se prijestupnici znali srušiti od umora ili čak ne izići živi iz cementare. Hößovu strogu kontrolu homoseksualaca preuzeli su i zapovjednici drugih logora. Jedan od preživjelih homoseksualnih logoraša iz Flossenburga napisao je: „Naš blok bio je okupiran samo homoseksualcima, s oko 250 muškaraca u svakom krilu. Mogli smo spavati samo u košuljama i morali smo držati ruke izvan pokrivača“, kako bi ih se spriječilo da masturbiraju, „svakoga koga bi otkrili da je obučen ili da drži ruke ispod pokrivača, a provjeravali su nekoliko puta tijekom noći, bili bi istjerani van na zimu i proliveni s nekoliko kanti hladne vode. Samo je nekoliko ljudi preživjelo ovakav tretman. Najlakša posljedica bila bi bronhitis, a rijetko koji homoseksualac koji je išao na bolnički tretman bi izašao živ“.⁹⁸ U ostalim logorima, homoseksualci su dijelili barake s strancima i Romima.

Naime, Höß je inzistirao na odvajanju homoseksualca iz više razloga. Prvo, dijelio je mišljenje da su homoseksualci iznadprosječne inteligencije pa ih je iskorištavao kao

⁹⁷ Plant, str. 77-80.

⁹⁸ Isto, str. 80-85.

korisne saveznike za opasne i moćne antifašističke zatvorenike unutar logora. Drugi razlog njihove izolacije bio je stav Hößa (preuzet od Himmlera) da je homoseksualnost bolest koja se može proširiti na ostale zatvorenike, ali i stražare. Himmler je čak zbog straha od „njihove bolesti“ otvorio bordele u logorima i tjerao homoseksualce da ih posjećuju kako bi se izliječili i postali korisni radnici kampa. Höß, Himmler i ostali SS-ovci smatrali su da homoseksualci na umu imaju samo kako će zvesti nekog heteroseksualca. No, takav stav nije bio samo među nacistima, već i među zatvorenicima koji su također smatrali da su homoseksualci muškarci kojima ništa nije bitnije od njihovih genitalija. Zbog toga su homoseksualci, kada su htjeli pristupiti odboru tajnog logora, ostali odbijeni. I nacistički nadzornici i njihovi zatvorenici uzimali su zdravo za gotovo da su muškarci s ružičastim trokutima biološki programirani da traže samo seksualno zadovoljstvo. Homofobija je svugdje cvjetala, što je onemogućilo homoseksualcima da se dokažu u ostalim naporima kojima su mogli poboljšati uvjete u barakama. Kad god bi ostalim zatvorenicima ponudili neku vrstu pomoći, oni bi to shvatili kao skriveni seksualni motiv. Osim što su bili korišteni za težak rad, ismijavanja, seksualna uznemiravanja i batine dodatno su iskorišteni od strane SS-ovaca koji su, iako su zbog toga riskirali svoj položaj, bili homoseksualci.⁹⁹ Obično su homoseksualne zatvorenike, većinom iz Rusije ili Poljske, napravili svojim lutkama, a u zamjenu za njihove seksualne usluge dobili bi veće obroke ili bi bili oslobođeni teškoga rada što bi razljutilo ostale zatvorenike. Puno bi puta homoseksualni zatvorenici bili optuženi za zločine homoseksualnih čuvara, iako su oni bili samo žrtve. Nacisti su osmislili program teškoga rada za homoseksualce da bi im oskrvnuli homoseksualne misli. U tome su svakako uspjevali. Bili su toliko oslabljeni napornim radom, gladovanjem i nedostatkom medicinske skrbi da su izgubili seksualne nagone.

Većina zatvorenika nije imala kontakt s vanjskim svijetom jer bi im SS-ovi policajci krali pakete i pisma. Ipak, nekoliko se pošiljaka i pisama provuklo kroz zatvorska vrata. Međutim, većina homoseksualaca je bila isključena od vanjskoga svijeta. Osim što SS-ovi policajci nisu dopustili da bilo koji paket dođe do njih, čini se da je vrlo malo obitelji bilo spremno stati uz svoje sinove, braću, muževe ili drugu rodbinu koja je osuđena za zločine protiv Paragrafa 175.¹⁰⁰ U ozračju terora koji su nacisti stvorili, čak je i najbliža rodbina oklijevala kontaktirati s homoseksualnim zatvorenicima, vrlo malo bi se

⁹⁹ Plant, str. 86-90.

¹⁰⁰ Isto, str. 91.

njihovih prijatelja usudilo uspostaviti komunikaciju s njima jer bi se time mogla ugroziti i njihova sloboda.

Dva najgora moguća zadatka koja su homoseksualni zatvorenici morali odraditi bili su u kamenolomima Flossenburg, Buchenwald, Sachsenhausen, Mauthausen i Dora-Mittelbau te medicinski eksperimenti u različitim ustanovama. Na početku homoseksualni zatvorenici trebali su graditi barake i to je bilo prijeko potrebno ako su se htjeli zaštititi od elementarnih nepogoda. No, kasniji radovi, namijenjeni prvenstveno kažnjavanju zatočenika, činili su se kompletno besmisleni, poput gradnje zida ujutro i rušenja istoga zida popodne. Ovakva praksa veselila je nadzornike koji su, dok su zatvorenici radili, iskoristili priliku da im se rugaju i da istaknu neograničenu moć koju SS-ovci uživaju. Bezdan između moćnih i nemoćnih rastao je kada su i jedni i drugi shvatili da su traženi zadaci krajnje beskorisni. Onda su SS-ovci došli do rješenja. U lipnju 1942. godine u logoru Sachsenhausen započela je operacija namijenjena uklanjanju nekoliko stotina homoseksualca. Stavljani su u posebnu likvidacijsku komandu u kojoj bi prisilni rad i izgladnjivanje doveli do spore i bolne smrti. Toga dana stigla je naredba: „Svi zatvorenici s ružičastim trokutima neka ostanu i slušaju naredbu.“ „Stajali smo na pustom trgu...grla su nam se osušila do straha...tada su se otvorila vrata zapovjednog tornja, a SS-ov policajac je krenuo prema nama. Saznali smo da ćemo sutradan biti prebačeni u cementare.“ Nakon što im je dana naredba, zapovjednik je rekao: „Tamo ćete naučiti što znači pošten rad i nakon toga ćete spavati mirnim snom. Vi ste biološka greška stvoritelja.“ I doista, sljedeći dan krenuli su u cementare u linijama od pet redova, čuvani naoružanim stražarima, pretučeni i prisiljeni vući mrtva tijela kada bi netko umro na putu. No, tek kada su ušli u cementare počelo je pravo mučenje. U dva mjeseca prisilnoga rada poginulo je dvije trećine homoseksualnih zatvorenika. Svi oni koji bi pokušali pobjeći, strijeljani su, a za sve ubijene SS-ovci su dobili po pet maraka i tri dana dopusta. Kako su dani prolazili tako su ih sve više bičevali. Zatvorenici su ostavljeni na milost i nemilost SS-ovaca koji su bili oduševljeni kada bi bili poslani na takve zadatke jer su mogli dati oduška svojoj mržnji, daleko od logora, gdje je narednik vršio umjerenije kazne. Postotak homoseksualaca koji su isporučeni u kamenolome Flossenburg, Sachsenhausen, Buchenwald i Mauthausen bio je veći od postotaka bilo koje druge skupine. Homoseksualni zatvorenici su se najviše bojali medicinskih eksperimenata. Najveće medicinske eksperimente nad homoseksualcima u logoru Buchenwald su provodili

danski liječnik Carl Vaernet koji je eksperimente odrađivao u Pragu i njemački kirurg Gerhard Schiedlausky. Njihovi eksperimenti donijeli su samo bolesti i smrt zatvorenicima, bez ikakve znanstvene vrijednosti. Njihova teorija bila je da homoseksualci mogu postati heteroseksualci kastracijom i hormonskim tretmanima, nakon kojih je plan bio poslati ih u bordel na „preobražaj“.¹⁰¹ No, njihova teorija nije bila točna, a Himmler nije uspio u naumu da stvori nove čiste njemačke potomke i izliječi homoseksualce. I u drugim su se logorima upotrebljavali homoseksualni zatvorenici da bi se na njima vršili eksperimenti.

Ukupno je u koncentracijske logore poslano između 5.000 i 15.000 homoseksualca od kojih je većina umrla monstruoznim postupcima.¹⁰² Tijekom denacifikacije¹⁰³ Paragraf 175. nije bio uklonjen niti ublažen pod izlikom da je „opravdan objektivnim razlozima i prema tome se ne bi trebao smatrati dijelom nacionalsocijalističke doktrine, tako da u principu, nema zamjerki na korištenje ove nove verzije.“¹⁰⁴ Budući da je Paragraf 175. ukinut tek 1967. godine u Istočnoj Njemačkoj i 1969. u Zapadnoj Njemačkoj homoseksualci su, i nakon logorskih utamničenja, bili uhićivani, no neki su radije počinili samoubojstvo nego da se vrate zatvorskome životu. Prema njemačkome zakonu svi homoseksualci koji su bili u logorima još su uvijek smatrani kriminalcima. Za homoseksualce Treći Reich nije u potpunosti završio svojim porazom. Više od sto godina njemačkom je zakonodavstvu trebalo da prihvate borbu Karla Ulricha i konačno ukinu Paragraf 175. Jedno je sigurno, smrt muškaraca s ružičastim trokutima za vrijeme holokausta čini samo jedan odlomak duge povijesti progona homoseksualca. Oni koji su uspjeli preživjeti teror, iako više nisu bili prisiljeni nositi stigmatični ružičasti trokut, osjećali su se etiketiranima za cijeli život. Kao i većina žrtava Trećeg Reicha, većina se homoseksualca nikada nije emocionalno oporavila od nacističkoga pakla.¹⁰⁵

¹⁰¹ Plant, str. 92-100.

¹⁰² Aldrich, str. 193.

¹⁰³ Pravni i politički postupci koje su se provodile nakon Drugog svjetskog rata u svrhu uklanjanja ostatka nacizma i kažnjavanja nacističkih zagovaratelja.

¹⁰⁴ Müller, str. 267.

¹⁰⁵ Plant, str. 198-201.

2.3. ZAKONODAVSTVO EUROPSKIH DRŽAVA U VEZI HOMOSEKSUALNOSTI ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA

2.3.1. AUSTRIJA

Položaj homoseksualca u Austriji u vrijeme Drugoga svjetskoga rata bio je prilično represivan. Prije dolaska nacista na vlast, kazneni progon zbog optužbi za „istospolnu bludnost“ bio je mnogo stroži u Austriji negoli u Weimarskoj Njemačkoj. To je vjerojatno bio glavni razlog zašto se u Austriji nije razvila homoseksualna scena kao primjerice u Berlinu prije Drugoga svjetskoga rata. U vrijeme Anschlusa Austrije cijeli je sustav provođenja zakona prebačen u novi sustav, bez komplikacija i većih preinaka. U Austriji je najmanje 1,400 osoba optuženo za počinjenje zločina „istospolne bludnosti“, od kojih je 79 žena, a 5 je osoba bilo skrivenoga rodnoga identiteta. Paragraf 129. austrijskoga Kaznenoga zakona iz 1852. godine definirao je zločin „neprirodnog bludništva“ kao blud protiv prirode, a uključivao je seksualne odnose sa životinjama i osobama istoga spola. Kršenjem paragrafa 129. dane su kazne od najmanje jedne do 5 godina zatvora te je to vrijedilo i za muškarce i žene. Ovakav zakon ostao je na snazi sve do kolovoza 1971. uključujući i tijekom nacističke aneksije. Jedina razlika između austrijskoga i njemačkoga zakona progona homoseksualca je to što su Nijemci Paragrafom 175. zabranili bilo kakve dodire ili fizički kontakt s osobama istoga spola te, kada je Austrija anektirana, ovakva vrsta zabrane reflektirala se i na austrijske homoseksualce. Također, u lipnju 1940. godine Vrhovni sud Austrije odlučio je da se izraz „blud protiv prirode“ u stavku 129. Kaznenog zakonika tumači prema izrazu „bludništvo“ iz stavke 175. Njemačkoga zakonika reformiranoga 1935. godine.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Schlagdenhauffen, str. 39-52.

2.3.2. ČEHOSLOVAČKA

Što se tiče češkoga homoseksualnoga konteksta u Drugome svjetskome ratu, bio je prilično ignoriran ili generaliziran samo na homoseksualce ružičastih trokuta. Kazneni zakon Prve Čehoslovačke Republike karakteriziran je njezinom dualnošću. Naime, Čehoslovački Kazneni zakonik bio je podijeljen na austrijski i mađarski Kazneni zakonik. Budući da sam već rekla nešto o austrijskome Kaznenome zakoniku, nije teško zaključiti da je mađarski bio znatno blaži kad se radi o homoseksualnim radnjama između muškaraca i nije predviđao kazne za ista djela među ženama. Situacija dualnosti zakona u Čehoslovačkoj ponekad je bila neshvatljiva, a to se dodatno zakompliciralo nakon Münchenskih sporazuma u jesen 1938. godine, kada su Sudeti priključeni Njemačkoj, Šleska Poljskoj, a Južna Slovačka Mađarskoj. Svaka država je u anektirane dijelove postavila svoje zakone koji su, zbog svoje različite represije, dali različite rezultate. Tako se, primjenom Paragrafa 175. u Sudetima, stanje za homoseksualce prilično pogoršalo. Suprotno tome, u Šleskoj su homoseksualna djela dekriminalizirana budući da je poljski Kazneni zakonik 1932. godine izbrisao homoseksualnost s popisa zločina. Raspad ostatka Čehoslovačke i proglašenje protektorata Bohemije i Moravske 16. ožujka 1939. godine označilo je uvođenje novog zakonodavstva koji se nije više temeljio na geografskom teritoriju već na etničkim kriterijima. Tako je za ljude koji su živjeli u njemačkome protektoratu vrijedio Paragraf 175. Svi ostali, identificirani kao pripadnici druge etničke skupine (uglavnom Česi), spadali su pod austrijski Kazneni zakonik. Izuzetak je postojao kada bi se u prekršaju našli homoseksualci obje etničke skupine. U takvim slučajevima, od 1941. godine, primjenjivao bi se zakonik Trećeg Reicha. I njemački i austrijski kazneni zakonik na području Čehoslovačke vrijedio je podjednako i za žene, no njihova kaznena gonjenja bila su puno rjeđa u odnosu na muškarce. Također, najveći broj uhićenja homoseksualaca u Čehoslovačkoj bio je 1943. godine. Te godine ne samo da je, pod nacističkim okom bilo najveći broj presuda, već su i porasle zatvorske kazne s 6 na 12 mjeseci. Nakon oslobođenja Čehoslovačke od okupacijskih vlasti 1945. godine predsjednik Edvard Beneš proglasio je amnestiju svih zatvorenika osuđenih Paragrafom 129. austrijskog Kaznenog zakonika.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Schlagdenhauffen, str. 53-62.

2.3.3. FRANCUSKA

Drugi svjetski rat bio je prekretnica u povijesti homoseksualnosti u Francuskoj. Višijevska je vlada 6. kolovoza 1942. godine uvela novčanu i zatvorsku kaznu do 3 godine za homoseksualne odnose s bilo kime mlađim od dvadeset i jedne godine. Uvođenje ovakvoga zakona vjerojatno je bio program za obnovu omladine, a smatralo se da je homoseksualnost glavni krivac za pad Francuske 1940. godine.¹⁰⁸ Najveću ulogu u sastavljanju višijevskog zakonika imao je admiral Darlan koji je bio utjecajan član višijevske vlade, ali i želja sudova i policije da vrate nadzor nad homoseksualnošću koja je u tridesetim godinama dvadesetoga stoljeća postala osjetljivo pitanje.¹⁰⁹

Homoseksualci u pokrajinama Alsace i Moselle živjeli su u povoljnom pravnom okruženju prije njemačke aneksije u lipnju 1940. godine. Do tada je tamo djelovao francuski Kazneni zakonik koji nije kriminalizirao homoseksualne odnose. Međutim, zakon koji je vrijedio u Alsace i Moselle nakon aneksije nije bio jednak onome u Njemačkoj (Paragraf 175.) budući da aneksiju nije priznala međunarodna zajednica. Kao rezultat takve situacije u tim regijama neko su se vrijeme miješali i francuski i njemački Kazneni zakonik. Također, pokrajine su se razlikovale po broju osuđenih homoseksualaca. Naime, u pokrajini Moselle potvrđena su 23 osuđena homoseksualca, dok je u pokrajini Alsace broj osuđenih bio 351, ne uključujući one koji su poslani u koncentracijski logor Struthof. Iako su Alsace i Moselle pripojeni Njemačkoj već u lipnju 1940. godine, čelnici civilne uprave odlučili su se za postupno uvođenje njemačkoga zakona. Paragraf 175. nije uveden nijednom posebnom odredbom, već su jednostavno stupili na snagu zajedno s ostatkom njemačkoga Kaznenoga zakona u veljači 1942. u Alsaceu i u svibnju 1942. u Moselleu. Dakle, narod u Alsaceu i Mosellu smatran je dijelom njemačkoga naroda, stoga su njemačke vlasti homoseksualce s tog područja pravno protjerivali u logore, budući da su nedostojni pripadnosti njemačkoj narodnoj zajednici.¹¹⁰

¹⁰⁸ Anthony Copley, *Sexual Moralities in France, 1780.-1980.: New Ideas on the Family, Divorce and Homosexuality: An Essay on Moral Change* (London, 1989.), str. 192.

¹⁰⁹ Michael J. Sibal, „Homophobia, Vichy France, and the Crime of Homosexuality: The Origins of the Ordinance of 6 August 1942“, *GLQ*, sv. 8., br.3 (2002), str. 301- 318.

¹¹⁰ Schlagdenhauffenstr, str. 63-77.

2.3.4. VELIKA BRITANIJA I MAĐARSKA

Budući da je Velika Britanija još u dvadesetim godinama dvadesetoga stoljeća kažnjavala homoseksualizam, ne čudi nas što je u tridesetim godinama homoseksualnost postala glavna briga policijskih službi u Velikoj Britaniji. Mnogi britanski homoseksualci smatrali su da se kult homoseksualnosti počeo širiti u višim slojevima društva 1931., a pogotovo 1933. godine te da su posljedice ekonomske krize i međunarodne prijetnje fašizmom nanijele sudbonosni udarac pokretima seksualne reforme. Načini na koje se intenzivirala borba protiv homoseksualnosti i sve veći broj uhićenja homoseksualaca u to vrijeme potvrđuju ove tvrdnje. Pitanje homoseksualnosti 1931. godine postalo je toliko prijeteće da je prvi put u Engleskoj održana konferencija o homoseksualnim zločinima. Na konferenciji su se postavljala pitanja o tome kako poboljšati policijske metode otkrivanja homoseksualaca, disciplinske mjere u vojsci, kako zaštititi vojnika od homoseksualne vrste zločina te kako poboljšati suradnju između pravne i vojne vlasti. Nakon konferencije homoseksualnost je koordinirana na svim razinama vlasti, a utjecaj novih totalitarnih režima ubrzao je proces sve jače kriminalizacije homoseksualnosti Britanaca.¹¹¹

Postoji vrlo malo podataka o životima homoseksualaca prije Drugoga svjetskoga rata i tijekom Drugoga svjetskoga rata na području Mađarske, međutim mogu se opisati neki aspekti homoseksualne subkulture u Budimpešti. Vrlo je važno naglasiti da je u Mađarskoj između 1878. i 1961. godine homoseksualnost kriminalizirana pod kategorijom „neprirodnog bludništva“. Početkom 20. stoljeća Mađarska se našla u dualističkoj državi Austro-Ugarskoj u kojoj je Károly Csemegi, državni tajnik Ministarstva unutarnjih poslova, uveo Krivični zakonik iz 1878. godine u kojemu se nalazi stavak 241. po kojemu je homoseksualnost kažnjivo djelo do jedne godine zatvora. Isti zakon bio je na snazi 1944. godine kada su Nijemci okupirali Mađarsku. Tek 1961. godine homoseksualnost je dekriminalizirana medicinskim argumentima da je biološki fenomen i da se zbog toga ne može pravno tretirati kao zločin.¹¹²

Mađarskom zakonodavnom zabranom homoseksualnih odnosa 20. stoljeća stvorio se državni sustav društvene kontrole i nadzora homoseksualaca ili bilo koje osobe za koju se sumnja da se opušta u homoseksualne radnje. U godinama Drugoga svjetskoga

¹¹¹ Tamagne, str. 305-314.

¹¹² Schlagdenhauffen, str. 80.

rata homoseksualci su bili mete Državnoga centra sigurnosti koji je izdao popis 993 navodnih homoseksualaca za koje se smatralo da ih trebaju koristiti kao prisilne radnike službe. Služba za rad u ratnim vremenima bila je dio Horthyjevom režima 1939. godine kao dio antisemitske politike u tandemu s Trećim Reichom. Tretman koji su dobivali u Službama za rad većinom je bio represivan. Mnogi su poslani na prisilni rad u koncentracijske logore gdje su bili izloženi nezamislivim mučenjima. U studenome 1942. godine Centar državne sigurnosti ministru je obrane poslao popis imena 810 homoseksualaca na području glavnog grada Budimpešte koje se trebalo poslati na prisilni rad po hitnome postupku, budući da su štetili državnome moralu. Nekoliko dana poslije Centar državne sigurnosti poslao je još jedan popis prema kojemu još 184 homoseksualaca treba biti poslano na prisilni rad, što daje ukupnu brojku od 994 homoseksualca na području Mađarske. Od ukupnoga broja s popisa većina ih je bila u kasnim dvadesetim godinama, 29 ih je bilo oženjeno, 46 ih je imalo nezakonitu djecu, a 37 ih je već bilo u zatvoru zbog homoseksualnosti. Prema vjerskim karakteristikama bilo je 629 rimokatolika, 167 Židova, 127 kalvinista, 24 evangelista i 19 grkokatolika. Ti dokumenti s popisom imena od strane Centra državne sigurnosti jedini su koji mogu pružiti vezu između povijesti homoseksualnosti i Holokausta u Mađarskoj.¹¹³

2.3.5. ITALIJA

U Italiji je 1919. godine nastao fašistički pokret, a tri godine nakon toga je Benito Mussolini preuzeo čitavu vlast u zemlji. Pod snažnom propagandom, koja je Mussolinija predstavljala kao Nadčovjeka, tražilo se od muškoga dijela naroda razvijanje muževnosti koja im je oduzeta zbog sve veće slobode homoseksualizma u godinama nakon Prvoga svjetskoga rata i sve jače emancipacije žena. Propaganda je zamišljala stvoriti novi tip muškarca i zamijeniti homoseksualnost s novom, ratničkom, prirodom muškarca putem eugenike, kao što je jedan suvremenik toga doba rekao: „rat je nešto uzvišeno...on cijepa muškarce na ženskaste cvilidrete i mamine sinove s jedne strane i punokrvne junačine s druge.“¹¹⁴ Stoga, fašizam je u razdoblju od 1920. do 1940. godine sustavno radio na tome da kriminaliziraju i suzbiju kontracepciju i

¹¹³ Schlagdenhauffen, str. 80.

¹¹⁴ Mino Maccari i Mario Carli citirani prema Sandro Bellassai, „The Masculine Mystique: Anti- Modernism and Virility in Facist Italy“, *Journal of Modern Italian Studies* 10 (2005), str. 129.

homoseksualnost u Italiji budući da je natalitet opadao, a homoseksualnost se smatrala opasnom prijetnjom zbog „propadanja“ fašističke rase.¹¹⁵

Fašisti su smatrali da su homoseksualci nespojivi s njihovim ratničkim duhom. Nisu postojali zakoni koji su kažnjavali homoseksualnost, ali fašisti nisu htjeli da oni budu dio njihove nacije. Zapravo, represija fašista prema homoseksualnoj skupini bila je dio transformacijskoga „projekta“ Talijana koji je trebao obnoviti „nepodobne“ ljude u naciji i stvoriti novoga čovjeka sukladno fašističkim idealima. Talijani su koristili jednu od Marcusijevih kategorija, onu koja je definirana kao „represivna tolerancija“ talijanskoga fašizma prema homoseksualcima, odnosno plan uklanjanja seksualnih „anomalija“. Nad muškarcima koji su optuženi zbog homoseksualnosti, da bi se dokazala njihova seksualna orijentacija, korišteni su rektalni pregledi kako bi dokazali analnu penetraciju. Najviše su kažnjavali one koji su, bez obzira na seksualnu orijentaciju, svojim „ženskastim“ ponašanjem kvarili sliku respektabilnosti i muškosti fašističkih muškaraca. U Drugome svjetskome ratu represija prema homoseksualcima bila je još stroža, iako su katkada fašisti stvarali iskrivljenu sliku njihove popustljivosti. Naime, Talijani su homoseksualce protjerali na otočje Tremiti na južnoj obali Jadrana, no zbog prenatrpanosti otočja zatvorenicima odlučili su, u svibnju 1940. godine, osloboditi 56 optuženih homoseksualaca, ne zbog sažaljenja već zbog pojedinaca koji su bili opasniji od njih. Slijedom takve situacije još 196 homoseksualnih zatvorenika pušteno je s otočja Ustica i Favignana u srpnju 1942. godine.¹¹⁶

Najveći razlog uhićivanja homoseksualaca u Italiji bio je strah od homoseksualne naravi za koju se smatralo da je zločinačka i sklona prostituciji. Vanjski promatrači znali su za tu represivnu i homofobnu politiku fašizma prema homoseksualcima, što dokazuju i riječi francuskoga političara koji je izrazio svoje divljenje prema nacizmu i fašizmu: „Daleko od toga da ću se danas ili sutra okrenuti fašizmu...ali moramo se složiti da su ti režimi učinili i nešto dobro...Jednoga su se dana Hitler i Mussolini probudili i rekli 'Ma dosta više ove sablazni. Ulice su nam prljave i zaudaraju. Treba nam radikalno čišćenje'...Sutradan su svi invertiti istjerani iz Njemačke i Italije.“¹¹⁷

¹¹⁵ Herzog, str. 57-59.

¹¹⁶ Schlagdenhauffen, str. 89-95.

¹¹⁷ Lionel Nastorp 1933., citirano prema Michael Sibal, „Homophobia, Vichy France and the Crime of Homosexuality: The Origins of the Ordinance of 6 August 1942.“, *GLQ: A Journal of Gay and Lesbian Studies* 8 (2002), str. 307.

U fašističkoj vojsci također je bilo homoseksualca koji se nisu razlikovali od ostatka vojnika osim po seksualnoj orijentaciji. Vlasti su oklijevale s otpuštanjem homoseksualnih vojnika, ignorirali su i poricali homoseksualno ponašanje unutar vojske i vodili su se politikom „ne pitaj, ne govori“, budući da je bila velika potražnja za vojnicima. Ovakva promjena fašističke politike pokazuje da od 1941. godine homoseksualnost više nije navedena kao zločin u vojnim kaznenim zakonima, no vlasti su i dalje koristili rektalni pregled za identifikaciju homoseksualaca. Dakle, za vrijeme rata bilo je moguće pokazivati ponašanja koja su ranije osuđivana kao devijantna. Pored toga, homoseksualci u Italiji pokazali su veliku želju za integracijom i demonstracijom svojih sposobnosti i vrijednosti. Fašisti su, za vrijeme Drugoga svjetskoga rata, hrabrost, osjećaj dužnosti i odanosti smatrali važnijima od nečije seksualne orijentacije. U Italiji je Drugi svjetski rat predstavljao prekretnicu u životima homoseksualaca. Rat je mnogim homoseksualcima omogućio da prvi put otkriju svoj seksualni identitet ili pronađu druge poput njih samih, da zaustave svoju izolaciju i uspostave nove veze.¹¹⁸

2.3.6. ŠVICARSKA I DANSKA

U Švicarskoj je zakon o homoseksualnosti postavljen na složeniji način. S obzirom na to da je Švicarska podijeljena na četiri jezična kantona, zakoni su se mijenjali u različitim dijelovima. Tako je u Kantonima njemačkoga govornoga područja kriminaliziran analni seks, i za homoseksualce i za heteroseksualce, ali dopušten je u kantonima francuskoga govornoga područja. No, tek je 1942. godine, kada su napokon koordinirani zakoni različitih kantona, Švicarska dekriminalizirala sve vrste homoseksualnih odnosa među odraslim osobama. Također, dok su za vrijeme Drugoga svjetskoga rata sve europske države zabranile homoseksualne novine i časopise, u Švicarskoj je *Freundschafts-Banner*, prvi prohomoseksualni časopis, još uvijek izlazio, iako je poticao homoseksualnost, upozoravao je i na doličnost ponašanja, pristojnost i manji doticaj sa javnošću. Protiv časopisa pokrenuto je nekoliko tužbi zbog rubrika u kojima su se nalazili osobni oglasi i njegove prodaje na

¹¹⁸ Schlagdenhauffenstr, str. 95-99.

kioscima, a u tužbama se pozivalo na „svodništvo“ i kršenje zakona protiv povrede javnoga morala.¹¹⁹

Danska je dekriminalizirala homoseksualnost 1933. godine, no stvarni početak dekriminalizacije seže u 1912. godinu kada su medicinski stručnjaci i odvjetnici zagovarali legalizaciju na temelju stava da je homoseksualnost medicinski, a ne pravni problem. S njima se složilo Kraljevsko povjerenstvo koje je potvrdilo izradu Kaznenoga zakona kojim istospolni seksualni odnosi nisu kažnjivi, što je zapravo na snagu stupilo tek 1933. godine. Zakonski stav Norveške zalagao je naizgled strogi zakon, ali samo na papiru jer ga u praksi država nije primjenjivala. Tamo je zadržan Kazneni zakon iz 1905. godine u kojemu su zabranjeni istospolni odnosi, no zakon se primjenjivao samo u slučaju maloljetnika.¹²⁰

2.3.7. ŠVEDSKA

„Švedski zakon o homoseksualnoj kohabitaciji bio je prvi u svijetu koji je zakonski prepoznao odnos istospolnih partnera.“¹²¹ Stanje homoseksualnih osoba u Švedskoj progresivno je i prožeto je većom tolerancijom državnih zakona. Naime, muška i ženska homoseksualna djela, koja su bila zabranjena zakonom iz 1864. godine, dekriminalizirana su od 1. srpnja 1944. godine. Taj datum smatra se važnim za prava homoseksualca u Švedskoj, a često se i spominje kao polazište liberalne homoseksualne politike. Između 1864. i 1944. godine „bludništvo protiv prirode“ bilo je kažnjivo kaznom od dvije godine prisilnoga rada u skladu s člankom 10. Švedskoga kaznenoga zakona. Za razliku od ostalih zemalja, Švedska je također kriminalizirala homoseksualne radnje među ženama. To, međutim, nije značilo da su žene i muškarci jednako kažnjeni.¹²²

Između 1880. i 1944. godine zbog homoseksualnosti osuđeno je više od 1.400 muškaraca i tek desetak žena. Iako se broj osuđenih, u odnosu na druge države, čini neznan, u Švedskoj je u to vrijeme živjelo oko 6,000.000 stanovnika, stoga je ta brojka prilično velika. Od početka dvadesetoga stoljeća švedski liječnici zalagali su se

¹¹⁹ Herzog, str. 71-75.

¹²⁰ Herzog, str. 75-77.

¹²¹ Lisa Downing, Gillet Robert, *Queer u Europi*, Udruženje Zagreb Pride, (lipanj 2013.), str. 167.

¹²² Schlagdenhauffenstr, str. 100-108.

za dekriminalizaciju homoseksualnosti, a od 1933. godine nadalje o ovome pitanju javno se raspravljalo i u Riksdagu, švedskome parlamentu.¹²³

Švedskoj je tema kažnjavanja homoseksualizma i stav prema istospolnim odnosima često varirao. Primjerice, 1932. godine znanstvenici su zagovarali dekriminalizaciju homoseksualizma pod argumentom da su oni žrtve bandi muških prostitutki, a nekoliko su godina poslije izmijenili izjavu u kojoj se smatra da isti mladići nisu banditi, već žrtve muških homoseksualaca. Također, i Švedska i Danska su dekriminalizacijom homoseksualnosti stvarale iluziju da nisu homofobne države budući da su u isto vrijeme povećale dobnu granicu ulaska u homoseksualne odnose u odnosu na heteroseksualce, kojima je dopušteno ranije.¹²⁴ Na putu prema dekriminalizaciji važnu je ulogu imala švedska Socijaldemokratska stranka koja je 1932. godine formirala vladu i bila na vlasti sve do 1976. godine. Naime, stranka je zauzela moderan pogled na homoseksualnost i uvela je mnoge reforme na području seksualne politike. Na politiku prema homoseksualcima u Švedskoj nisu utjecali eugenički elementi već se homoseksualnost doživljavala kao medicinski i socijalni problem.¹²⁵

2.3.8. SOVJETSKI SAVEZ

Nakon Prvoga svjetskoga rata zakonsko pitanje homoseksualnosti u SSSR-u nije bilo u potpunosti jasno. Doktor Grigorii Batkis, direktor Instituta za socijalnu higijenu u Moskvi, napisao je pamflet pod nazivom *Seksualna revolucija u Rusiji* (1923.), a objavljen je u Njemačkoj 1925. godine. U njemu je potvrdio da se Sovjetska Rusija nije miješala u pitanja seksualnosti sve dok nije bilo nasilja i dok nitko nije bio ozlijeđen. Članak *Homoseksualnost* koji se pojavio u prvome izdanju Sovjetske enciklopedije, svezak 17, 1930. godine, jednako je uzbudljiv. U članku se objašnjava da homoseksualnost u Rusiji nije kriminalizirana, ali da je ipak prema Sovjetskome zakonu smatrana bolešću.¹²⁶

Sovjetska Rusija sudjelovala je na kongresima Svjetske lige za seksualnu reformu Magnusa Hirschfelda 1921., 1928., 1929. i 1930. godine, a 1926. godine bila je

¹²³ Isto, str. 109-115.

¹²⁴ Herzog, str. 71-75.

¹²⁵ Schlagdenhauffen, str. 116-119.

¹²⁶ Tamagne, str. 282.

domaćin. Čak se smatralo da će ponovno biti domaćin petom kongresu Lige, no ipak se održao u Čehoslovačkoj.¹²⁷ U carskoj Rusiji je od 1853. godine nadalje kazna za muželoštvo (muškarci koji liježu s muškarcima) bila deportacija u Sibir na 4 do 5 godina uz gubitak svih građanskih prava. Godine 1903., nakon reforme kaznenog zakona, kazna za taj zločin smanjena je na najmanje 3 mjeseca u zatvoru, no samo u slučajevima kada oba partnera pristaju na odnos. Zakoni protiv homoseksualnih odnosa potpuno su ukinuti 1917. godine kao i cjelokupni carski kazneni zakon. Naime, boljševički režim je nakon Prvoga svjetskoga rata bio tolerantan u pitanjima seksualnosti.¹²⁸

Međutim, 1934. godine homoseksualnost je ponovno postala kažnjiva kaznom do 5 godina zatvora. Prema Simonu Karlinskom, represija SSSR-a je postajala i prije, no pred Drugi svjetski rat se samo pogoršala. Homoseksualci su mogli biti kažnjeni ili slanjem u zatvor ili u gulag, gdje su često bili zlostavljani od drugih zatvorenika koji su ih smatrali degenericima, a lezbijke bi najčešće slali u psihijatrijske bolnice na liječenje.¹²⁹ U ruskim novinama *Pravda* izišla je izjava da je novi zakon iz 1934. godine osigurao trijumf proleterskog humanizma i da je legalizacija homoseksualizma bila glavni uzrok nastanka fašizma jer, brisanjem homoseksualnosti, nestao bi i fašizam. Nakon što je 1933. godine homoseksualnost obuzela nacističke zagovaratelje, bilo je jasno da će se ista mržnja proširiti i u Komunističkoj partiji. Već u siječnju 1934. godine došlo je do uhićenja većeg broja homoseksualaca u Lenjingradu, Karkivu i Odesi, uključujući i uhićenja mnogih umjetnika. Homoseksualnost je izjednačena s idejom socijalizma - govorilo se da član radničke klase nikada ne može biti homoseksualan. Međutim, dok su na homoseksualce gledali s gadošću i prijezirom, oni nikada nisu bili sustavno progonjeni. Sve dok su ostali diskretni i dok su se ženili suprotnim spolom, uglavnom su ih puštali da žive slobodno izvan zatvorskih rešetaka. Marksizam je zadržao puritanski pogled na seksualna pitanja odvojene od bilo kakve liberalizacije morala. Homoseksualnost je odbačena od svih teoretičara marksizma i homoseksualci u SSSR-u većinom nisu bili tolerirani.¹³⁰

¹²⁷ Na istom mjestu.

¹²⁸ Aldrich, str. 193-194.

¹²⁹ Laurie Essig, *Queer in Russia: A Story of Seks, Self and the Other*, (Duke University Press, Durham 1999.), str. 126.

¹³⁰ Tamagne, str. 282.

Poznato je da su u Sovjetskoj vojsci također bili prisutni homoseksualci, no Rusi nisu kontrolirali seksualne aktivnosti vojnika. Također, Crvena Armija imala je gotovo 800.000 žena koje su se borile na fronti, mnogo više nego u drugim vojskama. Prisutnost tih žena ukazuje na činjenicu da su mogle postajati i ženske homoseksualne aktivnosti, no to pitanje ostaje neodgovoreno.¹³¹

¹³¹ Schlagdenhauffen, str. 120- 127.

3. PRIMJERI HOMOFBIJE U SOCIJALISTIČKOJ HRVATSKOJ

„Sve što ćete pročitati u ovoj priči autentična je Aljošina storija. Od njegova prvog homoseksualnog doživljaja do odlaska u srednju baletnu školu u Beogradu, velike afere u ljubljanskoj operi, ljubavnih avantura u Osijeku, Rijeci, Novom Sadu, Zagrebu, Sremskoj Mitrovici. [...] Sekretarijat unutrašnjih poslova koji posjeduje poprilično debeo dosje o njemu, u što smo se osobno uvjerali, zabilježio je i oko osamdeset njegovih prolaznih homoseksualnih avantura. [...] Homoseksualac je postao negdje u svojoj četrnaestoj godini sasvim spontano pa se može pretpostaviti da su homoseksualne sklonosti u njega vjerojatno bile izazvane izvjesnim psihičkim i endokrinološkim poremećajima.“¹³²

Aljošina je priča ispričana u časopisu *Start*, koji je bio jedan od čitanijih dvotjednika u Jugoslaviji, u četiri broja i dvanaest iscrpno napisanih stranica. Reportaža je nastala na temelju intervjua s tim četrdesetogodišnjim muškarcem, rodom iz Novog Pazara. Ispričao je o svojim prvim istospolnim seksualnim iskustvima s prijateljem iz susjedstva, neuspjelom školovanju u Beogradu, lutanju po gradovima u potrazi za novcem, prenoćištima i seksu, velikim ljubavima i ljubavnim razočarenjima, poznanstvima u krugu zagrebačkih intelektualaca, neprilikama s policijom, batinama, poniženjima i uvredama. Aljoša uglavnom nije imao nikakav posao, većina njegovih prihoda je od sitnoga kriminala i seksualnoga rada tijekom sezone na Kvarneru. Zbog sitnoga kriminala dio je života proveo u zatvoru.¹³³ Ovaj intervju u *Startu* nije ostao nezamijećen, stoga su se neki čitatelji odlučili obratiti redakciji pismima u rubrici koja je rezervirana za komentare i mišljenje čitatelja. Neki su izrazili gađenje nad pročitanim, vrijeđajući Aljošu i ostale homoseksualce, a neki su kritizirali *Start* što je prvi tekst o homoseksualnosti u Jugoslaviji bazirao na sitnom kriminalcu. Jedna je čitateljica naglasila „osjećaj mržnje i gađenja prema homoseksualcima“, iako većina njih živi normalnim i običnim životima.¹³⁴

¹³² Krešo Špeletić, „Aljoša i put do dna života“, *Start*, br.73., 3. studenog 1971., str. 30.

¹³³ Špeletić, str. 30-32; Špeletić, „Aljošina poniženja i batine“, *Start*, br.74., 17. studenog 1971., str. 30-32.; Špeletić, „Dobio sam ime: Lady Hamilton“, *Start*, br.75., 1. prosinca 1971., str. 30-32.; Špeletić, „Intimne avanture u zatvoru“, *Start*, br.76., 15. prosinca 1971., str. 42-44.

¹³⁴ „Pisma čitatelja: Aljoša II“, *Start*, br.75., 1. prosinca 1971., str. 6.; „Pisma čitatelja: Homoseksualac“, *Start*, br.77, 29. prosinca 1971., str. 5.

Aljošina je priča pravi izraz stava Hrvatske u doba Socijalističke Jugoslavije po pitanju istospolne ljubavi i to na više načina. Prvo kroz njegov „ormar“ - pravo ime nije mu Aljoša. Zatim „velika afera u ljubljanskoj operi“ - poveznica na skandale i tračeve koji prate istospolne ljubavi. Kroz policijski dosje s popisom muškaraca s kojima je imao seksualne odnose i ljubavne veze - uplitanje države u čovjekovu privatnost kao i njegova kazna za „protuprirodan blud“ kako se u hrvatskim zakonima nazivao seksualni odnos među muškaracima.¹³⁵

3.1. REAKCIJA KOMUNISTIČKE PARTIJE NA HETEROSEKSUALNE PRIJESTUPE

„Volimo se, a stidimo se da to pokažemo. Ne želimo da netko vidi kako se volimo u vrijeme kada treba da vodimo rat. Ima u tome nekog asketizma...“¹³⁶

Vrline koje su trebale krasiti komunističkog revolucionara i partizanskog borca između dva svjetska rata i u partizanskim redovima su: požrtvovnost, skromnost, disciplina, izdržljivost, budnost, odanost i bespogovorno prihvaćanje partijske hijerarhije. Od članova se tražilo samoodricanje i susprezanje, kako u političkoj djelatnosti tako i u privatnom životu koji uključuje ljubavni i seksualni život. Komunistička partija Jugoslavije preuzela je puritanski seksualni kodeks s elementima revolucionarne askeze kroz ideološki rad u omladinskim organizacijama kojima je cilj izgradnja „novog socijalističkog čovjeka“. Tu čvrstinu i strogost u privatnome životu komunista propagirao je Josip Broz Tito nakon što je učvrstio svoj status generalnoga sekretara krajem tridesetih godina, a posebno ga je naglasio u listopadu 1940. u referatu na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ-a u Zagrebu.¹³⁷ Besprijekoran osobni život bio je važan za članove partije jer je služio kao zaštita od propagandnih napada da su komunisti dvolični i razvratni. Prikazivanje komunista kao seksualnih nasilnika i rušitelja tradicionalnih vrijednosti, zagovornicima „slobodne ljubavi“, pobačaja i orgijaškog seksa bila je česta praksa europskih konzervativnih političkih stranaka u međuraću kao, primjerice, u Sovjetskome Savezu.¹³⁸ Kako bi istaknula superiornost,

¹³⁵ Franko Dota, *Javna i politička povijest muške homoseksualnosti u Socijalističkoj Hrvatskoj (1945.-1989.)*, doktorski rad, str. 2. Zahvaljujem se dr. sc. Franku Doti što mi je ustupio svoj doktorski rad.

¹³⁶ Svetozar Vukmanović- Tempo, *Revolucija koja teče*, Memoari, Knjiga 1, (Beograd: Komunist, 1971.), str. 391.

¹³⁷ Dota, str. 46.

¹³⁸ Herzog, str. 45.

antifašistička i narodno-frontovska ljevica 1930.-ih branila se moralnom čistoćom i seksualnom vrijednošću, kontrolom i zdravljem, te je na taj način promicala asketski seksualni poredak.¹³⁹ Neki komunisti žalili su se da se Partije ne bi trebalo ticati njihov privatni život, no Franko Dota u svojem istraživanju tvrdi da Tito sigurno nije imao na pameti homoseksualnost kada je govorio o neporočnom životu komunista, ali svakako njegovi stavovi i inzistiranje na osobnom moralu govore dovoljno da za homoseksualce, ako bi se za njih doznalo, nije bilo mjesta.¹⁴⁰

Komunistička partija bila je usredotočena na rat i revoluciju, stabilizaciju svoje vlasti i ekonomske privrede te na ideološku izgradnju omladine. Bez obzira na to što je intimni život bio samo usputan za partiju, ipak su neke ljubavne i erotske priče isplivale na površinu koje su usput pokorene ideološkim aparatom. Na svojoj koži to je doživio i Andre Lušičić, zagrebački skojevac, koji se 1941. i 1942. bavio skrivanjem antifašističkih aktivista i mladih ilegalaca. Zbog Rojžice Picek, u koju se zaljubio, ostao je pokoren. Jednoga dana joj je prišao, a taj kontakt je opisao riječima da je to bio „plahi i zbunjeni dodir bez određene namjere.“¹⁴¹ No taj „nevini“ pokušaj završio je prijavom nakon koje je opisao disciplinski postupak za prijestup seksualne naravi: „Proglašavaju me malograđanskom svinjom.[...] Tada se uspravlja najviši član moje grupe, Bezdiček, i, s autoritativne visine, s gnušanjem zaključuje kako moj bestijalni, na svu sreću neostvaren naum, ide u prilog zlonamjernom tumačenju 'slobodne ljubavi'“¹⁴² Ovakvi slučajevi događali su se jer su partizani bili jedina vojska koja je novačila žene pa su bili laka meta za moralnu raspuštenost.¹⁴³

Prijestupi seksualne naravi kažnjavali su se na različite načine, ovisno o težini prijestupa i statusu prijestupnika. Članovi partije bili su izloženi strožoj proceduri kažnjavanja. S vremenom je postalo sve teže voditi kontrolu i provoditi strogo partizansko čistunstvo zbog povećanja broja vojnika. Povećanjem vojske došlo je i do povećanja ljubavnih i erotskih veza pa je praksa kažnjavanja postala sve blaža, ipak, dok je rat trajao od nje se nije odustalo. Smrtno kazne za seksualni razvrat bile su

¹³⁹ Hekma Gert, Harry Oosterhuis i James Steakley, *Leftist Sexual Politics and Homosexuality: A Historical Overview*, *Journal of Homosexuality* 29, br.2-3. (1995), str. 26-28.

¹⁴⁰ Dota, str. 81.

¹⁴¹ Andre Lušičić, „Briga o ilegalcima i ljubavni jadi jednog skojevca“, u *Revolucionarni omladinski pokret u Zagrebu 1941.-1945. Zbornik povijesnih pregleda i sjećanja*, Tom II (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1984.), str. 59-60.

¹⁴² Isto, str. 61.

¹⁴³ Jelena Batinić, *Women and Yugoslav Partisans. A History of World War II Resistance*, (New York: Cambridge University Press), str. 183-185.

rijetke, većinom se kažnjavalo zatvorskom kaznom, lišenjem čina i prisilnim radom. Kod blažih prijestupa pokušavala bi se situacija riješiti razgovorom, a u slučaju ponavljanja nemorala, prijestupnika bi se javno ponižavalo.¹⁴⁴

3.2. OSVRT MILOVANA ĐILASA NA MLADOG PARTIZANSKOG HOMOSEKSUALCA

Milovan Đilas bio je jedini visoki ratni i poratni komunistički jugoslavenski dužnosnik koji izravno spominje homoseksualnost.¹⁴⁵ Rifat Burdžević, sekretar partijskoga komiteta za Sandžak, izvijestio ga je da su u nekom srbijanskom bataljunu otkrili i prijavili kao homoseksualca jednoga muslimana, komunistu i dobrog borca. Đilas mu nije znao odmah reći kakva je procedura, niti je išta po takvim pitanjima pisalo kod Marksa i Lenjina.¹⁴⁶ U to vrijeme partizansko ratno vojno sudovanje još nije do kraja organizirano, nadležnosti nisu odijeljene, kao ni sustav kazni. Sudovi su presuđivali bez razrađenih propisa. Upravo ta neorganiziranost dovela je do kolebanja što napraviti s otkrivenim homoseksualcem. Đilas nije bio siguran kako postupiti, dok je Burdžević smatrao da ga treba strijeljati. Na kraju su, uz dozu čovječnosti, odlučili udaljiti homoseksualca iz KPJ, dopustivši mu da se nastavi boriti.¹⁴⁷

Svoju je odluku Đilas u memoarima ovako opisao: „No, po zdravoj pameti sam zaključio da od takvih poroka pate i proleter, a ne samo buržoaski dekadenti, ali i - da takvi poročnici ne mogu vršiti funkcije, niti biti članovi partije. Tako smo i postupili: Burdžović je nesrećniku - ovaj se Burdžoviću poverio, plaćući, i čak mu ispričao da ga je kao siromašnog dečaka razvratio propali beg - naredio da sam napusti partiju, ali i diskretno obavestio štab da pripaze na njega. Doznao sam, kasnije, da je taj homoseksualac, koji je po izgledu bio sušta muškost, bio veoma hrabar i hrabro pao...”¹⁴⁸

¹⁴⁴ Dota, str. 52.

¹⁴⁵ Dean Vuletić, „Gay i lezbijska povijest Hrvatske od Drugog svjetskog rata do 1990.“, *Gordogan 1*, br. 1. (2003), str. 110.

¹⁴⁶ Milovan Đilas, *Revolucionarni rat*, (Beograd: Književne novine, 1990.), str. 259.

¹⁴⁷ Dota, str. 55.

¹⁴⁸ Đilas, str. 151.-152.

Iz Đilasove odluke možemo zaključiti da KPJ nije prihvaćala homoseksualnost u svojim redovima, da je homoseksualce otkrivala i isključivala baš kako je i nalagala klima staljinizacije. S obzirom na to da su postojale teške kazne za heteroseksualne prijestupe onda nas ne iznenađuju još strože kazne za homoseksualne prijestupe. Đilasovo sjećanje mnogo je dragocjenije od očitoga zaključka o jugoslavenskome komunističkome stavu prema homoseksualnosti.¹⁴⁹

3.3. NOVI USTAVNI I DRUŠTVENI POREDAK: ZATOČENI IZMEĐU STAROG I NOVOG ZAKONA

U zadnjim mjesecima rata Predsjedništvo AVNOJ-a proglasilo je sve propise donesene prije napada na Kraljevinu Jugoslaviju u travnju 1941. nevažećima, kao i one zakone koji su doneseni od strane okupacijskih i kolaboracionističkih organa vlasti budući da su ti zakoni iz vremena okupacije doneseni silom. Ovom odlukom je i formalno prestao važiti članak 285. Krivičnoga zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju iz 1929. godine koji je nalagao strogi zakon do pet godina za protuprirodni blud između lica. Time se inkriminirao istospolni seksualni, ali i neprirodan heteroseksualni odnos. Dok se nisu donijeli novi zakoni, smjeli su se koristiti oni iz predratnoga razdoblja, ali u slučajevima koji još uvijek nisu pokriveni novom regulativom i ako ti zakoni iz predratnog razdoblja nisu suprotna novim načelima ustavnoga i društvenoga poretka. Iako su se stari zakoni primjenjivali, nisu se smjeli navoditi kao važeći propisi već su se koristili kao pomoć u donošenju sudskih odluka.¹⁵⁰

Nije bilo sumnje da će se kažnjavati krađa, razbojništvo ili ubojstvo, no povreda javnoga morala izazivala je nedoumice. Naime, do završetka rada na zakonodavstvu u polju kaznenoga prava, odluke o povredi javnoga morala prepuštene su javnim tužiteljima i sudovima. Pritom je bio jasan utjecaj sovjetskoga prava pa je u Sloveniji javnim tužiteljima podijeljen prijevod kaznenog zakona sovjetske Rusije koja je rekriminalizirala homoseksualnost 1934. godine.¹⁵¹

¹⁴⁹ Vuletic, 110.

¹⁵⁰ Dota, str. 86-87.

¹⁵¹ Dan Healey, *Homosexual Desire in Revolutionary Russia. The Regulation of Sexual and Gender Dissent*, (Chicago: University of Chicago Press, 2001), str. 184-185.

Prema istraživanju Franka Dote u prvih 6 poratnih godina tužiteljstvo svih republika istospolne je muške i ženske odnose smatrala krivičnim djelima. Manji broj uhvaćenih u homoseksualnim odnosima uhićivano je ili je slano na društveno-koristan rad, ali nisu završavali u sudnici već su ih osuđivali administrativno. U praksi je kažnjavanje ovisilo o diskrecijskim odlukama moćnih javnih tužitelja u čije se odluke, kada bi nekoga pojedinca kazneno gonili zbog homoseksualnih radnji, sud ne bi miješao.¹⁵² U nekim slučajevima, budući da još nije bilo novih kaznenih zakona, sudovi su se pozivali na predratni Krivični zakon. Tako je bilo i u slučaju kažnjavanja sedmorice muškaraca 1950. godine, kada ih je Okružni sud u Zagrebu okrivio za krivično djelo protiv javnog morala protuprirodnim bludom, što je krivični zakon bivše Jugoslavije. Sud se odlučio koristiti starim zakonom jer nije u suprotnosti ustavnoga poretka FNRJ I NR Hrvatske. Okrivljenici su optuženi kao velika opasnost za omladinu koju kvare „seksualno rastrojnim, razvratnim i dekadentnim djelovanjem“.¹⁵³

U drugome slučaju okrivljeni je bio Branko Vujaklija, student pravoslavne teologije iz Zagreba, zbog „vršenja protuprirodnog bluda s muškarcima“, služio je sveukupnu kaznu od: „5 godina, u koju se kaznu uračunava istražni zatvor od 5. VI. 1949. Osuđuje se na gubitak biračkog prava u trajanju od 1 godine.“¹⁵⁴ Za protuprirodan blud Vujaklija je dobio kaznu od 6 mjeseci zatvora. Optuženi je naveo svoju obranu koju je sud javno izrekao: „Priznajuši da je on doista vršio homoseksualne odnose i to u pasivnom odnosu, da je to njegov prirodan seksualni nagon i da on protiv toga nije mogao ništa, jer je na taj način i tim putem zadovoljavao svoj seksus. Svi ti ljudi s kojima je bio u odnosima dolazili su k njemu i vršili su odnose u zatvorenoj sobi. Niti u jednom slučaju to nije bilo dostupno drugim licima, niti vršeno na javnom mjestu. Svi koji su dolazili k njemu dolazili su uz obostrani pristanak. U svoju obranu dalje navodi da je on od prve svoje mladosti imao takav seksualni nagon, a da nikada nije imao sklonosti niti prohtjeva prema ženama.“¹⁵⁵ Sud je smatrao da ovaj porok treba kažnjavati i onemogućavati: „Moderna medicinska nauka objašnjava pojavu homoseksualstva na nemoralnu pojavu u seksualnim odnosima. Nesumnjivo je da se ova nemoralna pojava pojavljuje i razvija u uslovima propadanja jedne klase. Poznato je da se homoseksualstvo razvijalo i javljalo među buržoaskim elementima i da ono znači

¹⁵² Dota, str. 88.

¹⁵³ HDA 1596, VS NRH, kut 261: *Presuda Okružnog suda u Zagrebu* K 285/49, 18. veljače 1950.

¹⁵⁴ DAZG 1007, Okružni sud u Zagrebu, kut. 527: *Presuda* K 236/949-7, 19. prosinca 1949.

¹⁵⁵ DAZG 1007, Okružni sud u Zagrebu, kut. 527: *Presuda* K 236/949-7, 19. prosinca 1949.

degeneraciju. Naši narodi oslobođenjem izveli su socijalnu revoluciju u zemlji. No mi smo također naslijedili znatne ostatke bivšeg kapitalističkog društva, koje se ni u socijalističkim uslovima nije moglo odreći svojih navika. Naprotiv, buržoaski elementi u seksualnim odnosima i dalje su podržavali i gajili razvratne seksualne odnose, koji negativno utiču na okolinu. [...] ovaj sud smatra da su u radnji optuženog sadržani svi elementi krivičnog djela. Takova djelatnost je društveno opasna pa ju zbog toga treba i kažnjavati. ¹⁵⁶

Do 1951. godine većina homoseksualaca kažnjavana je „administrativnim“ putem pa stoga nisu kažnjeno gonjeni jer je sud koristio odredbu o „neznatnoj društvenoj opasnosti“. Stari krivični zakonik, koji je kažnjavao svaki protuprirodni blud, više nije imao apsolutnu snagu, zbog toga je veći broj homoseksualaca u to vrijeme prolazio s nešto blažim sankcijama. Na suđenja su trebali doći samo pojedinci za koje se sumnjalo da predstavljaju veću opasnost za društvo tako što su kvarili omladinu. Dakle, prvih 5 do 6 godina nakon rata, homoseksualce se moglo pustiti, administrativno kazniti i kazneno goniti. Odluke da određena homoseksualna ponašanja čine samo neznatnu opasnost za društvo donosili su javni tužitelji u dogovoru s policijom. Hoće li pojedinac zbog homoseksualnosti biti pozvan pred sud ili će biti pušten uz manje sankcije, ovisilo je o procjeni tužiteljstva. ¹⁵⁷

3.4. VAKUUM IZMEĐU HOMOFODIJE I HOMOFILIJE

„Treća inkriminacija je priznata i dokazana, vršenje protuprirodnog bluda, ali bez ikakve materijalne koristi i bez povrede javnog poretka. [...] Konačno, ja sam presuđen sa šest mjeseci zatvora radi vršenja protuprirodnog bluda. Smatram da ovaj moj rad ne podliježe kazni, jer nije krivično djelo. Od najstarijih vremena ljudske historije i kod kulturnih naroda starog vijeka, kod Egipćana, Grka i Perzijanaca, u islamskom svijetu, Japanu i Kini je ovaj protuprirodni blud toleriran. Tek nastupom katoličke crkve i njenom supremacijom ovaj je blud prozvan sodomskim grijehom, sodomia ratione sexus, te kažnjavan teškim kaznama. Katolička crkva je na reguliranje seksualnih odnosa gledala veoma strogo, te je i na brak udarila pečat sakramenta. Kako su se pojedine države othrvale supremacije katoličke crkve, to su uvele

¹⁵⁶ DAZG 1007, Okružni sud u Zagrebu, kut. 527: *Presuda K 236/949-7*, 19. prosinca 1949.

¹⁵⁷ Dota, str. 91.

tolerantnija shvaćanja u reguliranju seksualnih odnosa, u pitanju braka te u pitanju homoseksualstva. Prema mome znanju, sve moderne države ne smatraju danas niti preljub niti homoseksualstvo za krivično djelo. Prema mome znanju, u novoj osnovi našega posebnoga dijela krivičnoga zakona ne smatra se niti preljub za krivično djelo, a niti homoseksualstvo. [...] Prema utvrđenom saznanju medicinske nauke smatra se homoseksualnost defektom, kao gluhoća ili njemost. Homoseksualaca imade rođenih sa tom pogreškom ili usljed teških psihičkih afekata nastalih, što se liječi naročito psihoanalizom. Ako je to defekt koji se mora liječiti, onda to nije delikt, a odnosna osoba nije delinkvent, nego pacijent. [...] Smatram, da ne bi bilo u interesu pravosuđa, da se danas kazni za homoseksualstvo, a za šest mjeseci, kada stupi na snagu nova osnova posebnog dijela krivičnoga zakona, da se ono ne smatra više deliktom. Mi danas stvaramo novu pravnu svijest na temelju današnjih načela i shvaćanja, pa bi bilo korisno, da je ista u suglasnosti danas i za šest mjeseci“.¹⁵⁸

Ovo je pismo žalbe Branka Vujaklije na presudu Okružnoga suda u Zagrebu napisano u istražnome zatvoru 6. lipnja 1949., kada je uhićen iz više razloga: pokušaj bijega iz zemlje, prodaje zlata i strane valute na crnom tržištu te višegodišnjeg protuprirodnog bluda s muškarcima. Na sudskoj je raspravi priznao većinu tih krivičnih djela te je bez susprezanja otvoreno rekao da je homoseksualac. Suci se opravdao da je to njegov prirodan nagon i da je seksualne odnose s muškarcima imao u privatnosti i dobrovoljno.¹⁵⁹ Sud nije prihvatio njegovu obranu te ga je osudio na ukupno 5 godina zatvora od čega je 6 mjeseci bilo za protuprirodan blud.¹⁶⁰ Vujaklija je nekoliko dana nakon presude napisao žalbu (sročenu u uvodu). Naime, ovaj je mladić, osim što je iskoristio srušeni stari kapitalistički i napredniji novi poredak u kojemu društvo želi po pogledu braka i seksualnosti, a time i homoseksualnosti odbaciti crkvene dogme, vjerojatno preko odvjetnika, došao do informacije da je donesen prijedlog novog cjelovitog Krivičnog zakonika koji je predviđao dekriminalizaciju svih dobrovoljnih homoseksualnih odnosa među odraslim osobama, bez iznimke. Zato Vujakliji nije bilo jasno zašto su ga osudili ako isti zakon po kojemu je osuđen za nekoliko mjeseci neće postojati. No, nije znao da je u državi raslo nezadovoljstvo na taj prijedlog Krivičnoga

¹⁵⁸ DAZG 1007, Okružni sud u Zagrebu, kut. 527: *Žalba na presudu Okružnog suda u Zagrebu K 236/949-7*, 19. prosinca 1949.

¹⁵⁹ DAZG 1007, Okružni sud u Zagrebu, kut. 527: *Zapisnik o glavnoj javnoj i usmenoj raspravi u predmetu K 236/949-7*, 17. - 19. prosinca 1949.

¹⁶⁰ DAZG 1007, Okružni sud u Zagrebu, kut. 527: *Presuda K 236/949-7*, 19. prosinca 1949.

zakonika pa je u zadnji čas, nekoliko mjeseci prije izglasavanja zakona, protuprirodni blud vraćen u Krivični zakonik.¹⁶¹ Naposljetku je i Vrhovni sud Hrvatske odbacio žalbu Vujaklije jer je „vršio protuprirodan blud sa muškarcima kao Kapetanović Davorom, Medved Božidarom, Peroš Batom, Horvatić Ivanom i Jurinjak Berislavom, čime je počinio kriv. djelo protiv javnog morala.“¹⁶² Također, zato što je riječ o „nezdravoj pojavi [...] na društvenom organizmu na koju se u našoj narodnoj zajednici uvijek na odgovarajući način reagiralo pa nema razloga da se i danas na povede borba protiv zla koje znači degeneraciju društva. [...] Samim tim otpadaju izneseni prigovori kao bespredmetni.“¹⁶³

Sve do 1951. godine kazne vezane uz seksualni moral nisu bile kodificirane. Vlastima je bilo važnije donositi zakone za protudržavno djelovanje i ratne zločince. Pravo se vezalo za politiku, a primjena zakona imala je naglašeni klasni i revolucionarni zadatak.¹⁶⁴ Naime, 1949. godine donesen je Prijedlog za novi Krivični zakonik prema kojemu bi, u odnosu na predratni zakonik iz Kraljevine Jugoslavije, novi zakonik dozvoljavao da dob pristanka na homoseksualni seks bude jednaka dobu pristanka na heteroseksualni seks. Jugoslavija bi se ovim odustajanjem od kažnjavanja homoseksualnosti pridružila manjini europskih zemalja. Ipak do toga nije došlo te je homoseksualnost u Hrvatskoj dekriminalizirana tek 1977. godine. Naime, u razdoblju od 1951. do 1977. godine osuđeno je 500 muškaraca za „muški protuprirodni blud, od kojih je 200 osuđeno u Hrvatskoj. U Krivičnom zakoniku, donesenom 27. veljače 1951. godine prema članku 186. konačno je odlučeno da se muška homoseksualnost kriminalizira, a dekriminalizira lezbijstvo. U novom zakonu smanjena je kazna za dobrovoljni istospolni seks među muškarcima s 5 na 2 godine zatvora uz mogućnost uvjetne kazne. Do zakona krajem 70-ih, kada je homoseksualnost dekriminalizirana, vrijedio je Kazneni zakonik iz 1959. godine u kojem su uvedeni noviteti. Početkom šezdesetih je bilo jasno da politika i pravna struka homoseksualnost više ne smatraju teškom povredom morala, budući da je kazna smanjena na najviše jednu godinu zatvora.¹⁶⁵

¹⁶¹ Dota, str.95.

¹⁶² DAZG 1007, Okružni sud u Zagrebu, kut. 527.: *Presuda Vrhovnog suda NRH* Kž. 30/50-3, 31. siječnja 1950.

¹⁶³ DAZG 1007, Okružni sud u Zagrebu, kut. 527.: *Presuda Vrhovnog suda NRH* Kž. 30/50-3, 31. siječnja 1950.

¹⁶⁴ Nada Kisić- Kolanović, *Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema u Hrvatskoj 1945.-1952. godine*, (Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Republika Hrvatska, 1992.), str.50-51.

¹⁶⁵ Dota, str. 99-130.

3.5. PUT DO DEKRIMINALIZACIJE HOMOSEKSUALNOSTI

„Ti ideš sa svojim društvom, prelaziš preko ulice, upireš prst u mene smiješ se/ znaš da me to strašno boli, jer ako te netko voli pa to sam ja/ ti ideš sa svojim muškim društvom i loviš prljave žene, a ja te čekam vjerno kao pas/ znam da me praviš ljubomornim jer koliko si mi puta u parku znao reći ja sam za slobodnu mušku ljubav!“¹⁶⁶

„Oko tebe su dečaci, fini su, al' ipak znaj, glasine se brzo šire, a kad puknu tu je kraj.“¹⁶⁷

U radnome tekstu Prednacrtu Krivičnoga zakona SR Hrvatske iz srpnja 1975. godine bila je predviđena dekriminalizacija muške homoseksualnosti jer spolno ponašanje koje se temelji na slobodnoj odluci odraslih ljudi ne može biti kažnjivo. Slovenija i Hrvatska prve su republike koje su se bez oklijevanja odlučile za dekriminalizaciju homoseksualnosti, no kaznene reforme po pitanju homoseksualnosti u ostalim republikama razlikovale su se. Slovenija i Hrvatska također su se razlikovale u nekim segmentima, primjerice, u dobi pristanka na istospolni seksualni odnos. U Hrvatskoj je dobna granica pristanka bila 18 godina, dok je u Sloveniji ta granica bila 14 godina. Također, ovaj postupak dekriminaliziranja homoseksualnosti u Sloveniji i Hrvatskoj nije bio kao poticaj države da se homoseksualnost integrira u seksualnu normalnost ili da se homoseksualnost emancipira, već se radilo o modernizacijskim težnjama koje su prihvaćale veću toleranciju u društvu. Znači, 70-ih godina 20. stoljeća republike Jugoslavije dijelile su se na seksualno modernije i liberalnije te na one konzervativnije i tradicionalnije.¹⁶⁸

Hrvatska je 1977. godine dekriminalizirala seksualne odnose među odraslim istospolnim partnerima, no zakon nije izjednačen uz dob pristanka heteroseksualnih i homoseksualnih pristanka budući da je dob pristanka za heteroseksualce 14, a za homoseksualce 18 godina. Za istospolne kontakte maloljetnika zadržan je naziv „protuprirodan blud“, a naziv je vrijedio i za sve ostale istospolne odnose u kojima je došlo do zloupotrebe odnosa zavisnosti.¹⁶⁹ Punoljetna muška osoba koja izvrši

¹⁶⁶ Riječi pjesme „*Neki dječaci*“ grupe Prljavo kazalište iz 1979. godine. Prva pjesma homoseksualne tematike u Jugoslaviji.

¹⁶⁷ Riječi pjesme „*Retko te viđam sa devojkom*“ grupe Idoli iz 1980. godine. I Prljavo kazalište i Idoli grupe su tzv. Novog vala u Jugoslaviji.

¹⁶⁸ Dota, str. 296- 303.

¹⁶⁹ Isto, str. 310.

protuprirodni blud s maloljetnom muškom osobom koja je navršila četrnaest godina, kaznit će se kaznom zatvora od 3 mjeseca do 5 godina.¹⁷⁰

Novi kazneni zakoni svih republika i pokrajina stupili su na snagu 1. srpnja 1977. godine. Slovenija, Hrvatska, Crna Gora i Vojvodina izbrisale su članak 186. Kaznenoga zakona, dok je u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Kosovu ostao kažnjiv „protuprirodan blud“ među osobama muškoga spola sa sankcijom od 15 dana do 1 godine zatvora.¹⁷¹ Bez obzira na dekriminalizaciju, policija je patrolirala u Zagrebu i radila popise homoseksualnih osoba, a znala je i upadati u klub Bacchus, poznato homoseksualno okupljalište na Zrinjvcu gdje bi legitimirala osobe koje su u tom trenutku bile tamo.¹⁷² Dekriminalizacija je olakšala homoseksualcima da „slobodno dišu“ te nisu više bili pod tolikim pritiskom i ucjenama. U časopisu *Start* postojala je rubrika *Osamljena srca* u kojoj su se sve do dekriminalizacije homoseksualci skrivali iza „dopisivanja s drugovima slobodnih svjetonazora“ i tražili su „prijatelje bez predrasuda“ pod skrivenim imenima kao što su „Amor“ ili „Sloboda“.¹⁷³ U 80-ima situacija se mijenja i homoseksualci izravnije potpisuju poruke, npr. „Are you Gay“ ili „Gay for men“ u kojima traže „trajnu vezu s osjećajnim prijateljem“ ili poznanstvo sa „sentimentalnim drugarima“.¹⁷⁴

Homoseksualcima u Hrvatskoj dekriminalizacija nije donijela neko veliko prihvaćanje naroda ili države, niti je država pozivala homoseksualce na emancipaciju. Također, negativnih stereotipa i diskriminacije još uvijek je bilo. Ipak, dekriminalizacija je sa njih skinula etiketu kriminalaca i teret života u „ormaru“ kako ne bi bili prijavljeni, sudski progonjeni ili policijski zlostavljani.¹⁷⁵

Situaciju nakon dekriminaliziranja homoseksualnosti 1977. godine zaključit ću riječima pravobraniteljice za jednakost spolova: „Svjedočimo dugom periodu postizanja građanske ravnopravnosti seksualnih manjina, koja je započela još u Socijalističkoj Federativnoj Republici Hrvatskoj (1977.), dekriminaliziranjem homoseksualnih odnosa. Posljednjih četrdesetak godina se događaju postupovne promjene, s većim

¹⁷⁰ Dota, str. 318.

¹⁷¹ Isto, str. 321.

¹⁷² Zvonimir Dobrović i Gordana Bosanac, *Usmena povijest homoseksualnosti u Hrvatskoj*, (Domino, Zagreb, 2007), str. 157-161.

¹⁷³ *Start*, „Osamljena srca“, br. 174, 29. rujna 1975., str. 90.

¹⁷⁴ Isto, br. 341, 13. veljače 1982., str. 78.; „Osamljena srca“, str. 76., *Start*, br. 362., 4. prosinca 1982., str. 76.

¹⁷⁵ Dota, str. 327.

zamahom tek posljednjih deset godina, točnije donošenjem Zakona o istospolnim zajednicama (2003). Iako je stupio na snagu Zakon o životnom partnerstvu (2014), postupak unaprjeđenja prava seksualnih manjina još nije završen.“¹⁷⁶

Za Hrvatsku je 2014. izračunato 56 posto postignute jednakosti čime je Hrvatska smještena na 12. mjesto od ukupno 49 europskih zemalja. Unatoč ohrabrujućim brojkama i bitnim pomacima glede seksualnih manjina u Hrvatskoj, pravobraniteljica ističe još uvijek prisutnu diskriminatornu praksu glede spolne orijentacije.¹⁷⁷ Prema istraživanju Zagreb Pride-a 2013. godine, od 700 homoseksualnih ispitanika njih 73,6 posto doživjelo je neki oblik nasilja na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili rodnog izražavanja. Pravobraniteljica je u svojem stručnom radu prikazala razne slučajeve homofobije s kojima se ona susrela. Govori mržnje većinom su prisutni na internetu kroz „cyber bullying“, npr:

„Pod hitno obnovit goli otok i udri po kamenu dok ne izumrete stoko bolesna. [...] Sve ih treba po kratkom postupku [...] Razapni ih na trgu [...] Treba tražit lijek za tu vašu bolest ili vas jednostavno istrijebiti [...] Treba im poslat bombu za poklon! [...] Bolje da im je dao dva štrika da se objese! [...] Neka crknu. [...] Izopačene životinje [...] Ubi pедера i baci u kiselinu da se zaraza ne širi [...] Bože vrati nam Hitlera na tri četiri dana da uvede malo reda [...] Izgorite pederi [...] To treba strijeljat [...] Nokat po nokat vam treba čupat [...] Peder nije čovjek nego jebeni izrod [...] Dabogda krepali.“¹⁷⁸

¹⁷⁶ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Višnja Ljubičić, „Iskustva pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u suzbijanju homofobije“, (2016), str. 255-256.

¹⁷⁷ Isto, str. 256-257.

¹⁷⁸ Isto, str. 272.

4. HOMOSEKSUALNOST NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

4.1. PRVA DESETLJEĆA NAKON RATA

Tijekom Drugoga svjetskoga rata svjedočili smo kriminaliziranoj homofobiji razmjernih oblika kao i pokušaju „izlječenja“ tog „fenomena“.¹⁷⁹ Rat je za sobom ostavio dvije suprotstavljene posljedice na opće shvaćanje homoseksualnosti. S jedne strane bili su muškarci koji su u ratu uočili mnogo prilika za eksperimentiranje homoseksualnih odnosa, makar su ti isti muškarci preferirali odnose s ženom, no zbog malog broja žena u oružanim snagama su se okrenuli muškarcima. S druge strane bili su muškarci koji su u svakom slučaju preferirali isključivo isti spol. Čim je rat završio, učestalost istospolnoga seksa nije doprinio razumijevanje, već je postao izvor nelagode i kontinuiran progon muškaraca koji su preferirali istospolne odnose. Lezbijstvo se još uvijek nije smatralo prijetnjom, već se o tome govorilo, ako se govorilo, kroz podsmijeh i ruganje. Također, lezbijstvo se smatralo fenomenom manjka muškaraca koji su bili na frontama.¹⁸⁰

Muškarcima, koji su tražili istospolne susrete, poratne godine biti će iznimno teške jer zakoni koji su zabranjivali homoseksualnost ostaju na snazi. Francuski general Charles de Gaulle zadržao je višijevski zakon zabrane istospolnih odnosa bez dobne granice dopustivosti, što je razumljivo budući da takav zakon štiti djecu i maloljetnike. Nizozemska nije zadržala zakon koji je Njemačka nametnula, no uveli su zakon iz 1911. godine i njegov članak 248bis po kojemu su seksualne aktivnosti muškaraca iznad 21 godine s muškarcima ispod 21 godine ostale i dalje kažnjivo djelo. Zbog toga su u prvim poratnim godina kastracije i kazne zatvora bile sasvim uobičajene. U Nizozemskoj je progon homoseksualnih muškaraca tek tada bio na vrhuncu, budući da je vlastima članak 248bis dao nadzor i evidenciju svake osobe za koju se samo sumnjalo da je homoseksualna. Mnogi muškarci su živjeli u konstantnom strahu od policije i ucjenjivača budući da je u evidenciji bilo 1 posto svih nizozemskih muškaraca starijih od 16 godina i 1 posto cjelokupne populacije Amsterdama.¹⁸¹

¹⁷⁹ Aldrich, str. 197

¹⁸⁰ Herzog, str. 113.

¹⁸¹ Isto, str. 114.

Zapadna Njemačka i Austrija još su uvijek bile obilježene nacističkim progonom desetaka tisuća homoseksualca od kojih je otprilike 7,000 mučeno i ubijeno. U tim zemljama još je uvijek bio na snazi Paragraf 175. i 175a pa nisu ni pomišljali na dekriminalizaciju homoseksualnosti. Svi muškarci koji su pod Trećim Reichom bili zatvoreni zbog homoseksualnosti nisu dobili pravo na nadoknadu štete za vrijeme provedeno u koncentracijskome logoru, štoviše, izgubili su pravo na mirovinu i na povratak na staro radno mjesto. Dakle, u Njemačkoj i Austriji mjesta za homoseksualne odnose bez skrivanja nije bilo, a kamoli za neki oblik aktivizma.¹⁸²

Poratni progon homoseksualaca u Njemačkoj i Austriji utjerao je strah u kosti i homoseksualcima u Švicarskoj, iako je tamo homoseksualnost dekriminalizirana 1942. godine. Iako je u Švicarskoj bilo mjesta za aktivizam homoseksualca, taj je aktivizam bio iznimno tih kako ne bi izazvao nasilnu reakciju švicarske organizacije za moralnu čistoću.¹⁸³ U Švicarskoj je 1943. godine na dvojezični časopis *Der Kreis/ Le Cercle* bilo pretplaćeno dvjestotinjak ljudi. Ciljana skupina časopisa bili su homoseksualci iz srednje ili više klase. Naime, časopis se bavio raznim homoertskim temama i medicinskim tekstovima o „seksualnoj inverziji“, pa je tako u listopadu 1943. godine u časopisu objavljen članak u kojem je predstavljena nova terapija za liječenje homoseksualnih sklonosti muškaraca. Sastojala se od šok terapije, hipnoze i izlaganja pacijenata erotskim slikama, a temeljila se na načelu „averzije“. Cilj averzijske terapije bilo je potaknuti pacijenta da se odmakne od seksualne devijacije ili makar da se ta devijacija smanji. Taj lijek je trebao „vratiti“ pacijente u „normalu“ i stvoriti želju za seksualnim odnosima sa suprotnim spolom s kojim će stvoriti potomke. Čitatelji su na taj tekst reagirali različito. Jedan je čitatelj smatrao da bi bilo lijepo kada bi lijek djelovao, ali ne zato što on nije zadovoljan svojom seksualnošću, već zato što ga je društvo diskriminiralo, a policija progonila u svim zemljama. Ostali čitatelji su bili optimističniji svojim privatnim životom i smatrali su da lijek, koji želi postići da se osoba osjeća drugačije od onoga kako se osjeća od rođenja, nije potreban.¹⁸⁴

Prema članku 2. Opće deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda iz 1948. godine „svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što je rasa, boja kože, spol, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo

¹⁸² Herzog, str. 115.

¹⁸³ Isto.

¹⁸⁴ Aldrich, str. 197-200.

mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, imovina, rođenje ili drugi status.“¹⁸⁵ Međutim, deklaracija po pitanju seksualnosti nije uspjela prekinuti s prošlošću pa čak ni u zemljama u kojima su vladali liberalno-demokratski sustavi. Deklaracija je nalagala jednakost između muškarca i žene, no pitanje seksualne orijentacije ostalo je na margini. Deklaracija je potaknula mnoge aktiviste da organiziraju vlastite skupine i stvore svoja pravila o ljudskim pravima. Tako je skupina mladih homoseksualaca iz Danske osnovala organizaciju nazvanu Liga 1948. (*Forbundet af 1948*), a nakon nje nastale su slične organizacije u Švedskoj i Norveškoj. Međutim, još su se dugo nakon toga aktivisti borili s diskriminatornim zakonima i represivnom politikom europskih država koje su njihove zahtjeve smatrali neučinkovitima.¹⁸⁶

Sredinom stoljeća seksualni su se odnosi među muškarcima (rjeđe među ženama) smatrali zločinima protiv morala te su u mnogim državama postojali strahovi od zatvorskih kazni, progona i stigmatizacije društva, što je ukazivalo na veliku nemoć homoseksualaca bez obzira na pad Trećeg Reicha. Međutim, neki su pravni sustavi laganim korakom odustajali od uplitanja u privatni život građana. Takav tip zakonskoga režima utjelovio se u državama čiji su se zakoni stvarali pod utjecajem Francuske revolucije. U takvom sustavu homoseksualni odnosi su se, jednako kao i heteroseksualni, kažnjavali u slučaju nasilja, odnosa sa maloljetnim partnerima ili odnosa na javnim mjestima. S druge strane, zakonodavci, sudovi i policija svakodnevno su intervenirali na javnim površinama kako bi održali ono što je zakon nalagao priličnim ponašanjem u javnosti.¹⁸⁷ S druge strane, postojale su države čiji se pravni sustav temeljio na običajnome pravu i protestantskoj tradiciji, a uključivao je kažnjavanje djela koji se protive zakonima prirode, bilo u javnosti ili privatnosti.

Sva zapadna europska društva 50-ih su godina 20. stoljeća svjedočila jačanju homofobije, budući da se u to vrijeme idealizirala obitelj kao jedini i dominantni društveni model temeljen na braku i oštroj podjeli rodni uloga¹⁸⁸, a takav se sustav vrijednosti nastavio u desetljećima nakon Drugoga svjetskoga rata. U Istočnoj Europi

¹⁸⁵ [Declaration of Human Rights](#), stranicu posjetila 20. kolovoza 2019.

¹⁸⁶ Henning Bech, „A Short History of Gay Denmark 1613.-1989.: The Rise and the Possibly Happy End of the Danish Homosexual“, *Nordsik Sexologi*, sv. 12 (1994.), str. 125-136.

¹⁸⁷ Aldrich, str. 200-201.

¹⁸⁸ Isto, str. 202.

homoseksualni odnosi kažnjavani su jer ih se smatralo antisocijalnima i individualističkima, a samim time izrazom prokapitalističkih vrijednosti.¹⁸⁹

Ipak, nije u svakoj državi nakon rata bilo okrutno stanje za homoseksualce. U poratnoj Nizozemskoj Bob Angelo ponovno je pokrenuo časopis iz 1940. godine *Levensrecht* (Pravo na život). Angelo je 1946. godine pokrenuo društvenu organizaciju za homoseksualce koja će pod nazivom COC (*Cultuur en Ontspanningscentrum, Kulturno- rekreacijski centar*) postati omiljeno okupljalište ženskih i muških homoseksualaca. Policija nad COC-om nije vršila represiju već samo nadzor budući da je Angelo uveo dobnu granicu od 21 godine za ulazak u centar. Također, otvorio je i prvi plesni klub 1952. godine, a tri godine poslije još jedan. Ogranci COC-a postojali su u svim većim nizozemskim gardovima, no u onome u Groningenu, policijska intervencija bila je okidač za nekoliko samoubojstava. Nizozemska je bila država tolerancije i međusobnoga shvaćanja širokogrudnih stavova koji su rezultirali selidbom homoseksualaca s ulica u klubove. Amsterdam postaje novim „velikim gradom homoseksualne“ Europe, isto kao što je to u 20-im godinama bio Berlin. Ovakva tolerancija u Nizozemskoj razvila je novi tip homoseksualnosti: homoseksualci su tražili isključivo susrete s osobama iste seksualne orijentacije, a ne s heteroseksualcima.¹⁹⁰

I Velika Britanija je, prateći nizozemsku tolerantnost prema homoseksualcima, počela sve dulje promišljati o dekriminalizaciji istospolnih odnosa. Britanska je vlada 1954. godine osnovala trinaesteročlano povjerenstvo svećenika, liječnika i odvjetnika kojemu je na čelu bio sir John Wolfenden, prorektor Sveučilišta u Readingu. Osnovni zadatak povjerenstva bio je proučiti pravnu situaciju muške homoseksualnosti i ženske prostitucije. Nakon nekoliko godina razmatranja, 1957. objavljen je Wolfendenov izvještaj koji je istovremeno pridobio potpunu medijsku pažnju. Izvještaj je nalagao potpunu dekriminalizaciju sporazumnih homoseksualnih odnosa u privatnosti te između osoba starijih od 21 godine. Takav izvještaj slavi se kao prekretnica povijesti homoseksualnih prava u moderno doba budući da je deset godina nakon objavljivanja izvještaja uveden zakon u koji su se pretočile ideje Wolfendenovog izvještaja.

¹⁸⁹ Dan Healey, *Homosexual Desire in Revolutionary Russia: The Regulation of Sexual and Gender Dissent* (Chicago, 2011.), str. 305

¹⁹⁰ Herzog, str. 117.

Postignuće povjerenstva bilo je ogromno budući da su promijenili pravne koncepte i povećali moralne vrijednosti zakonodavnih tijela Velike Britanije.¹⁹¹

Ipak, policijska i socijalna homofobija i etiketiranje homoseksualaca ostali su uobičajena praksa i nakon dekriminalizacije i to ne samo u Britaniji već i u ostalim europskim državama što je navelo aktiviste na daljnju borbu za prava homoseksualca uz pomoć novih retoričkih taktika. Nove retoričke taktike tražile su se i u Zapadnoj Njemačkoj. Prijedlog paketa reformi kaznenoga zakona vezanoga za seksualne zločine u Saveznoj Republici Njemačkoj poslužio je kao prilika da se podignu liberalni glasovi. Na novome kaznenome zakonu radilo se od 1954. godine kada je osnovano povjerenstvo slično onom u Velikoj Britaniji. Prvi nacrt zakona objavljen je 1960. godine, a 1962. godine sastavljena je revidirana verzija koju je odobrila demokrišćanska vlada i Bundesrat.¹⁹² Nacrt iz 1962. godine ipak nije pridonio ničemu za što su se aktivisti borili: zadržao je zabranu pobačaja, preljuba, pornografije i mehaničkih seksualnih pomagala, a ograničavao je i kontracepcijska pomagala.¹⁹³ Homoseksualnost je još uvijek kriminalizirana, a homoseksualcima su poručili da zadrže svoje požude i žive u skladu sa zakonom. Zadržavanje kriminalizacije muške homoseksualnosti za homoseksualce je bila uvreda i simbol homofobnog povjerenstva.

Godine 1963. u Zapadnoj Njemačkoj izišla je knjiga *Sexualität und Verbrechen* (Seksualnost i zločin) u kojoj se nalaze tekstovi više od 20 okupljenih autora. Knjiga je napala konzervativni nacrt kaznenoga zakona iz 1962. godine. Autori knjige zagovarali su slobodu pristanka i privatnosti te razdvajanja crkvenoga morala od državnih zakona. Knjiga se čak referirala na države u kojima je homoseksualnost dekriminalizirana poput Francuske, Italije, Španjolske, Belgije, Švedske, Danske i Švicarske. Knjiga nije uspjela utjecati na promjenu nacrt iz 1962. godine, ali je uspjela promijeniti uskogrudnost mlađe generacije. Časopisi za mlade često su kritizirali stav povjerenstva i njihova nacrt, a služili su se argumentima iznesenima u knjizi. Najviše ih je ljutilo što je konzervativce više od antisemitizma smetala golotinja.¹⁹⁴

¹⁹¹ Herzog, str. 118-120.

¹⁹² Savezno vijeće, dom parlamenta sastavljen od predstavnika saveznih država.

¹⁹³ Herzog, str. 121-123.

¹⁹⁴ Isto, str. 123.-125.

U Zapadnoj Europi 1950-e i 1960-e mogu se tumačiti razdobljem sustavne liberalizacije kao rezultat stabilnoga ekonomskoga rasta, boljih potrošačkih prilika, veće zaposlenosti te dostupnosti stanovanja daleko od osuđujućih pogleda susjeda i obitelji. No, bilo je i mračnih strana seksualnih politika na Zapadu i u doba Hladnoga rata. Seksualne manjine prolazile su kroz agresivne tretmane i odslužile su zatvorske kazne u Austriji i Zapadnoj Njemačkoj. Austrija se još uvijek svijetu pokazivala kao žrtva nacizma, a ne kao njezin podupiratelj pa zbog toga nije bila pod pritiskom da mijenja zakone. Ljudi su o seksualnim slobodama imali toliko podvojena mišljenja da su se reformisti u zapadnim zemljama Europe često našli sami u borbi za seksualna prava. Njihove ideje i borba će se prihvatiti tek nakon revolucije koja će promijeniti društvene vrijednosti.¹⁹⁵

Nakon Drugoga svjetskoga rata homoseksualne mreže i političke grupe počele su se predstavljati u javnome prostoru u cilju borbe protiv diskriminacije, nejednakosti i stigmatizacije. U nekim zemljama, gdje je na vlasti bio komunistički režim, homoseksualni je aktivizam odgođen sve do pada režima, no u zemljama Zapadne Europe i u Americi, od 50-ih godina, homofilne grupe vodile su različite kampanje za političke promjene koje su, doduše, dočekane nakon dosta godina neumorne borbe.¹⁹⁶ Sve te organizacije i njihovi članovi slagali su se u promišljanju da srž diskriminacije i stigmatizacije leži u neznanju i krivim informacijama koje su se širile među masom. Prostitutke, ucjenjivači, seksualno promiskuitetne osobe, kvaritelji omladine, „invertiti“, sve su to predodžbe koje su sprječavale priznavanje jednakosti i priznanje ljubavi prema istome spolu. Dakle, cilj homofila bio je pokazati svijetu svoju prilagodljivost s dominantnim društvenim skupinama. Da bi postigli svoj cilj nastojali su promicati znanje i širiti znanstvene spoznaje o homoseksualnosti te dokazati da se, unatoč njihovom životnom stilu, ne razlikuju od većine, da su lojalni, moralni i čestiti građani.

Mattachine Society prva je homofilna organizacija u svijetu osnovana 1950. godine. Organizaciju je osnovao Henry Hay, militantni komunist, kao reakciju na žestoke i represivne stavove svoje stranke o homoseksualnosti.¹⁹⁷ Udruga *Mattachine Society* potaknula je mnoge europske organizacije na borbu za jednakost i dekriminalizaciju zakona koji je zabranjivao homoseksualne odnose. U toj borbi za prava

¹⁹⁵ Isto, str. 125.-128.

¹⁹⁶ Aldrich, str. 203-206.

¹⁹⁷ John D'Emilio, *Dream Deferred: The Birth and Betrayal of America's First Gay Liberation Movement, Making Trouble: Essays on Gay History, Politics and University* (New York, 1992.), str. 17.

homoseksualaca istaknuli su se i razni časopisi (*One, Die Insel, Der Kreis, Der Ring, Hellas, Arcadie*) koji su pomogli u stvaranju novoga socijalnoga okvira. S izuzetkom Amsterdama, gdje je homofilni pokret organizirao plesne večeri još od 1946. godine, a 1955. godine čak otvorio bar, udruge su se distancirale od komercijalne homoseksualne scene, a barovi, restorani, plesne dvorane, saune i ostala okupljališta homoseksualaca, slijedila su vlastiti, odvojeni put.¹⁹⁸

4.2. (HOMO)SEKSUALNA REVOLUCIJA

Što je dovelo do seksualne revolucije? Povjesničari su pretpostavljali da je seksualna revolucija rezultat potrošačke kulture i ishod hrabrih društvenih pokreta za pravo na seksualnu slobodu, na pobačaj, kao i pokreta za prava homoseksualaca.

Nekoliko tjedana nakon pobune u baru Stonewall Inn u New Yorku 1969. godine osnovana je Gej oslobodilačka fronta (*Gay Liberation Front- GLF*) kao rezultat homoseksualnoga života i radikalne političke kulture. Taj je pokret pružio mogućnost da se homoseksualci izraze kao manjina koja ne prkosi društvenome poretku i zbog toga je spremna izići na ulice kako bi izrazila svoje nezadovoljstvo. Ti pokreti su, također, bili u potrazi za autentičnošću i zajedništvom te su odbijali biti sputani tradicionalnim obiteljskim životom i autoritetom koji je nametao takav način života. Brzinu kojom se širilo jednako mišljenje GLF-a na ostatak svijeta dokazuje sama činjenica da su se i u Zapadnoj Europi osnovale slične fronte sa sličnim ciljevima. U Velikoj Britaniji je 1970. godine istoimenu udругu osnovala omladina koja je pripadala američkom hipijevskom pokretu, Crnim panterama i Savezu gej aktivista (*Gay Activist Alliance*).¹⁹⁹ Prva velika akcija britanskog GLF-a bila je ometanje Festivala svjetla u organizaciji kršćanskih konzervativaca 1971. godine. Članovi GLF-a pustili su miševe među posjetitelje, ljubili se pred ljudima, a neki su otišli toliko daleko da su preodjeveni u radnike uspjeli ući u prostorije podruma i ugasiti svjetla festivala.²⁰⁰ Iste godine je u Parizu osnovan Front *Homosexuel d'Action Révolutionnaire* (FHAR).²⁰¹ U kolovozu

¹⁹⁸Aldrich, str. 206-212.

¹⁹⁹ Lisa Power, *No Bath but Plenty of Bubbles: An Oral History of the Gay Liberation Front 1970-1973* (London 1995.), str. 4-5.

²⁰⁰ Herzog, str. 164.

²⁰¹ Tamagne, str. 389.

1971. godine osnovana je njemačka skupina *Homosexuelle Aktion Westberlin*. U Zapadnoj Njemačkoj, gdje je homoseksualnost između osoba starijih od 21 godine dekriminalizirana 1969. godine, iste godine izlaze časopisi namijenjeni homoseksualnoj populaciji. Dekriminalizacija je također bila glavni pokretač za javno vidljivi pokret za prava homoseksualaca. Nastanak pokreta potaknuo je film Nije homoseksualac perverznan, već situacija u kojoj živi (*Nicht der Homosexuelle ist Pervers, sondern die Situation in der er lebt*) koji su 1971. godine snimili sociolog Martin Dannecker i filmaš Holger Mischwitzsky. Cilj filma bio je pozvati homoseksualce da se oslobode i ostave skriven život iza sebe. Autori su film prikazali u većim njemačkim gradovima u kojima su također, nakon projekcije, osnivali lokalne grupe za gej prava. Nekoliko mjeseci nakon njemačke fronte u Italiji se pojavio *Fronte Unitario Omosessuale Rivoluzionario Italiano* (Fuori²⁰²). Slične su se organizacije osnivale i u drugim europskim državama, kao i u Kanadi i Australiji. Njemačka skupina je nastala zbog Rose von Praunheim kada je, ne znajući za događanja u Americi, snimila film o mladiću iz provincije koji se seli u Berlin i ne može se prilagoditi berlinskoj homoseksualnoj supkulturi jer je još uvijek na snazi Paragraf 175. Na kraju je mladić pronašao svoju slobodu u homoseksualnoj komuni čiji mu članovi objašnjavaju da nije problem njegova seksualna orijentacija, već društvena homofobija. Središnja tema ovih pokreta bila je „oslobođenje“, a pritom su se bavili perspektivom koja se temelji na sveobuhvatnoj analizi političkih, gospodarskih, socijalnih i kulturnih struktura. Oslobođenje se nije moglo postići tako da homoseksualci traže zaseban prostor za sebe, stoga je cilj bio transformacija čitavoga društva.²⁰³

U drugoj polovici 70-ih godina pokreti za homoseksualno oslobođenje dosegli su svoj vrhunac i suočili su se s velikim organizacijskim poteškoćama. Takvo slabljenje pokreta dovelo je do njegova konačnoga raspada na mnoštvo manjih skupina i trendova. Unatoč tome njihovi ciljevi su se donekle uvažili, a time su osigurali temeljitu razliku 70-ih godina od homofilnih pokreta 50-ih godina 20. stoljeća. Pred kraj sedamdesetih godina više nije bilo aktivnih pokreta za homoseksualno oslobođenje ali su zato ostavili prostora za drugu vrstu aktivističkih angažmana - aktivističkim grupama koje su većinom nastale odcjepljenjem od pokreta za homoseksualno oslobođenje.²⁰⁴ Aktivisti su se značajno razlikovali od pokreta za homoseksualno oslobođenje jer im

²⁰² Akronim FUORI- znači „van“, odnosno „out“

²⁰³ Aldrich, str. 212-215.

²⁰⁴ Isto, str. 216.

cilj nije bio izazivati društvene i političke revolucije te su znale učinkovito komunicirati s političkim sustavom. Zbog toga se intenzitet policijskih progona u mnogim europskim gradovima smanjio, homoseksualci su izlazili na svijetlo dana i prešli iz seksualne devijantnosti u alternativni stil života.²⁰⁵

Dakle, seksualna revolucija 70-ih godina 20. stoljeća otvorila je put oslobođenju homoseksualca. Razlike između homoseksualaca i heteroseksualaca u većini europskih država počele su nestajati zbog dostupnosti kontracepcije i dekriminalizacije, ne samo homoseksualnih odnosa, nego i heteroseksualnih preljuba. Naime, promjena stavova prema heteroseksualnosti utabala je put promjeni stavova o homoseksualnosti. U isto vrijeme, dok je razlika između homoseksualnosti i heteroseksualnosti blijedila, lezbijke i gejevi počeli su se razdvajati i pozivati se na „pravo na različitost.“²⁰⁶ Budući da su godinama lezbijke stavljane na marginu društva, počele su se buniti protiv podijele u kategorije „ženske“ i „muške“ lezbijke, pogotovo zato što bi „muževna“ lezbijka time bila osuđena na neautentičnost.²⁰⁷ Također, žene su se uzdige iznad ekonomske strukture društva koja je od najranije povijesti prenosila krivu biološku esecijalnu crtu žene- da je njihov utjecaj na svijet manji nego muškarčev.²⁰⁸

Unatoč uspjehu iz 60-ih i 70-ih godina, makar u nekim europskim državama, pokret za prava homoseksualaca niti je prekinuo diskriminaciju niti je promijenio dominantnu heteroseksualnu kulturu. Države su promijenile institucionalnu diskriminaciju, no ona društvena još uvijek je bila viđena na svakome koraku. Čak i u Nizozemskoj, koju su mnogi smatrali jednom od najtolerantnijih društava Europe. Kazneni zakoni koji su kriminalizirali homoseksualne radnje ukinuti su do kraja 60-ih u Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Nizozemskoj, Francuskoj i Španjolskoj. Europska Unija zabranila je zakone usmjerene protiv homoseksualaca i podržala je antidiskriminacijsku politiku na radnome mjestu.²⁰⁹

²⁰⁵ Manuel Castells, *The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements* (Berkeley, CA, 1983.), str. 141.

²⁰⁶ Herzog, str. 165.

²⁰⁷ Simone de Beauvoir, *Drugi spol*, (Zagreb, veljača 2016.), Naklada LJEVAK d.o.o., str. 420.

²⁰⁸ Isto, str. 70.

²⁰⁹ Aldrich, str. 346-347.

4.3. VIRUSNE OSAMDESETE

U 80-ima je svijet homoseksualaca postao sve specijaliziraniji. Primjerice, određeni tip lokala privlačio je homoseksualne aktiviste ili *leather* muškarce, kako ih se popularno nazivalo, *drag* performere ili pak samo mlađe ili starije muškarce. Ispijanje alkohola i pijanstva oduvijek su bili dio homoseksualne društvene sfere, no u 70-ima, a pogotovo 80-ima, koristila se i droga kao dio zabave. Prijašnji plesnjaci pretvorili su se u diskoteke u kojima se puštala pop i disko glazba što se uzimalo kao soundtrack seksualne revolucije, dok je folk glazba i francuska šansona prešla u zaborav. Elegantni ples parova zamijenio je divlji ples tzv. gej frajera u uskim trapericama, kratkim majicama i radničkim čizmama.²¹⁰ Međutim, najvažnija promjena bila je ona netom prije pojave AIDS-a, kada barovi i diskoteke nisu nudili mogućnost anonimnog seksa, homoseksualni muškarci tražili su nova mjesta - u skrivenim uličicama, saunama ili javnim zahodima. Iz te nove seksualne kulture nastajali su romantični istospolni odnosi, ljubavne veze ili trajna prijateljstva. Homoseksualci 80-ih godina su sve više vjerovali u iskustvo ljubavi i seksa kroz niz različitih partnera.

Ipak, nije se u svakoj državi homoseksualni trend razvio jednakom brzinom. Nizozemska i Danska primjer su država gdje se homoseksualna kultura razvila u 60-im godinama, a u 70-ima se javlja u Sjevernoj Americi, Velikoj Britaniji i u Njemačkoj. Španjolska je morala pričekati do Francove smrti 1975. godine da bi se 80-ih godina u Madridu i Barceloni homoseksualnost dekriminalizirala. Osamdesetih su se godina u Parizu zatvarali stari barovi koje je kontrolirala mafija, a uskoro je homoseksualna klima procvjetala i u Italiji, točnije Milanu. Nakon pada Željezne zavjese 1989. godine, homoseksualna kultura učvrstila se i u Istočnoj Europi.²¹¹ Čim se zavjesa spustila, Zapad je sa svojim vrijednostima preplavio Istok pornografskim časopisima i seksualnim igračkama. Seksualizirane reklame pojavljivale su se u javnome prostoru, a nekoć čisti i robotski mediji počeli su stalno iznositi seksualne teme u javnost. Od Slovačke do Rusije, seksualne teme izlazile su u javnosti.²¹² Tako je homoseksualni svijet u gradovima diljem Europe postao zajednica s daškom identiteta, pripadanja i slobodnoga prostora.

²¹⁰ Isto, str. 333-335.

²¹¹ Isto, str. 335- 338.

²¹² Herzog, str. 182.

Širenjem homoseksualnoga oslobođenja došlo je do pojave AIDS-a što je dokrajčilo kulturu seksualnoga zadovoljstva i mijenjanje partnera. Učinci epidemije najviše su pogodili Sjedinjene Američke Države, gdje se bolest i pojavila, no nisu zaobišli ni Europu. Vlade su reagirale represivnim mjerama, a policija je zatvarala mjesta namijenjena seksualnome zadovoljstvu poput sauna. Na sjeverozapadu Europe nisu se zatvarali objekti namijenjeni seksualnim užiticima jer se smatralo da su ta mjesta zapravo povoljna za širenje informacija o AIDS-u, što su smatrali učinkovitijim od guranja homoseksualaca u podzemlja gdje bi nastavili s riskantnim seksualnim ponašanjem.²¹³ Do kraja 80-ih godina niti jedan homoseksualac u Zapadnoj Europi nije mogao reći da ne zna što je AIDS i kolike su posljedice te bolesti.²¹⁴

Razorna pojava AIDS-a 80-ih oblikovala je sjećanje na seksualnu revoluciju prijašnjih desetljeća. Ipak, reakcija javnosti i vlasti urodila je plodom jer su se Europljani, za razliku od Amerikanaca, lakše snalazili s različitim seksualnim praksama i više su cijenili seksualnu različitost. Bolest je u počecima opisivana kao neobičan oblik upale pluća nakon što je dijagnosticirana kod petorice homoseksualaca u Los Angelesu. Budući da je HIV/AIDS teška bolest koja se proširila čitavim svijetom, poslužila je kao prigoda za pokazivanje homofobije i agresivno izražavanje mržnje prema čitavoj seksualnoj revoluciji. Mediji su često objavljivali zastrašujuće vijesti, većinom netočne, primjerice, da se AIDS može dobiti u bilo kojem trenutku i situaciji, već samim disanjem u dućanu, školi ili na poslu, te da zbog toga zaražene homoseksualce, biseksualce, prostitutke i ovisnike koji drogu uzimaju intravenozno treba staviti u karantenu. Konzervativci su izgleda pojavu AIDS-a dočekali s veseljem jer ih je snašla kazna bilo od Boga bilo od prirode i ponovno su propovijedali da seksualnoj revoluciji treba stati na kraj.²¹⁵

U Francuskoj je 1981. godine homoseksualnost napokon dekriminalizirana, no veselje za takvom liberalnošću nije dugo potrajalo. Naime, u prvim mjesecima 1982. godine nijedan tjedan nije prošao bez senzacionalističkih naslova u tisku o bolesti koja napada „pedere“. Također je i u Španjolskoj došlo do ponovne i otvorene homofobije. U Zapadnoj Njemačkoj novinari su pisali kako napokon dolazi kraj seksualnoj revoluciji i oslobođenju te da je snošaj namijenjen isključivo za muškarce i žene koji ga prakticiraju međusobno.²¹⁶ Tek je, nakon nekoliko godina krize, Julia Neuberger istupila s

²¹³ Aldrich, str. 335-338.

²¹⁴ Ronald Bayer i Gerald M. Oppenheimer, *AIDS: Voices from the Epidemic Doctors* (New York, 2000.), str. 15.

²¹⁵ Herzog, str. 171-172.

²¹⁶ Isto, str. 173.

primjedbom: „Čudan je to Bog koji kažnjava samo homoseksualce, a ne i lezbijke, kojega ljute ovisnici koji drogu uzimaju intravenozno, ali ne i oni koji je šmrču“.²¹⁷ Bez obzira na njezin stav, u anketi provedenoj 1986. godine u Britaniji, polovica ispitanika podržavala je rekriminalizaciju homoseksualnosti, a više od polovice smatralo je da zaražene treba podvrgnuti sterilizaciji i medicinskom suzbijanju njihove seksualne želje.²¹⁸

Tijekom 1982., a najviše tijekom 1983. godine, homoseksualni muškarci razvijali su i promovirali strategije za sigurniji seks naročito upotrebom kondoma. Također, isticali su da se AIDS treba shvaćati kao krvna bolest, a ne spolno prenosiva bolest. Oni su od vlada zahtijevali da prestanu novac trošiti na projekte poput obaveznog testiranja na HIV, već da taj novac preusmjere na traženje lijeka. Osim toga, smatrali su da mjera zaštite nije zatvaranje homoseksualnih barova i sauna niti poticanje na manji broj partnera budući da AIDS ne ovisi o broju seksualnih partnera, već o seksualnim praksama.²¹⁹ Aktivisti su većim dijelom uspjeli u svojem naumu pa su tako vlade europskih država, jedna po jedna, osmišljavale kampanje zaštite tijekom seksualnih odnosa (i homoseksualnih i heteroseksualnih). Sredinom 1980-ih bilo je jasno da AIDS ne prijeti samo homoseksualcima već i heteroseksualcima, stoga je u Velikoj Britaniji 1987. godine izašla reklama koja prikazuje planinu raznesenu dinomitom, a pripovjedač oštrim tonom govori: „Pojavila se nova opasnost i svima nam prijeti. Dosada je ograničena na jednu malobrojnu grupu, ali počela se širiti. Nepoznavanje AIDS-a može vas koštati glave. Nemojte umrijeti zbog neznanja“.²²⁰

Epidemija je, umjesto povratka konzervativizmu, potaknula nikad izravniji govor u javnosti o seksualnim praksama. U stalnom pokušaju da se smanji broj novozaraženih, javno zdravstvo konstantno je slalo eksplicitne poruke vezane za sigurniji seks. U Španjolskoj, zemlji visoke stope zaraze i neinformiranosti, socijalistička ministrica socijalne politike Matilda Fernandez pokrenula je zabavan i poučan televizijski program s ciljem podučavanja sigurnosti tijekom seksualnoga odnosa i smanjenja zaraze AIDS-om. Tako je u svojoj emisiji objasnila da se AIDS ne može prenijeti slinom kao na primjer korištenjem iste boce ali može krvlju i korištenjem iste britvice. Njezina ciljana

²¹⁷ Julia Neuberger, *Aids and the Cruelty of Panic*, The Guardian, 9. prosinca 1985.

²¹⁸ Simon Watney, *Policing Desire: Pornography, AIDS and the Media* (Minneapolis: University of Minnesota Press 1987), str. 141.

²¹⁹ Herzog, str. 173-174.

²²⁰ [AIDS Iceberg 1987.](#), stranicu posjetila 21. kolovoza 2019.

skupina nije bila samo homoseksualna već i heteroseksualna te je poticala žene da preuzmu inicijativu i inzistiraju na zaštiti. Iako su kampanje, zbog svoje prevelike izravnosti i javnoga doticanja teme seksualnosti, neke ljude smatrale uvredljivima, zahvaljujući njima nevoljko upotrebljavanje zaštite postalo je općeprihvaćeno i ni po čemu kontroverzna stvar. Katastrofa epidemije na početku je pojačala homofobiju, baš kada je seksualna revolucija došla do svoga vrhunca, no s vremenom ju je dramatično prorijedila. Unatoč početne gadosti i prijezira, borbom protiv bolesti stvorio se kreativan aktivistički pokret za veću društvenu prihvaćenost i buđenje svijesti europskoga stanovništva.²²¹

4.4. MODERNA HOMOFBIJA

Posljedica pada Željezne zavjese bila je kretanje ljudi i to u nekoliko pravaca. Tako se razvio, i postao puno rašireniji, seksualni turizam, kako onaj heteroseksualni tako i homoseksualni. Europljani su često posjećivali homoseksualne scene velegradova Sjeverne Afrike, Bliskoga istoka, Latinske Amerike i Azije, no granice su se prelazile i unutar Europe. Amsterdam je bio omiljena destinacija homoseksualnih putnika. Austrijanci su često odlazili u Prag, naizgled heteroseksualan grad.²²²

Godine 1992. homoseksualnost je izbrisana s popisa bolesti Svjetske zdravstvene organizacije. Međutim, izvan zapadnoga svijeta na homoseksualnost se ipak često gleda kao bolest i porok.²²³ Devedesetih godina u tranzicijskim je zemljama naglo porasla posjećenost crkvi. Jedan od razloga upravo je tranzicija popraćena korumpiranim vladama, bliskim vezama između zločinačkoga podzemlja i poslovnoga svijeta, naglim padom životnoga standarda i gubitkom socijalne sigurnosti.²²⁴ Negativni stavovi da je homoseksualnost grijeh, zločin i bolest većinom potječu iz prošlosti iz koje najstariji i najsnažniji izvor homofobije jest religija. Stoga, 90-ih godina među katolicima razvijala se homofobna svijest. Danska luteranska crkva uspješno se odupirala crkvenim obredima za istospolne partnere. Izjave protiv homoseksualaca dolazile su i od papa i rimokatoličkog svećenstva, protestantskih i evangelističkih vođa te rabina.

²²¹ Herzog, str. 175-178.

²²² Isto, str. 215.

²²³ Aldrich, str. 334.

²²⁴ Herzog, str. 185.

Pravoslavno svećenstvo i imami u javnosti su izražavali negativan stav prema homoseksualcima, kao i protiv prava homoseksualaca.²²⁵ Zbog takvih su stavova homoseksualno orijentirane osobe osnivale vlastite crkve. Važno je spomenuti da su isti homofobni svećenici koji su javno stigmatizirali homoseksualce postali poznati kroz pedofilne skandale usmjerene prema mladim dječacima.²²⁶

U mnogim europskim zemljama u 90-im godinama 20. stoljeća rasle su pritužbe na mladiće koji potječu iz etničkih manjinskih skupina zbog njihova nasilna ponašanja prema homoseksualcima.²²⁷ Prateći poznatu izreku da je ponašanje odraz kućnoga odgoja, to nas nimalo ne čudi. Naime, njihove obitelji najčešće dolaze iz islamskih zemalja gdje se homoseksualni odnosi smatraju grijehom. Islamski vođe često govore da, prema islamskim svetim pismima, homoseksualni odnosi zaslužuju smrtnu kaznu. Međutim, sami homoseksualci koji potječu iz manjine etničkih skupina suočavaju se s teškim konfliktima. Njihove obitelji optužuju ih da su se previše „pozapadnili“, dok ih homoseksualan svijet odbacuje zbog stigme da su nepouzdana, prevaranti, džepari ili kao osobe koje maltretiraju homoseksualce. Zbog toga te etničko-manjinske homoseksualne skupine stvaraju svoj krug u kojemu se osjećaju slobodnije. U Londonu postoje kineske i indijske homoseksualne grupe, u Njemačkoj su Turci osnovali gej organizacije, Arapi se smiju pridružiti skupini Kelma u Parizu ili Habibiana u Amsterdamu. Pariške „Beur- Black- Blanc“ plesove posjećuju Arapi, crnci i bijelci, dok u mnogim europskim gradovima klubovi Long Yang privlače Azijce i Europljane koji dijele isti homoseksualan interes.²²⁸

Glavni problem europskih homoseksualaca je to što je svako društvo definirano heteroseksualnošću te marginalizira bilo kakve druge „abnormalnosti“. Zbog te marginalizacije se homoseksualan svijet htio boriti i stvoriti svoju javnu homoseksualnu kulturu. Čak i liberalnijim državama poput Nizozemske i Skandinavskih zemalja javni je život i dalje bio heteroseksualan. Dakle, heteroseksualnost je bila norma, a homoseksualnost se smatrala marginalnom opcijom. Homoseksualci su, stoga, bili prisiljeni tražiti nemoguću ravnotežu između šutnje i žudnje za izražavanje svojih seksualnih interesa.

²²⁵ Aldrich, str. 347.

²²⁶ Mark Jordan, *The Silence of Sodom: Homosexuality in Modern Catholicism* (Chicago, 2000.), str. 202.

²²⁷ Aldrich, str. 349.

²²⁸ Isto, str. 350.

ZAKLJUČAK

Godina 1870. uzeta je kao početna godina europske homoseksualnosti budući da je mađarski pisac Károly Mária Kertbeny 1869. godine prvi put upotrijebio taj pojam u otvorenome pismu pruskome ministru pravosuđa. Od tada je pojam homoseksualnost zamijenila naziv sodomista ili „zločinca pred Bogom“ te se počinje pojavljivati u svakodnevnome životu.

Kraj 19. stoljeća obilježen je homoseksualnim aktivizmom u Europi koji je pokrenuo Magnus Hirschfeld 1897. godine. Tada je u Njemačkoj nastao *Wissenschaftlich-humanitäres Komitee* (WhK), koji je imao zadatak educirati javnost o homoseksualnosti sa zaključnim ciljem suzbijanja homofobije i ukidanja Paragrafa 175. njemačkog zakona.

Zbog represije Prvoga svjetskoga rata stvorena su bratska prijateljstva među vojnicima koja su često završavala intenzivnim simpatijama pod izlikom da su izgrađena kodeksom časti i na zajedničkim iskustvima, iako to u vanjskom svijetu nije bilo dozvoljeno. S druge strane, Prvi svjetski rat izbrisao je stereotip „feminiziranog invertita“ jer se u ratnoj atmosferi naglašavala maskulinitet uniformama i mišićavim nagim tijelom. Homoseksualnost se isticala jedino kod muškog roda. Liječnici se nisu pretjerano bavili lezbijkama, stavljali su ih na marginu, a neki su sumnjali i u njihovu postojanost.

U literaturi često možemo vidjeti da se razdoblje 20-ih godina 20. stoljeća naziva „lude dvadesete“. U cijelome razdoblju eksperimentiranja i borbe s uspostavom reformi koje mijenjaju tradicionalan status europskih država, najznačajniju ulogu u aktivističkom djelovanju ima osnivanje Svjetske lige za seksualnu reformu na kongresu aktivista za seksualna prava 1928. godine. Budući da se aktivizam budio i sve više širio Europom, traganja za raznim užitkom 20-ih godina 20. stoljeća bila su sve češća, a homofilnih je pokreta bilo sve više. Postratno razdoblje držalo se kao simbol užitka i slobode seksualnoga izričaja. Berlin, London i Pariz, glavni gradovi država koje su imale glavnu ulogu u Prvom svjetskom ratu, držali su i titulu glavnih gradova seksualnoga oslobođenja.

Neki povjesničari tvrde da je Drugi svjetski rat, više nego Prvi svjetski rat, stvorio nove erotske situacije koje su olakšavale homoseksualne prakse i poticale razvoj

homoseksualnih i lezbijskih identiteta nakon rata. Dolaskom Drugoga svjetskoga rata došlo je vrijeme i za promjene u zakonima. Njemačka, Austrija i Rumunjska zadržale su postojeće zakonske odredbe, no one su pooštrene prije početka Drugoga svjetskoga rata, dok je SSSR 1934. godine ponovno regrutirao homoseksualnost. Također, u države koje je anektirala Njemačka uvedeni su njemački represivni zakoni. Sve države u Drugome svjetskome ratu, osim Nordijskih koji su ih ukinuli, imale su represivne zakone protiv homoseksualnih odnosa. Himmler, Hitlerova desna ruka, je 12. srpnja 1940. godine izdao Dekret koji je predviđao da se muškarce, koji su izdržavali zatvorske kazne zbog homoseksualnosti, pošalje u koncentracijske logore, a da se povreda Paragrafa 175. kazni smrću.

Situacija u Socijalističkoj Hrvatskoj je bila jednaka kao i u ostatku svijeta. Prijestupi seksualne naravi kažnjavali su se na različite načine, ovisno o težini prijestupa i statusu prijestupnika. U zadnjim mjesecima rata Predsjedništvo AVNOJ-a proglasilo je sve propise donesene prije 1941. nevažećima, kao i one zakone koji su doneseni od strane okupacijskih i kolaboracionističkih organa vlasti budući da su doneseni silom. Zbog toga je povreda javnoga morala izazivala nedoumice. U nekim slučajevima, budući da još nije bilo novih kaznenih zakona, sudovi su se pozivali na predratni Krivični zakon. Godine 1949. došlo je do prvih naznaka dekriminalizacije homoseksualnih odnosa, no taman kada su se homoseksualni okrivljenici namirisali slobodu u državi je raslo nezadovoljstvo na taj prijedlog Krivičnoga zakonika pa je u zadnji čas protuprirodni blud vraćen u Krivični zakonik. Hrvatska je tek 1977. godine dekriminalizirala seksualne odnose među odraslim istospolnim partnerima

Nakon Drugoga svjetskoga rata za muškarce, koji su tražili istospolne susrete, poratne godine bile su iznimno teške jer su zakoni, koji su zabranjivali homoseksualnost, ostali na snazi. Tek je 70-ih godina 20. stoljeća rasla homoseksualna revolucija stvaranjem gej oslobodilačkih fronti diljem Europe koje potaknule ravnopravnost homoseksualaca s ostatkom svijeta. Taj homofilni zrak u Europi na neko je vrijeme srušila nova virusna bolest AIDS-a 80-ih godina 20. stoljeća. Ipak, epidemija je, umjesto povratka konzervativizmu potaknula izravniji govor u javnosti o seksualnim praksama.

POPIS LITERATURE, ARHIVSKIH I DRUGIH IZVORA:

A) Arhivski fondovi:

Državni arhiv u Zagrebu (DAZG)

Fond 1007, *Okružni sud u Zagrebu* (DAZG 1007)

Hrvatski državni arhiv (HDA)

Fond 1596, *Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske* (HDA 1596, VS NRH)

B) Znanstvena i stručna literatura:

Aldrich Robert, *Povijest gej i lezbijskog života i kulture*, (Zagreb/Beograd 2011.)

Batinić Jelena, *Women and Yugoslav Partisans. A History of World War II Resistance*, (New York: Cambridge University Press)

Bayer Ronald i Oppenheimer M. Gerald, *AIDS: Voices from the Epidemic Doctors* (New York, 2000.)

Beauvoir De Simone, *Drugi spol*, (Zagreb, veljača 2016.)

Bech Henning, *A Short History of Gay Denmark 1613.-1989.: The Rise and the Possibly Happy End of the Danish Homosexual*, Nordsik Sexologi, sv. 12 (1994.)

Bellassai Sandro, *The Masculine Mystique: Anti- Modernism and Virility in Facist Italy*, Journal of Modern Italian Studies 10. (2005.)

Bourke Joanna, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain and Great War*, (London 1996.)

Castells Manuel, *The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements* (Berkeley, CA, 1983.)

Copley Anthony, *Sexual Moralities in France, 1780.-1980.: New Ideas on the Family, Divorce and Homosexuality: An Essay on Moral Change* (London, 1989.)

Crisp Quentin, *The Naked Civil Servant*, (Penguin Classics, 1997.)

D'Amilio John, *Sexual Politics, Sexual Communities*, (University of Chicago Press, 2012.)

D'Emilio John, *Dream Deferred: The Birth and Betrayal of America's First Gay Liberation Movement, Making Trouble: Essays on Gay History, Politics and University* (New York, 1992.)

Devenport- Hines Richard, *Seks, Death and Punishment*, (HarperCollins Publishers 1990.)

Dobrović Zvonimir i Bosanac Gordan, *Usmena povijest homoseksualnosti u Hrvatskoj*, (Domino, Zagreb, 2007)

Dota Franko, *Javna i politička povijest muške homoseksualnosti u Socijalističkoj Hrvatskoj (1945.-1989.)*, doktorski rad

Downing Lisa, Gillet Robert, *Queer u Europi*, (Udruženje Zagreb Pride, lipanj 2013.)

Đilas Milovan, *Revolucionarni rat*, (Beograd: Književne novine, 1990.)

Essig Laurie, *Queer in Russia: A Story of Seks, Self and the Other*, (Duke University Press, Durham 1999.)

Fussel Paul, *The Great War and Modern Memory*, (Oxford University Press, 2013.)

Gert Hekma, Harry Oosterhuis i James Steakley, *Leftist Sexual Politics and Homosexuality: A Historical Overview*, *Journal of Homosexuality*, 29, br. 2-3. (1995)

Hall Radclyffe, *The Well of Loneliness*, (Wordsworth Edition, 2014.)

Haynes Samuel, *A War Imagined. The First World War and English Culture*, (New York, Atheneum, 1991.)

Healey Dan, *Homosexual Desire in Revolutionary Russia: The Regulation of Sexual and Gender Dissent*, (Chicago: University of Chicago Press, 2001)

Heger Heinz, *The Men with the Pink Triangle*, (Boston, Alyson, 1980.)

Herzog Dagmar, *Seksualnost u Europi 20. stoljeća*, (Zagreb 2015.)

Hirschfeld Magnus, *Les Homosexueles de Berlin* (Lille, 2001.)

Jordan Mark, *The Silence of Sodom: Homosexuality in Modern Catholicism* (Chicago, 2000.)

Kisić- Kolanović Nada, *Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema u Hrvatskoj 1945.-1952. godine*, (Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Republika Hrvatska, 1992.)

Löfström Jan, *A Postmodern Legacy: The „Easy“ Criminalization of Homosexual Acts in the Finnish Penal Code of 1998.*, *Scandinavian Homosexualities: Essays on Gay and Lesbian Studies*, Journal of Homosexuality, sv.35., br. ¾, 1998.

Lušičić Andre, *Briga o ilegalcima i ljubavni jadi jednog skojevca, u Revolucionarni omladinski pokret u Zagrebu 1941.-1945. Zbornik povijesnih pregleda i sjećanja*, Tom II (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1984.)

Ljubičić Višnja, *Iskustva pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u suzbijanju homofobije*, (2016)

Madden Ed, „*The Well of Loneliness*“ of the Gospel According to Radclyffe Hall, Journal of Homosexuality, sv. 33., br. ¾

Mallory George, „*Gay in the Twenties*,“ Gay News, br. 30.

Mondimore Mark Francis, *Prirodna povijest homoseksualnosti*, (Zagreb, 2003.)

Müller Ingo, *Hitler's Justice: The Courts of the Third Reich*, (Cambridge: Harvard University Press, 1991.)

Neuberger Julia, *Aids and the Cruelty of Panic*, The Guardian, 9. prosinca 1985.

Plant Richard, *The Pink Triangle: The Nazi War against Homosexuals*, (New York, Henry Holt, 1996.)

Power Lisa, *No Bath but Plenty of Bubbles: An Oral History of the Gay Liberation Front 1970.-1973.* (London 1995.)

Ritter Carol i Roth K. John, *Different Voices: Women and the Holocaust*, (St. Paul, MN: Paragon Press, 1993.)

Rolling Ruth Margarite, *Les lesbiennes de Berlin* (1928.), Pariz, Cahiers Gai-Kitsch-Camp, br.16

Schlagdenhauffen Régis, *Queer in Europe during the Second World War*, (Council of Europe/ Conseil de l'Europe, September 18, 2018.)

Sibalis J. Michael, *Homophobia, Vichy France, and the Crime of Homosexuality: The Origins of the Ordinance of 6 August 1942*, GLQ, sv. 8., br.3 (2002)

Steakley D. James, *The Homosexual Emancipation Movement in Germany*, (Arno Press: New York, 1975.)

Tamagne Florence, *A History of Homosexuality in Europe, vol. I, Berlin, London, Paris 1919.- 1939.*, (New York: Algora Publishing, 2004)

Vukmanović- Tempo Svetozar, *Revolucija koja teče*, Memoari, Knjiga 1, (Beograd: Komunist, 1971.)

Vuletić Dean, *Gay i lezbijska povijest Hrvatske od Drugog svjetskog rata do 1990.*, Gordogan 1, br. 1. (2003)

Watney Simon, *Policing Desire: Pornography, AIDS and the Media* (Minneapolis: University of Minnesota Press 1987)

Weiniger Otto, *Seks and Character*, (New York: G. P. Putnam's Sons, 1906.)

Woods Gregory, *A History of Gay Literature: The Male Tradition* (Yale University Press, New Haven and London, 1999.)

C) Novinski prilozi

Pisma čitatelja: *Aljoša II*, Start, br.75., 1. prosinca 1971.

Pisma čitatelja: *Homoseksualac*, Start, br.77, 29. prosinca 1971.

Start, *Osamljena srca*, br. 174, 29. rujna 1975.

Start, *Osamljena srca*, br. 341, 13. veljače 1982.

Start, *Osamljena srca*, str. 76., br. 364., 4. prosinca 1982.

Špeletić Krešo, *Aljoša i put do dna života*, Start, br. 73., 3. studenog 1971.

Špeletić Krešo, *Aljošina poniženja i batine*, Start, br. 74., 17. studenog 1971.

Špeletić Krešo, *Dobio sam ime: Lady Hamilton*, Start, br. 75., 1. prosinca 1971.

Špeletić Krešo, *Intimne avanture u zatvoru*, Start, br. 76., 15. prosinca 1971.

D) Mrežne stranice

[AIDS Iceberg 1987..](#), stranicu posjetila 21. kolovoza 2019.

[Declaration of Human Rights 1948.](#), stranicu posjetila 20. kolovoza 2019.

Elise Ottosen- Jensen, <https://www.rfsu.se/om-rfsu/om-oss/rfsus-historia/>, stranicu posjetila 17. srpnja 2019.

[Casti Connubii](#), Pio XI, stranicu posjetila 17. srpnja 2019.

SAŽETAK

Homofobija jest strah i averzija prema osobama homoseksualne orijentacije, uključujući i osobe koje su tako percipirane. Pojedinci koji su deklarirani kao homofobi ne odobravaju djelovanje niti se mire s postojanjem LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual i Transgender) zajednice te promoviraju heteroseksualnost kao jedini oblik ljudske seksualnosti. Iako se homoseksualnost od 1976. godine više ne smatra psihijatrijskim poremećajem, već samo varijantom seksualnog ponašanja, svjedoci smo homofobije koja seže daleko u prošlost. U 20. stoljeću stav prema homoseksualnosti više se puta mijenjao. Godine 1869. prvi puta spominje se pojam homoseksualnosti koji otada mijenja pogrđni naziv „zločinac pred Bogom“ i ulazi u svakodnevni život kao novi, znanstveni termin. U vrijeme Prvoga svjetskoga rata homoseksualnost je bila kriminalizirana zakonima u gotovo svim europskim državama. Ipak, rat je bio, zbog svoje prirode i okruženja, plodno tlo za razvoj homoseksualnih prijateljstava. Razdoblje nakon Prvoga svjetskoga rata obilježeno je jačanjem homoseksualnoga aktivizma u Europi iako je u 20-im godinama 20. stoljeća zakonodavstvo vezano za homoseksualnost u pojedinim državama još uvijek bilo represivno. Lude dvadesete svoje mjesto pronašle su u gradovima poput Londona, Pariza i Berlina, koji su smatrani glavnim homoseksualnim gradovima. Tridesete godine 20. stoljeća u Europi su počele prilično bezbrižnim pogledom na homoseksualnost. No, početkom Drugoga svjetskoga rata Europa je ponovno počela biti homofobna jer su države, jedna po jedna, donosile zakone koji su ili kriminalizirali homoseksualnost ili su pojačali represiju i kazne za homoseksualne odnose. U Drugome svjetskome ratu najveću je ulogu imao njemački zakon Paragraf 175. i 175a koji je legalizirao masovno istrebljenje homoseksualaca logoraša, tj. ružičastih trokuta. Isti je zakon tijekom Drugoga svjetskoga rata uveden u sve države koje je Njemačka anektirala.

Godine nakon Drugoga svjetskoga rata za homoseksualce su bile iznimno teške. Nastavljen je progon homoseksualaca sve dok 70-ih godina nije došlo do stvaranja pokreta za prava homoseksualaca i seksualne revolucije koja je izbljedinila razliku između homoseksualnosti i heteroseksualnosti. Međutim, širenjem homoseksualnog oslobođenja, širio se i AIDS, a pritom i strategije izlječenja toga virusa.

KLJUČNE RIJEČI: homoseksualnost, homofobija, zakonodavstvo, seksualna revolucija, AIDS

SUMMARY

Homophobia is a fear and an aversion towards people of homosexual orientation, including people who are perceived as such. Individuals who declare themselves as homophobes do not approve of the LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender) community and promote heterosexuality as the only form of human sexuality. Although homosexuality is not considered a psychiatric disorder since 1976 but only a variant of sexual behaviour, we are witnesses of homophobia which dates back a long way in the past. The attitude towards homosexuality has changed several times in the 20th century. In 1869 the term homosexuality is mentioned for the first time replacing the derogatory term 'criminal before God' and entering everyday life as the new, scientific term. During the First World War homosexuality was criminalized by law in almost all European states. However, because of the nature and environment of the war it was fertile ground for developing homosexual friendships. Thus, the period after the First World War was marked by the strengthening of homosexual activism in Europe even though the 1920s' legislation on homosexuality in some states was still repressive. The crazy 20s found their place in cities like London, Paris and Berlin, which were considered homosexual cities. The 1930s in Europe began with a carefree view of homosexuality. Even so, as the Second World War began, Europe was again becoming homophobic as countries, one by one, passed laws that either criminalised homosexuality or strengthened repression and sanctions against homosexual relationships. The biggest role in this is attributed to German law Paragraph 175 and 175a which legalised mass extermination of homosexual prisoners of concentration camps, so-called pink triangles. The same law was passed in all countries annexed by Germany during the Second World War. The years after the Second World War were extremely difficult for homosexuals. The persecution of homosexuals continued until the seventies when the movement for gay rights was founded and sexual revolution happened which faded out the difference between homosexuality and heterosexuality. However, the spread of homosexual liberation was followed by the spread of AIDS and the strategies on how to cure it.²²⁹

KEY WORDS: homosexuality, homophobia, legislature, sexual revolution, AIDS

²²⁹ Tekst je lektorirao Davor Štifanić, prof.